

Enontekiön kunta / Eanodaga gieldda
Vuodđo-oahpahusa sámegielat
oahpahusa oahppoplána
Perusopetuksen saamekielisen
opetuksen opetussuunnitelma

Sisälllys

1. Sámi pedagogihkká	2
2. Oahppoávdnasat /Oppiaineet	3
2.1. Duodji	3
2.1.1. Oahppoávdnnas jahkeluohkáin 1-6.....	5
2.1.2. Oahppoávdnnas jahkeluohkáin 7-9.....	8
2.2. Oskkoldat / Uskonto.....	11
2.2.1. Oppiaine vuosiluokilla 1-2	14
2.2.2. Oppiaine vuosiluokilla 3-6	15
2.2.3. oppiaine vuosiluokilla 7-9.....	17
2.2. Historja / Historia	24
2.2.4. Oppiaine vuosiluokilla 4-6	24
2.2.5. Oppiaine vuosiluokilla 7-9	30
2.3. Servodatoahppu / Yhteiskuntaoppi.....	38
2.3.1. Oppiaine vuosiluokilla 4-6	38
2.3.2. Oppiaine vuosiluokilla 7-9	44
2.4. Ruoktodoallu / Kotitalous 7. lk	52
2.5. Biologiija / Biologia	60
2.5.1. Oppiaine vuosiluokilla 7-9	60

1. Sámi pedagogihkká

Saamelaispedagogiikka/Alkuperäiskansojen pedagogiikka

Yleisen määritelmän mukaan alkuperäiskansalla tarkoitetaan etnistä ryhmää, joka on useimmiten vähemmistönä asuttamassaan maassa ja monesti alisteisessa asemassa suhteessa enemmistöön. Alkuperäiskansoilla on voimakas yhteys luontoon ja heidän elinkeinonsa pohjautuu luonnonkäyttöön tai luontoon liittyviin elementteihin. Kansoilla on oma kieli, kulttuuri ja identiteetti. Monikielisyys on myös kuvaava piirre.

Erään määritelmän mukaan perinteinen tieto, *traditional knowledge*, perustuu alkuperäiskansojen elämäntapaan ja käsitykseen omasta asemasta maailmankaikkeudessa. Peustana ovat henkiset yhteydet, yhteys luontoon, luonnonkäyttöön ja ihmissuhteisiin. Ymmärrys ja tieto tulevat esille myös kielessä, arvoissa, sosiaalisissa organisaatioissa ja laeissa. Määritelmään voi lisätä myös paikallisen tiedon, jonka ihmiset ovat saaneet asuessaan alueella ja kuinka sen kaltainen tieto on kulkeutunut sukupolvelta toiselle ja miltä ajalta tieto on.

Alkuperäiskansojen tiedonluonne on erilainen kuin ns. länsimainen käsitys tiedosta. Länsimainen "oikea ja tosi" tieto on kirjoitettua tietoa. Saamelainen tieto sen sijaan pohjautuu kansan suulliseen tietoon: ne ovat lähteinä, kun tutkitaan miten kulttuurin jäsenet itse tulkitsevat, kokevat ja aistivat omaa ympäristöään ja miten niiden pohjalta muotoutuu saamelainen maailmankuva. Saamelaista tietoa kuvastaa kokonaisvaltaisuus, holistinen maailmankäsitys, jossa kaikinainen perustuu kaikille aisteille.

Saamelaiselle pedagogiikalle on tyypillistä lapsen oman pärjäämisen tukeminen, tietynlainen omatoimisuus ja lapsen kunnioittaminen järkiolentona, joka oppii itse tekemällä ja oman kokemuksen kautta, epäsuoralla opastuksella (*nárrideapmi*), yhteydellä luontoon, sosiaalisten instituutioiden ja suullisen perinteen kautta unohtamatta syklistä aikakäsitystä. Arkipäivän työt ja toimet opastavat samalla lasta elämänfilosofiaan ja henkisiin arvoihin.

Saamelaispedagogiikka tarkoittaa siis alkuperäiskansan kulttuurisiin ja historiallisiin erityispiirteisiin perustuvaa opetusmallia tai -menetelmällistä suuntautumista, joka tapahtuu saameksi tai saamen kielellä. Hyvin keskeistä on narratiivinen perinne, jonka keinoin välitetään faktatiedon lisäksi asenne-, tunne- ja arvoisältöjä.

Saamelaisen pedagogiikan keskiössä on kielikasvatus.

Kielitaidon kehittyminen alkaa varhaislapsuudessa ja jatkuu elinikäisenä prosessina. Monikielinen kompetenssi kehittyy kotona, koulussa ja vapaa-ajalla. Se koostuu äidinkielten ja muiden kielten sekä niiden murteiden eritasoisista taidoista. Koulun kieltenopetuksen lähtökohtana on kielen käyttö eri tilanteissa. Se vahvistaa oppilaiden kielitietoisuutta ja eri kielten rinnakkaista käyttöä sekä monilukutaidon kehittymistä. Oppilaat oppivat tekemään havaintoja erikielisistä teksteistä ja vuorovaikutuksen käytänteistä, käyttämään kielitiedon käsitteitä tekstien tulkinnessa ja hyödyntämään erilaisia tapoja oppia kieliä. Oppilaat käyttävät eri kielten taitoaan kaiken oppimisen tukena eri oppiaineissa. Oppilaita ohjataan lukemaan kielitaidolleen sopivia tekstejä ja hankkimaan opiskelussa tarvittavaa tietoa eri kielillä.

Oppilaita ohjataan tiedostamaan sekä omaa että muiden kielellisten ja kulttuuristen identiteettien

monikerroksisuutta. Myös vähemmistökielten ja uhanalaisten kielten merkitys tuodaan esiin opetuksessa. Opetus tukee oppilaiden monikielisyyttä hyödyntämällä kaikkia, myös oppilaiden vapaa-ajalla käyttämiä kieliä. Opetus vahvistaa oppilaiden luottamusta omiin kykyihinsä oppia kieliä ja käyttää vähäistäkin kielitaitoa rohkeasti. Kielikasvatus edellyttää eri oppiaineiden yhteistyötä.

Dát gielddadási oahppoplána geavahuvvo sámegielat oahpahusas Eanodaga ja Ohcejoga vuodđoskuvllain. Buot ohppiid oahpahus čuovvu oktasaš, vuodđo-oahpahusa oahppoplána vuoduštusain (22.12.2014) meroštallojuvvon ulbmiliid ja prinsihpaid. Ohppiid gielalaš máhttu ja kulturduogáš válđojuvvojit vuhtii vuodđo-oahpahusas. Juohke oahppi giellamáhttu ja kulturidentiteatta dorjojuvvojit mángabealalaččat.

Oahppi oahpahuvvo dovdat, ipmirdit ja gudnejahttit juohke riikkavuloža vuodđolágas máinnašuvvon rievtti iežas gillii ja kultuvrii. Sámegielat oahpahusas erenoamáš ulbmilin lea doarjut ohppiid šaddama giellaseaset, kultuvrasaset ja servošasaset ja lámčit vejolašvuoda sidjiide oahppat sámi kulturárbbi. Oahpahus ávkástallá ohppiid ja sin ruovttu ja servoša dieđuid sin giella- ja kulturguovllu luondus, eallinvieruin, historjjás, gielain ja kultuvrrain.

2. Oahppoávdnasat /Oppiaineet

2.1. Duodji

Duodji oahppoávdnnasin ja kulturguoddin

Duodji lea sámi ávnašlaš kultuvrra váimmus. Duodji ovddida oahppi praktihkalaš, motorolalaš, kultuvrralaš ja estehtalaš máhtu. Duodji lea okta dain oahppoávdnasiin maid bokte oahppi oahpásnuvvá sámi historjái ja kultuvrii, ja dainna nanosmahtta iežas kulturduogáža ja -identitehta.

Oahpahusa vuodđun lea sámi árvomáilbmi, sámi ipmárdus máilmmis, árbevirolaš máhttu ja dan viidáseappot sirdin, duoji ja duddjoma árvvus atnin, ekologalaš árvvut ja birasgáhtten. Duddjonproseassa lea sosiála doaibma, mii buktá olbmui gullevažvuoda dovddu. Árbevirolaš máhtu sirdin ja oahpaheapmi gáibidit lunddolaččat lagáš ovttasbarggu skuvllaid, ruovttuid, sogaid, duojáriid ja duodjedoibmiid gaskkas.

Duodji ja duddjon govahallet sámi duoji ja hábmema. Vearba duddjot sisttisdoallá maid vuoiŋŋalaš árvvuid, ipmárdusa estetihkas ja geavadatlašvuoda ovtastahttimis. Duodji ja duddjon eai minne dušše giehtabarggu muhto dan bakte gaskkustuvvet kultuvrra guovddášárvvut, giella ja ávnašlaš kultuvrra váimmus, bargovuogit ja ávdnasiid dovdan ja dasa laktáseaddji árvo- ja jurddašanmáilbmi. Duodji ovdanbukta eamiálbmotidentitehta ja čujuha dasa gullevažvuoda sihke speadjalastá olbmo ja luonddu gaskasaš nanu oktavuoda.

Go sámi servodat lea vásihan nuppástusaid kultuvrralaš bajásgeassimis ja duoji oahppan lea sirdásan eanaš formála oahppama ovddasvástádussan, de oahppoplánas lea mearkkašahtti váikkuhus oahppi kulturidentitehta huksemis, nanosmahttimis ja bisuheamis.

Duodjeoahppama ulbmilin ii leat dušše ieš duodji, muhto maiddá dat makkár áššiid olmmoš galgá váldit vuhtii ovdalگو duddjogoahhtá. Iešguđet bargomuđu lea oassi stuorit ollislašvuodas. Oahpahas deattuhuvvojit árbevierut, ohppiid iešguđetlágan beroštumit ja searvvušlaš bargan (olles duddjonprosessas hálddašeapmi). Duodjeoahppan ovddiida jurddašanmáhtu ja fuomášumiid dahkama. Bargguid bokte ovddidit ja hárjánahttit iešheanalaš, guhkesáigásaš bargama, posiitiiva iešdovdu hápmašuvvama ja nanosmahttit sámi identitehta. Obalohká duodji ávnnasin galgá doarjut oahppi bajásšaddama iežas gillii, kultuvrrii ja servošii.

Oahppoávdnasa guovddáš sisdoalut

Duodjeoahpahas bokte oahppi oahppá earuhit sierra guovlluid duodjeárbevieruid (čijat, gárvvut ja eará duojit) ja plánemis váldit vuhtii iežas guovllu ja vejolaččat sogas árbevieru. Buot duodjeoahpahas muttuin oahppit galget beassat gullat, oahppat ja geavahit duodjetearpmaid. Oahpahas čalmustahttit oahpiid geavahit diehto- ja gulahallanteknologiija vejolašvuodaid duoji plánemii, duddjomii ja dieđu juohkimii.

Duodji ovddiida oahppi mánggabealat lohkanáiddu ja eandalit visuála lohkanáiddu. Duodji sisttisdoallá lunddolaš oassin govvadáidaga, sámegeiela, matematihka, birasoahpu, biologiija, historjjá ja servodatoahpa oahppoávdnasiid. Danin dan lea álki integreret eará ávdnasiiguin ja bargat rastá ávnnasrájiid, mii bealistis nanosmahtta vuodđooahpahas searvvušlaš doaibmakultuvrra.

Duodji leage mánggabealát oahppoávdnasa, mas bohtet ovdan duodjeovdanbuktin, hábmen ja teknologiijai vuodđuduvvi doaibma. Oahpahas dilálašvuodas teknologiija ja fierbmádatbirrasiid (verkkoympäristö) geavahit mánggabealágit, vásttolaččat ja dorvvolaččat. Diehto- ja gulahallantekniikkii oahpásnuvvat ideaid ohcama, plánema ja dokumenterema oassin. Duoji bokte hárjehahttit oahppi visuála ja tekniikkalaš dokumenteremii nu árrat go vejolaš. Portfolio dahje blogga sáhtta čállit. Nie boađusin šaddá dokumentašuvdna, mii gokčá olles skuvlaáiggi.

Boahttevuođa skuvla doaibmá ja movttiidahtta buohkaid oahppat ovttas. Dakkár oahppi searvvuš ovdána dialogain ja danne gulahallan, ovttasbargu ja mánggabealat bargan ovddidit olles skuvlla ja servoša buresveadjima. Duddjodettiin oahpahallat ieža árvoštallat duoji, juogadit máhtu, ovttas čoavdit hástalusaid ja addit máhcahaga maiddá earáide.

Oahppamis lea sáhka oahppanollislašvuodain ja oktasašbarggus servodaga eará doaibmiiguin. Duojsis sáhhtá bargat ovttas báikkálaš duojáriiguin, servviiguin ja/dehe almmolaš oahppolágádusaiguin. Galledeamit duojáriid luhtte dahje duojáriid bovdn skuvlii sáhhtet šaddat lunddolaš oassin duodjeoahpusas. Oahppit sáhhtet oahpásnuvvat duodjeárbái maiddái virtválalaččat, čájáhusain, duodjegávppiin ja girjerádjosis. Oahppit sáhhtet das lassin omd. cegget duodječájáhusa iežaset dujiin báikkálaš kafeai, skuvlii dahje eará almmolaš báikái.

Oahpahus váldá vuhtii oahppiid iešguđegelágan vuolggasajiid ja iešguđegelágan joavkkuid. Gulahallan ruovttuiguin lea maiddái dehálaš, go lea sáhka atnodujiin. Oahpaheaddji árvvoštallá makkár bargguid bokte oahppi bastá oahppat vuodđodáidduid ja oažžut positiivvalaš duddjonvásáhusa.

2.1.1. Oahppoávnas jahkeluohkain 1-6

Almmolaš ulbmilat

Oahppi

- oahppá dovdat duodjedoahpágiid ja geavahit sierralágan materiálaid, bargoneavvuid ja vugiid
- oahpásnuvvá sierra ávdnasiidda ja daid mánggabealat ávkkástallamii. Son oahppá, ahte ávnasteapmi lea guovddaš oassi duojsis
- oahppá várrugasvuoda ja čorgatvuoda iežas bargobirrasis.
- berre váldit ovddasvástádusa, nu ahte váldá iežas ja olles joavkku vuhtii
- ovdanahtta čehppodaga, fuomašumiid dahkama, hutkáivuoda ja estehtalaš máhtu praktihkalaš bargguid bokte
- pláne nu olu go vejolaš iežas duoji ja váldá vuhtii duoji anolašvuoda ja estehtalašvuoda. Ággi mielde galgá máhttit smiehttat olles duddjonproseassa
- oahppá fuobmát mot ekologalaš, estehtalaš ja birasgáhtten leat guovddázis sámi máilmeoainnus. Geavaha ávdnasiid ekonomalaččat, dárkkat ja beaktilit ja hárvána divdna ávnasgeavaheapmái
- vásiha duddjoma geasuheaddjin, suohtasin ja dovdá lihkostuvvama
- luohhtá iežas nala ja iežas máhttui. Árvvus atná iežas ja earáid duddjoma ja dujiid
- ohcá dujiid ja govaid sierra gálduin, (omd. ruovttus, lagasbirrasis, sogas, nehtas, girjjiin) maid son geavaha ávkin duddjomis
- oahppá heivehit eará oahppoávdnasiin ohppojuvvon dáidduid praktihkalaš bargamii □ deaivvada báikkálaš duojáriiguin ja oahpásnuvvá sin bargguide.
- Atná báikkálaš duodjeárbbi vuodđun iežas duddjomis
- oahpásnuvvá iešguđege guovllu dujiide ja sámi duoji girjái vuhtii
- oahppá válmmaštit, fuolahit

- pláne ja čoavdá hástalusaid
- árvvoštallá iežas duddjoma
- máhtá vurkkodit dujiid ja oahppá mot fievrridit dujiid
- bajásšaddá duddjomii

Sisdoalut jahkeluohkáiin 1-2

Duddjomis deattuhuvvo vuodđomáhtuid hárjehallan. Das váldojuvvo vuhtii oahppi máhtuid ovddideapmi: gieda motorihka, áiccanmáhtu, hutkáivuoda, bargo- ja stoahkannávccaid sihke čalmmi ja gieda oktasašbarggu.

Oahppat gávdnat ja geavahit luondduávdnasiid, maid sáhtá geavahit duddjomis, earret eará náhkiid, čorvviid, rissiid, gámasuinniid, skirriid, skálžžuid, geđggiid, bihcabáhcahiid ja muohttaga. Oahppat vuollát, čuohppat, liibmet ja hervet ja goarrut giedain, jus lea máhttu. Dovddiidit ja bargat ulluin, láiggiiguin ja árppuiguin. Oahppat botnjat, bárgidit, njuikkuhit dahje čuoldit, diehppat ja duhppet. Fuomášahttit maiddá ávdnasiid ođđasit atnima, ja duddjot ođđasit adnon ávdnasiid omd. gámas- dahje liidnebihtáin, mat leat báhcán duojárriin.

Duddjoma oktavuodas oahpaheaddji bargá diđolaččat dainna, ahte oahppit hárjánit geavahit duodjetearpmaid ja -doahpágiid. Tearpmat berreit leat oidnosis maiddá čálálaš hámis. Go duodji lea visuála ávnnas, berre gidet fuomášumi oahppan- ja oahpahanbirrasii, omd. duojit, govat ja bargoreaiddut galget leat oidnosis.

Oahppi oahppá dorvvolaččat duddjot. Mo omd. galgá geavahit niibbi, skieraid ja nálu. Son oahppá maiddá rádjat dujiid ja duodjebiergasiid go lea geargan. Oahppi galgá dovdat, ahte su duojis lea árvu. Mii hárjehit sin dasa, ahte gárvves duojit leat oidnosis sihke luohkkálanjas ja čájáhusain.

Sisdoalut jahkeluohkáiin 3-4

Oahppi beassá vásihit man viiddis lea duodjesuorgi ja man viidát dasa sáhtá ovttahttit eará oahppoávdnasiid. Oahppi oahppá vásihit atnudoji mearkkašumi beaivválaš eallimis ja mo dárbu bohccidahtá atnudoji duddjoma. Oahppi galgá maid beassat oaidnit ja vásihit ávnnasteami ja vejolašvuoda mielde ieš. Oahppit galget dovddiidit mánggalágan duodjái ja duddjomii gullevaš dadjanvugiid ja tearpmaid

Dipmaduojis hárjehallat giedain ja mášeniin goarrut, njuikkuhit ja/dahje čuoldit, godđit, bárgidit, ruvdet/šnjirret ja/dahje lohtat, diehppat ja duhppet. Ávdnasat leat láđđi, sisti, hearvabáttit, bummoltinga, ulloláigi/bummolláigi, ullu ja eará heivvolaš ávdnasat. Das maŋŋá oahppi sáhtá goarrut omd. árbevirolaš sisteseahkaža dahje nállogoađi. Dutkat makkár ivnnit, ornamentihká ja hervenvuogit leat dujiin iežas sogas, guovllus ja vejolašvuoda mielde eará guovllus.

Oahppit hárjehallet giedain goarrut ja ohppet šalmmastit, sággat, njađistit/stágget (harsia),čadačada- ja badjelsávnjji goarrut.

Oahppit geavahišgohtet goarrunmášiinna, ja ohppet dovdat mášena osiid ja mášensávnjjiid: njuolggosávdnji, njunnesuorránsávdnji, dietnun. Sii ohppet minstara geavahit ja hervet duoji giedain dahje goarrunmášiinnain.

Bargoreaidduin njuikkun ja geahpa šaddet oahpisin. Oahppi oahppá njuikkuheami vuodđoáššiid ja njuikka omd. girjemearkka, dahje čoavddabátti. Oahppit ohppet godđima vuodđoáššiid: čalmmiid rahkadeami ja godđosa heaitima. Dasa lassin oahppi bargá muhtin duoji ođđasit adnon ávdnasiin ja sáhtta máhtu ja vejolašvuoda mielde ovttahttit iežas duojis visot ovdal namuhuvvun ávdnasiid ja duddjonvugiid.

Garraduojis mihtideapmi ja sárgun deattuhuvvojit juohkelágan duddjomis. Luondu ávdnasiid ávnnasteapmi lea lunddolaš oassin oahpahasas. Duddjonfáttáid sáhtta viežžat sápmelaš ealáhusain ja kultuvrras omd. guolásteamis, meahcebevddus, boazodoalus, johtinvugiin ja ássamis. Miniatyramáalle duddjon lea okta vuohki čadahit oahpahasas omd. skohter, reahka, fanas, buodđoárjuolggit ja eallifiguvrrat. Eará ovdamearkkat dujiin sáhttet leat: diibmu, loddebiebmanfiellu, čoarvečuojanas, nállogoahti, konvaluhtaraban, seahkagiddejeaddji ja ruovdeeallifiguvrrat.

Dujiid bokte oahppi hárjehallá geavahit reaidduid ja doahpágiid duddjot garraávdnasiiguin. Muorraduojis oahppái šaddá oahpisin omd. niibbiin vuollan, sahen, mihtideapme ja fiillen, fiillu buhtisteapme, ruvven sáttobáhpáriin, spiikkára dearpan, veahčira geavaheapme, bovrren beaŋkabovrramášeniin, liimma geavaheapme spigerlaktagis, málen, láchken ja málagustta bassan.

Sisdoalut jahkeluohkái 5-6

Guovddáš sisdoallu lea jahkeluohkái 1-4 ohppojuvvon dáidduid čiekŋudeapmi ja oahppi viggamuš guhkesáiggeduddjomii ja iežas bargoplána dahkamii ja čuovvumii.

Oahppit oahpásnuvvet báikkálaš duojáriiguin. Sii sáhttet oahpásnuvvet duodjeárbái maiddái virtúálalaččat, čájáhusain, duodjegávppiin ja girjerádjosis. Vejolašvuodaid mielde sii ohppet dovdat iešguđege guovllu duodjeárbbi ja hervenvugiid - ja geavahit daid inspirašuvdnan iežaset duojis.

Goarrumis oahppi sáhtta omd. ieš hutkat biktasa, mainna son čiekŋuda dáidduidis mihtideapmái, minstara rahkadeapmái/heiveheapmái, vádjamii ja goarrumii. Sutnje šaddet oahpisin doahpagat dego dearistit, deaddin, doarran, holben jno.

Oahppi oahpá dovdat iešguđetlágan árbevirolaš hervenvugiid, ja son oahpahallá hervet liinni/láđđi omd. Láiggiin, suotnaárppuin, datneárppuin dahje bearraliin ja/dahje hearvabáttiiguin ja roncciiguin.

Gođđimis oahppi oahppá jorggu čálmmi, čálmmiid geahpideami ja lasiheami. Heahkkalastimis son oahppá bisttevaš čálmmi beallestoalppu ja stoalppu. Oahppi oahppá maiddái čuovvut čálálaš rávvagiid heahkkalastimii dahje gođđimii. Oahppi oahppá dovdat bárggežiid ja bárgiidit daid omd. diehpát, bárgidit, ruvdet, šnjirrehit.

Dasa lassin sáhtta liidnái deaddit govaid, bearaldujiid dahkat, duhppet duhppennáluin dahje sáibbuin, riessut liinni.

Oahppi oahpá maiddái divvut bieđganan biktasiid: stohppet suohkuid, duokŋat ráiggi ja njađđit boaluid. Oahpahas fuomášahttit maiddái ávdnasiid ođđasit atnima, ja duddjot ođđasit adnon ávdnasiin.

Oahppit oahpahallet dokumenteret iežaset plánaid ja duddjonproseassaid sánálaččat ja visuálalaččat. Diehto- ja gulahallanteknologiija sáhtta leat oassin dieđu háhkamis, ideaid ohcamis, plánemis ja dokumenteremis. Oahppit oahpahallet maiddái geavahišgoahtit mihtuid ja minsttariid. Oahppit dutket materiálaid iešvuođaid ja dábalaš mášeniid doaibmanprinsihpaid. Sii oahpásnuvvet kodema bokte čađahuvvon doaimmaide omd. elektronálaš goarrunmášeniid sákkaldágaid koden.

2.1.2. Oahppoávnas jahkeluohkái 7-9

Almmolaš ulbmilat

Oahppi ávkástallá juo vuodđoskuvlla ovddit jahkeluohkái oahppan dieđuid ja dáidduid ja viiddida ja čiekŋuda daid máhtuid ja čuoľmmačoavdima. Oahppan doaimma ja barggu bakte lea guovddáži, muhto oahppi galgá maid oažžut oahpahusa teoriijas, omd. historjjálaš dieđuid gáktemálliin ja mot sáhtta buktit dieđuid historjjás dán beaivái ja iežas bargamii. Duddjon vuodđuduvvá dasa, ahte oahppi pláne, duddjo ja oahppá árvoštallat ieš duoji ja duddjoma gitta álggus loahpa rádjái.

Oahppi

- oahppá hálldašit duddjoma ollislaš proseassan ja ipmirda dan manŋgaávnnašlaš oahppoávnasin, mas oahppá duodjegielá, hábmema ja teknologiija

- máhtta plánat visuálalaččat ja tehnikkalaččat iežas duoji ja ovddidit duodjesuorggi visuála lohkanmáhtu
- máhtta maid bargat joavkkus, searvvušlaččat plánat, čađahit ja árvvoštallat oktasaš ja/dahje iežas duddjonproseassa
- duddjomis galgá geahččaladdat, dutkat ja hutkat ja gávdnat sierralágan visuála, ávnnaslaš, tehnikkalaš sihke duddjonvuohkáii heivvolaš čovdosiid
- duddjomis geahččalit ipmirdit, árvvoštallat ja ovddidit sierralágan teknologalaš heivehusaid ja ávkástallat ohppojuvvon dáidduid beaivválaš eallimis
- duddjon ovddiida golmmaoalát hámuheami, dovdoáiccu ja giehtabarggu, mat ovddidit motorolalaš máhtuid, luovvannávcca ja plánemáhtu
- duddjon oahpaha guhkesáigásaš ja innovatiivvalaš bargovuohkáii, mii nanosmahtta oahppi iešdovddu
- oahppi galgá beassat návddašit bargamis ja dan bohtosiin
- oahpahas deattuhuvvojit ohppiid ja searvvušlaš bargan (joavkobargu)
- oahppi beassá dovddiidit birastahtti ávnnaslaš máilbmái, mii addá ipmárdusa bissovaš eallinvuogis ja ovdáneamis: dasa laktásit oahppi iežas eallinbiire, sohka, báikkálaš kulturárbi ja servoša kultuvrralaš mánggabealatvuhta
- oahpásnuvvá báikkálaš duodjekultuvrii ja duojáriidda, muhto maiddáii eará sámiguovllu duodjeárbevieruide
- oahppi galgá beassat ovddidit visuála lohkanmáhtu ja duodjekultuvrii mihtilmas áiccuid (čájáhusat, govat, filmmat, arkiivvat, museat ja vuorkkát)
- duddjonmáhttu šaddada ehtalaš, diđošteaddji, oassálastti sihke čeahpes ja ealljárís olbmuid, geat árvvus atnet iežaset dahkkin ja geat leat beroštuvvan duddjomis ja geain lea hállu doalahit ja ovddidit duodjekultuvrra

Sisdoalut jahkeluohkáin 7-9

Oahpahusa vuodđun lea sámi ávnnaslaš kultuvra ja ipmárdus čábbodagas. Oahpahas geahččalit váldit vuhtii báikkálaš árbevieru ja vejolašvuoda. Duodjeoahpahas geahččala oahpahit ollislaš duddjonproseassa, go duodji lea mánggamateriálat ávnnas, mas oahpahuvojit duodjeovdanbuktin, hábmen ja teknologiiijái vuodđuduvvi doaibma. Duddjomis vuolggasadjin lea sierralágan viiddes temáid ollislaš guorahallan oahppoávnasrájiid rásttilteaddji doaibman dego sámi eallinoainnusge lea: eallin lea ollislašvuhta iige dan sáhte biđget osiide.

Jahkeluohkáin 7-9 duodjeoahppan nanne ja čiekŋuda ohppiid iežas duogázis boahtti vásáhusaid, čuoľmmačoavdima sihke duddjomii gullevaš bargama, ovdanbuktima ja plánema dieđuid ja dáidduid. Duoji bajásgeassin bargun lea doarjut oahppi identiteahta, buresbirgema, eallinhálddašemi sihke bargoeallima ja ámmáhii guoski válljašumiid.

Hárjehahttit oahppi visuála ja teknikkalaš plánema dokumenteremii iežas bargoberbmii dehe-
gihppagii (omd. portfolio, blogga). Oahppi oahppá dokumenteret olles duodjeprošeassaid. Oahppi
dovddiida maid teknologiiija doaibmanprinsihpaide. Plána sáhtta dievasmahttit áigeuovdilis
temáiguin ja fáttáiguin.

Sisdoaluid buvttadeapmi addá oahppái mánggabealat vásáhusa duodjesurggiin ja dahká vejolažžan
dovddiidit sierra duddjonvugiid. Sisdoaluin hápmašuvvet oktagaslaš oahppanbarggut, main leat
sierra sisdoalut. Lea dehálaš, ahte oahppi ohppá ja fiillut. Oahppái berrešii šaddat áddejupmi das
maid sáhtta ieš dahkat ja maid ii.

Buot duddjonsurggiid oktavuhtii gullá:

- duodjehistorjá almmolaččat ja báikkálaš dásis
- ávnnasdiehtu ja -ipmárdus: duodjái gullelaš earenoamášvuodát
- dokumenteren: iežas bargama guorahallan ja vurken (ipmirdit dieđuid vorkema
mávssolašvuoda ja anolašvuoda mañjeleappos eallimis) □ dujiid vurkkodeapmi ja
divvun/ođasmahttin □ bargobiergasiid fuolaheapmi.

Goarrun

- bargoortnega plánen ja dan hámuheapmi
- teknihka ávkkástallan ja mánggabealat geavaheapmi (goarrunmášenat sierra ulbmiliidda,
omd. tingii, náhkái, dorkkasii ja mášenat garra duodjái)
- sierra ávdnasiid goarrun, omd. silki, láđđi, fatni ávnnas, guolga, náhkki
- goruda vuodđomihtut, mihttotabealla
- mihtideapmi: árbevirolaš goartilastin ja/dahje minstariid sárgun gárvveš plána vuodul
(omd.

duodjebláđit) ja minsttarčilgehusaid lohkan

- vadjama plánen
- vadjan
- dokumenteren
- ovdamearkkat vejolaš dujiin: luhkka

Láigeduodji

- njuikkuheapmi ja čuoldin (báttit)
- gođđosat: ullosuohkut
- bárgideapmi, ruvden, lohtan ja šnjirren
- diehppan
- dujiid vurkkodeapmi ja divvun, omd. duogjan

Muorra/vaneara

- Bargobiergasiid geavaheapmi ja fuolaheapmi
- Duoji plánen ja ollašuhttin

Earenomáštechnikat -ja ávdnasat

- dátneárpu
- duhppen omd. nuvttohiid sisa sisgápmat; ávnnas omd. nálloguotta várás
- guolgadojot omd. gálssohat ja stigát, bittut, seahkohat
- Viessočinat ja adnon tinggaid ođasmahttin ja heiveheapmi

2.2 Oskkoldat / Uskonto

Láidehus

Almmolaš meroštallama mielde eamiálbmot lea dakkár etnikkalaš joavku, mii dávjjimustá orru unnitlohkuálbmogin iežas orrun riikkas. Eamiálbmogiin lea nanu oktavuoha lundui ja sin ealáhusa vuodđun lean luonddu návddašeammi dahje lundui laktáseaddji elemeanttat. Álbmogiin lea iežas giella, kultuvra ja identiteahhta. Mánngagielatvuoha lea maid dábálaš.

Eamiálbmogiin leat iežaset eallinvuohki, árvomáilbmi, ipmárdus máilmmis ja máilmmiávvošis. Vuodđun leat vuoiŋgalaš oktavuodát, oktavuoha lundui ja olmmošgaskavuodát. Ipmárdus ja diehtu bohtet ovdan gielas, árvvuin, sosiála eallimis ja vieruin. Lassin lea vel báikkálaš diehtu, man olbmot leat ožžon go leat orron guovllus ja mii lea dasto sohka buolvvas nubbái johtán njálmmálaš diehtun. Manjimus logijagiin lea sámiiid buohta leamaš maid sáhka eallinfilosofijás, vuogis geahččat máilmmi.

Oskkoldatoahpahusa bargu ja iešvuodát

Oskkoldatoahpahusa bargun lea addit ohppiide viiddes almmolaš čuvgehusa oskkoldatlaš ja filosofalaš gažaldagain. Sáme gielat oahpahas deattuha oahppi gielalaš máhtu ja kulturduogáža ja oahpaha risttalašvuoda mearkkašumis servodahkii ja kultuvrii. Oahpahas deattuha risttalašvuoda iešguđetlágan árbevieruid ja girkoservodagaid.

Oahppi galgá dovdat, ipmirdit ja gudnejahttit juohke olbmo vuodđolágas máinnašuvvon rievtti iežas gillii ja kultuvrii: dalle go dovdá iežas duogáža, de sáhhtá gudnejahttit maid eará olbmuid, gielaid ja kultuvrraid. Sápmelaš ohppiid oahpahas earenoamáš ulbmilin leage doarjut ohppiid bajásšaddama giellaseaset, kultuvrraset ja servošaset.

Oahpahus gieđahallá oskkoldat- ja eallinoaidnoárbevieruid sámiid orrunguovllus sihke oskkoldagaid ja eallinoainnuid eará sajis máilmmis vejolašvuođaid mielde eará eamiálbmogiid buhta. Ovdamearkan sáhttet leat sirkumpolára eamiálbmogiid oskkut, masa gullet sámiid ja eará sirkumpolára eamiálbmogiid luondduoskkut ja oskkoldatlaš ja ehtalaš árbevierut.

Oahppaávnas ovddiida oskkoldaga ja kultuvrra gaskasaš oktavuoda ipmirdeami sihke oskkoldagaid ja eallinoainnuid mánggalohkanmáhtu. Oahpahus ávkástallá ohppiid ja sin lagasberraseaset ja servošeaset máhtu iežas giella- ja kulturguovlluideaset luonddus, eallinvieruin, historjjás, gielain ja kultuvrrain. Earenoamážit oahppi galgá beassat dovddiidit iežas oskkoldatkulturhistorjái: oahppat sámi oskkoldatlaš eallima ruohttasiid ja historjjálaš ja servodatlaš dáhpáhusaid ja váikkuhusaid dálá risttalaš eallimii. Oahppi galgá beassat oahpásnuvvat ruovttoguovllu materiálalaš ja vuoiŋjalaš kulturárbbi ja oaččut vásáhusaid dain, omd. bálvvosbáikkid, dološ girkosajit ja dálá girkut sihke vuoiŋjalaš eallimii omd. sámi searvegottiid bakte.

Risttalašvuođa ja eará máilmmi oskkoldagaide laktásit filosofalaš ja ehtalaš gažaldagat. Oahpahus gieđahallá filosofija ja etihka, masa gullet filosofalaš jurddašánvuohki ja ehtalaš eallingažaldagat. Dan lassin morálalaš árvoválljemat ja ehtalaš ákkastallamat leat guovddážiis. Dasa gullet maid miellaguottut ja áigeiguovdilis ehtalaš čuolbmagažaldagat mánáid ja nuoraid eallimis, lagasservodagas ja máilmmiviidosáččat. Ovdalis namahuvvon gažaldagat gieđahallojuvvojit etihka, oskku/oskkoldaga ja eallinoainnu temáid oktavuodas.

Oahpahus addá mánggabealat dieđu sámi oskkoldatlaš eallimis ja veahkeha ipmirdit oskkoldaga sajádaga ja mearkkašumi. Oahppi oahpistuvvo krihtalaš jurddašeapmái ja guorahallat maiddái máilmmioskkoldagaid. Oahpahusas suokkardallojuvvojit oskku ja dieđu gaskavuohta sihke oskkoldagaide mihtilmas giella, symbolihkka ja doahpagat. Oskkoldat oahpahus ráhkkanahttá oskkoldagaid ja eallinoainnuid dialogaide, mii lea jođus sihke eallinoainnuid siste ja daid gaskkas. Oahpahus movttiidahtta oahppi gudnejahttit eallima, olmmošárvvu ja dan, mii lea nubbái bassi ja man son oamasta.

Oahpahus dovddiida oskkoldaga ja eará oskkoldagaid sihke eallinoainnuid ehtalaš jurddašeami ja movttiidahtta oahppi suokkardallat ieš ehtalaš gažaldagaid. Oahpahus doarju oahppi iešdovdamusa, iežas árvvus atnima ja eallindáidduid ovdáneami olles vuodđooahpahusa áigge. Oahpahus doarju oahppi identitehta ja eandalit sápmelaš oahppi kulturidentitehta, eallinoainnu ja máilmmigova huksema ja árvvoštallama. Oskkoldat oahpahus doarju almmolaččat oahppi ieššaddama sihke bajásšaddama dásseárvosaš servodaga vásttolaš láhttun. Sápmelaš ohppiid oahpahusa earenoamáš ulbmilin lea doarjut oahppi sámi kulturárbbi oahppama ja lasihit ja nannet ohppiid ipmárdusa ja árvvus atnima iežas kulturárbbi mearkkašumis alccesis, servošii ja servodahkii sihke eará eamiálbmogiidda. Oahppi oahpahuvo ipmirdit ja árvvus atnit maid eará gielaide ja kultuvrraid. Oahpahusa sisdoaluid válljemis guovddážiis lea risttalašvuohta sámi guovllus.

Oahpahas guorahallat sámiid oskkodatlaš ruohtasiid ja dan sajádaga Suoma ja Eurohpa oskkoldagaid gaskkas.

Oahppi hárjeha medialohkanmáhtus ja su oahpahuvo árvoštallat ja geavahit sierra gálduin boahtti dieđu ja ávkkástallat dan iešguđet muttuin.

Oahpahas gieđahallat mánáid rivttiid ja ovttaskas oahppi vásttu iežas daguin. Hárjehallat dovdo- ja gulahallanmáhtuid ja doarjut oahppi hábmet ja ákkastallat iežas oainnuid.

Oahpahas gieđahallá máná rivttiid almmolaččat, muhto maid unnitlohkui gullevaš máná sierrarivttiid. Oahpahuvo ovddasvástádus iežas daguin. Oahpahas hárjehallat dovdo- ja gulahallandáidduid. Oahpahas doarju máná, go son hábme ja ákkastallá iežas oainnuid. Oahppi movttiiduvvo ustitlašvuhtii, olmmošvieruide, posiitiiva luohkká- ja skuvlaservoša huksemii sihke doaimmat vealaheami vuostá.

Oahpahas ulbmilat

Ulbmiliidda laktáseaddji sisdoalut

Viiddes máhttin

T1 Oahpahit oahppi čiekŋudit oskkoldaga bassi girjjiide ja muitalusaide ja guovddáš ohppii	S1 L1
T2 Oahpahit oahppi oahpásnuvvat oskkoldaga rituálaide, vieruide, bassi- ja oaffarbáikkiide, girkuide ja huksehusaide ja eará oskkoldaga guoski kulturmuittuide.	S1 L1, L2
T3 veahkehit oahppi dovddiidit oskkodatlaš giela erenoamáš sárgosiidda ja veardádusgovalašvuhtii	S1, S2 L4, L5, L6
T4 Oahpahit oahppi ohcat, árvoštallat ja ávkkástallat oskkoldaga guoski diehtogálduid ja oahppi iežas servoša dieđuid ja máhtuid	S1, S2, S3 L4, L5, L6
T5 Oahpahit oahpásnuvvat sámiid, Suoma ja Eurohpa oskkodatlaš ja eallingeahččastagaide vuodđuduvvi eallinoainnuid ruohtasiidda ja dálá áigái. Čiekŋudit eareanomážit lesdionistalaš lihkadussii Sámi guovllu	S1, S3 L1, L2
T6 Oahpahit oahpásnuvvat risttalašvuhtii, juvddalašvuhtii, islamoskui ja daid váikkhusaide ja historjái Eurohpás.	S3, L2
T7 Movttiidahttit gudnejahttit iežas ja nuppi olbmo bassi sihke dovddiidit	S1, S3

olmmošvieruid ja meannudeami almmolaččat ja oskkodatlaš dilálašvuodain	L2, L5, L6
T8 Oahpahit oskkoldaga ehtalaš oahpahasaid ja sierra oskkoldagaid oktasaš ehtalaš prinsihpaid birra	S1, S2, S3 L7
T9 Oahpahit ipmirdit olmmošrivttiid, sámi rivttiid ja eandalit ON:a Mánáid rivttiid, mas sisttisdoallet árvvut ovttaskas ja searvvušlaš geahččanguovllus	S2, S3 L2
T10 Oahpahit árvvoštallat válljášumiid ja suokkardallat doaimma duogážiis váikkuheadji árvvuid ehtalaš prinsihpaid ja bissovaš boahhtevuođa geahččanguovllus	S2, S3 L1, L3, L6
T11 Duddjot vejolašvuodaid ságastallat ehtalaš gažaldagain, ovdanbuktit jurgagiid ja dovdduid sihke hárjehallat ákkastallat iežas oainnuid	S1, S2, S3 L1, L4, L6, L7
T12 Veahkehit ja doarjut oahppi hábmet ja nannet posiitiiva máilmeoainnu, iešdovddu ja luohhtamuša eallimii	S3 L1

2.2.1 Oppiaine vuosiluokilla 1-2

Oskkoldatoahpahusa earenomáš sárgosat jahkeluohkáiin 1-2

Oskkoldatoahpahusa bargun vuodđoskuvlla vuosttas jagiin lea bagadit oahppi dovdat ja árvvus atnit iežas, bearrašis/sogas ja servošiiddis oskkodatlaš geahččanguovllu. Sámegeilat oahpahas giedahallá ja deattuha risttalaš oskku.

Oahpahas movttiidahtá oahppi dovdat ja čájehit iežas dovdduid ja jurdagiid sihke dovddiidit earáid dovdduid ja dohkkehit sin oaiviliid ja jurddašanmáalle. Oahpahas galgá movttiidahttit oahppi imaštallat, jearahallat ja oassálastit ságastallamii. Oahpaheadji galgá maid bagadit oahppi doaibmat vásttolaččat ja vuoiggalat.

Guovddáš sisdoalut jahkeluohkáiin 1-2

Sisdoallu válljejuvvo nu ahte dat doarju almmolaš ulbmiliid. Sisdoaluid válljemis sáhtá ávkástallat báikkálaš vejolašvuodaid. Ovttasbargu searvegottiin, girkuin ja girku sámi bargguin leat ovdamearkan. Maiddái ohppiid vásáhusmáilbmi sáhtá leat guovddážiis.

S1 Gaskavuohta iežas oskkoldahkii/risttalašvuhtii:

Oahpásnuvvat oahppi bearrašii: sohka, searvvuš, báiki/guovlu, historjá, oskkoldat sihke iešguđetlágan bearrašat. Dehálaš sisdoalut leat oskkoldaga ávvudeamit, bassi áiggit sihke sierra ávvudemiid sisdoallu, mearkašupmi ja ávvudanvierut. Sisdoallun sáhttet leat mitalusat, árbevierut ja dábit. Oahpahas guorahallá oskkoldaga guovddáš doahpágiid, symbolaid ja oskkoldagaid mánggabealatvuoda.

S2 Oskkoldagaid máilbmi

Sisdoaluid válljemis vuolggasadjin lea oahppi iežas máilbmi, lagasbiras ja sámi servodaga oskkoldagat.

S3 Buorre eallin

Oahpahas guorahallá olbmo eallimii ja jábmimii laktáseaddji eallingáždagaid sihke eallima gudnejahttima. Guovddáš sisdoalut leat oahppi iežas dagut ja čuovvumušat, ovddasvástádus eará olbmui, birrasis ja luonddus. Oahppi galgá oahppat empatiija ja govahallat iežas nuppi olbmo sadjái, dovdat olmmošárvvu ja ipmirdit juohke olbmo áidnalunddotvuoda. ON:a Mánáid rivttiit birra sáhtá juo veahá mitalit. Sisdoalut galget doarjut oahppi dovdoáidduid gárggiideami.

Oahpahas bargovuogit ja ulbmilat jahkeluohkái 1-2

Oahpahas viggá dilálaš oahpahussii, oažžut áigái rabas ja luohhtehahti atmosfeara. Lea dehálaš ahte juohke oahppi gullojuvvo, su fuomašumit ja vásáhusat váldujuvvojit vuhtii. Oahpahas movttiidahtta oahppat gulahallama bakte, ságastallat ja ákkastallat iežas oaiviliid ja dohkkehit earálárganvuoda. Oahpahas deattuha oahppi eallámušmáilmmi ja gudnejahtta oahppi vásáhusaid eandalit guorahaladettiin ehtalaš gažaldagaid. Luovvalas ja eallámušlaš doaimavuogit, prošavttat ja ságastallamat dorjot oahppi ollislaččat: aktiiva oahppi ávkkástallá visot áiccuidis gulahallamis. Oahpahas sáhtá plánet maiddá joavkoprošeaktan oahppomeriid siste dahje ávnnasrásttilteaddji oahpahussan. Oahpahas ávkkástallá diehto- ja gulahallanteknologiija, njálmmálaš árbeviera, musihka, govvaáidaga, duoji, stoahkama sihke gussiid ja guossástallamiid sierra báikkiide.

Bagadeapmi, doarjja ja sierranahttin jahkeluohkái 1-2

Gávdno riikkadási oahppoplána vuodustusain s. 144

Oahppi árvoštallan jahkeluohkái 1-2

Gávdno riikkadási oahppoplána vuodustusain s. 144

2.2.2 Oppiaine vuosiluokilla 3-6

Earenoamáš sárgosat jahkeluohkái 3-6

Jahkeluohkái 3-6 oskkoldatoahpahas viiddiduvvojit iežas oskkoldaga vuodđodieđut. Oahpahas guorahallat oskkoldaga bassi girjjiid ja čálalaš ja njálmmálaš mitalusaid sihke guovddáš oahpa, ehtalaš vuodđoprinsihpaid, rituálaid ja vieruid.

Báikkálaš oahppoplánat čállojuvvojit vuodustusaid oktasaš ulbmiliid ja sisdoallogovahallamiid vuodul nie, ahte sámegeilat oahpahas plánas lea oaidnimis sámi geahčanguovlu ja dulkojuvvo vuodustusain.

Guovddáš sisdoalut jahkeluohkáin 3-6

Sisdoalut válljejuvvojit nu, ahte dat dorjot oahppoávdnasa almmolaš ulbmiliid. Sisdoalu válljemis galgá ávkkástallat báikkálaš vejolašvuodaid ja sámi geahččanguovllu. Sisdoaluin hábmejuvvojit ollislašvuodát sierra ahkeluohkáide. Ohppiid duogáš ja vásáhusmáilbmi váldojuvvojit vuhtii sisdoaluid plánedettiin ja daid gieđahallamis.

Oahpahusa ulbmilat:

S1 Oktavuohta iežas oskkoldahkii

Sisdoaluin gieđahallat oskkoldaga gálduid, njálmmálaš dieđuid, bassi girjjiid ja olbmuid, bassi báikkiid, huksehusaid, symbolaid ja musihka. Dehálaš sisdoalut leat oahppa, dábit, rituálat, servošat ja eará oskkoldahkii gullelaš bealit. Guorahallat oskkoldaga sisdoalu dáidaga, diehtaga ja eará kultuvrra geahččanguovllus.

S2 Oskkoldagaid máilbmi

Oahpahusa sisdoalut leat risttalašvuoha, eará oskkoldagat almmolaččat ja eandalit sápmelaš konteavsttas. Dovddiidit báikkálaš risttalaš servošiidda. Sisdoaluid vuodul oahppái galgá hápmašuvvat ollislaš govva sámi ja Eurohpá oskkodatlaš ruohttasiin. Vejolašvuoda mielde váldit vuhtii oskkoldahkii laktáseaddji temáid gieđahallan medias ja populárákultuvrras.

S3 Buorre eallin

Guovddáš temát leat olmmošárvu, eallima gudnejahttin ja luonddu gáhtten. Suokkardallama vuodđun leat oahppi iežas válljemat ja doaimma duogášis váikkuheadjji árvvut. Dehálaš sisdoalut leat eallindáiddut, iešdovdamuš ja ollislaš buresbirgen. Dovddiiduvvo guovddáš ehtalaš oahpahusaide ja sierra oskkoldagaid ja geahččanguovlluid oktasaš ehtalaš ipmárdusaide.

Oahpahusvuogit:

Oahpahasas sáhtta gieđahallat áššiid muitaleami, dráma, vásáhuslašvuoda, doaimmalašvuoda ja searvvušlaš oahppanvugiiguin. Oahpahasas sáhtta ávkkástallat servoša ja ruovttuid báikkálaš máhtu ja dieđu. Eandalit sámi oahpahasas sáhtta bargat ovttas eará guovllu sámiiguin nu Suomas go dan olggobealdege.

Oskkoldaga oahpahasas sáhtta maid ávkkástallat diehtoteknikkalaš heivehusaid vai čalmmustahtta oahppi iežas aktiivvalašvuoda ja gulahallama. Ságastallan lea dehálaš oahpahushápmi dego maidái guossit skuvllas ja guossástallamat skuvlla olggobeallai. Oahpahushápmi heivejit ovttaskas- ja joavkobarggut sihke ávdnasa sierra oahppomeriid siste ja ávnnasrásttildeaddji doaimman.

Oskkoldaga ulbmiliidda laktáseaddji guovddáš sisdoalut jahkeluohkái 3-6

Sisdoalut válljejuvvojit nu, ahte dat dorjot oahppoávdnasa almmolaš ulbmiliid. Sisdoalu válljemis galgá ávkkástallat báikkálaš vejolašvuodaid ja sámi geahčanguovllu. Sisdoaluin hábmejuvvojit ollislašvuodát sierra ahkeluohkáide. Ohppiid duogáš ja vásáhusmáilbmi válđojuvvojit vuhtii sisdoaluid plánedettiin ja daid gieđahallamis.

Oahppi galgá oahppat ja máhttit

- mitalit Boares testamentta 1. ja 2. Movssesgirjjiid guovddáš teavsttaid sisdoalu birra
- mitalit sisdoalu guovddáš teavsttain mot Ođđa testamentta evangeliumat mitalit Jesusa eallimis ja doaimmain
- guldalit muhtin apoastal- ja bassiolbmuidmitalusaid ja ságastallat daid birra
- válldahit báikkálaš girkuid, gávdnat luottaidda risttalašvuoda historjjás báikkálaš birrasis ja guovllus ja dáid ovdandivvut
- ságastallat risttalašvuoda birra ja movt oskkolaš doaimmat bohtet ovdan eallinnjuolggadusaid, rohkosiid, gástta, ipmilbálvalusa, allabasiid, media ja dáidaga bakte
- dovdat sámi sálbmaárbevieru ja oskkoldahkii laktáseaddji musihka

Bagadallan, sierranahttin ja doarjja jahkeluohkái 3-6

Oahpahus váldá vuhtii oahppi oskkodatlaš- ja eallinoaidnoduogáža ja giellamáhtu. Oahpahus galgá doarjut oahppi ipmirdit guovddáš doahpágiid. Oahpahus geahččala movttiidahttit oahppi oassálastit oktasaš oahppamii sihke nannet oahppi oahppanmáhtuid ja aktiivvalašvuoda.

Oahppi árvvoštallan jahkeluohkái 3-6

Oskkoldaga oahpahusas oahppama árvvoštallan lea bagadeaddji ja movttiideaddji. Máhcahagain geahččalit roahkasmahttit oahppi čiekŋudit ja guorahallat oskkoldagaid guovddáš gálđuid ja sárgosiid sihke dahkat iežas dulkojumiid. Árvvoštallama vuodđun leat mánggabealat girjjálaš ja njálmmálaš buvttadanvuogit sihke eará vugiiguin čájehuvvon máhttu. Dehálaš lea, ahte oahppi bastá olggosbuktit iežas jurdagiid. Árvvoštallan vuodđuštuvvá ii nuge detáljjaid muitimii, muhto ollislaš jurddašánmáhtu ovdáneapmái sihke dieđu heiveheapmái.

Oahpaheadji sáhtta geavahit oskkoldatoahpahusa árvvoštallamis ávdnasa stáhtadási árvvoštallankriteraid.

2.2.3 oppiaine vuosiluokilla 7-9

Oahppoávdnasa bargu

Vuođđo-oahpahusa bajit luohkáin sápmelaš oahppi galgá beassa čiekŋudit iežas kulturárbásis ja oahpásnuvvat báikkálaš oskkoldatkulturhistorjái mánggabealat vugiin, ovdamearkka dihte oktasašbarggus girku doaibmiiguin (iežas searvegoddi, girku sámibargu), mátkkiin historjjálaš báikkiide dahje oahpásnuvvamiin dološ mytologiijai.

Oskkoldat oahpahusa bargun lea doarjut oahppi giella- ja kulturidentitehta ja addit viiddes čuvgehusa almmolaččat oskkoldagain ja eallinoainnuin. Oahppi oahpahuvo dovdat, ipmirdit ja gudnejahttit juohke riikkavuloža rievtti iežas gillii ja kultuvrii.

Oahpahus dovddiida oahppi oskkoldaga mánggabealatvuhtii. Dat oahppásmahtta oskkoldat- ja eallinoaidnoárbevieruide sámiid gaskkas sihke oskkoldagaide ja geahččanguovlluide máilmmis ja eandalit eará eamiálbmogiid gaskkas. Oahppoávnas ovddiida oskkoldaga ja eallinoainnu mánggalohkanmáhtu. Oahpahus addá mánggabealat dieđu oskkoldagain ja veahkeha ipmirdit ságástallama daid birra. Oahppi oahpahuvo krihtalaš jurddašepmái ja guorahallat oskkoldaga ja eallinoainnuid sierra geahččanguovlluid. Oahpahas guorahallojit oskkoldaga ja dieđu gaskavuolta eandalit eamiálbmotfilosofiija vuođu sihke oskkoldagaide mihtilmas giela, symbolihka ja doahpágiid. Oskkoldatoahpahus addá ávdnasiid ja almmolaččat oskkoldagaid ja geahččanguovlluid gaskasaš dialogii daid siste ja daid gaskkas. Dat dahká vejolažžan ipmirdit sámi oskkoldatlaš eallima ovdáneami áiggiid čađa. Oahpahus movttiidahtta ohppiid gudnejahttit eallima, olmmošárvvu ja iežas ja earáid bassi áššiid.

Oahpahas oahppi dovddiida iežas oskkoldaga ja eará oskkoldagaid ja eallinoainnuid ehtalaš jurddašepmái ja movttiidahtta oahppi suokkardallat ieš ehtalaš gažaldagaid. Oahpahus doarju ohppiid iešdovdamuša, iežas árvvus atnima ja eallinhálddašanmáhtuid ovdáneami olles vuođđo-oahpahusa áigge. Oahpahus doarju oahppi sámi identitehta, eallinoainnu ja máilmmioainnu gárggiideami ja árvvoštallama. Oskkoldaga oahpahus doarju dan lassin oahppi šaddama báikkálaš servoša ja stuorit servodaga vásttolaš ja dásseárvosaš láhttun, gii árvvus atná iežas historjjálaš duogáža ja seammás gudnejahtta eará olbmuid duogáža ja eallinárvvuid.

Jahkeluohkáin 7-9 sápmelaš oahppit čiekŋudit eará eamiálbmogiid oskkoldagaide ja eallinoainnuide ovdamearkka dihte sirkumpolára oskkoldagat. Oahpahus guorahallá oskkoldagaid ja eandalit sámiid buolta morihanlihkadusaid servodatlaš ja oskkoldatlaš váikkuhusaid sihke friddjavuođa válljet oskkoldaga. Oskkoldatoahpahus guorahallá oskkoldaga kultuvrralaš ja servodatlaš iđan. Oahpahus čiekŋuda ja rigguda dieđu oskkoldaga ruohtasiin, gálduin, oahpas ja oahpahusain sihke váikkuhusain máilmmis.

Oahpahas oahpásnuvvat sihke máilmmi stuora oskkoldagaide ja ii-oskkoldagaide. Oahpahas sáhtta maid oahpahallat dovddiidit ja analyseret oskkodatlaš temáid diehtagis, dáidagis, medias ja populárákultuvrras.

Oahpahasas gieđahallojit ehtalaš jurddašeami guovddáš doahpagat sihke iežas oskkoldaga ehtalaš prinsihpat. Oahpahas váldá vuhtii vehádagaid rivttiid, almmolaččat olmmošrivttiid ja eará eamiálbmogiid oskkoldagaid ja geahččanguovlluid ehtalaš oainnuid. Oahpahasas guorahallojit olmmošlašvuhtii gullevaš eallingažaldagat ja áigequovdilis ehtalaš váttisvuodát. Oskkoldaga oahpahas addá oahppái vuoinjalaš ávdnasiid rávásnuvvanagis.

Oskkoldaga ulbmiliidda laktáseaddji guovddáš sisdoalut jahkeluohkái 7-9

Sisdoalut válljejuvvojit nie, ahte dat dorjot oahppoávdnasa almmolaš ulbmiliid. Sisdoaluid válljejuimis ávkástallat báikkálaš vejolašvuodaid. Sisdoaluin hápmašuvvet ollislašvuodát sierra jahkeluohkáide. Ohppiid vásáhusmáilbmi váldojuvvo vuhtii sisdoalu plánemis ja oahpahasas.

Oahpahas mihttomearri lea ahte oahppi galgá máhttit risttalašvuoda oktavuodas

- oahppat ja ipmirdit mot lea gárggiidan dála sápmelaš risttalaš servodat ja oskueallin ja dovdat iežas oskkoldatkulturhistorjjá
- čilget movt Biibbal lea huksejuvvon, máhttit ohcat biibbalteavsttain čálabáikkiid ja reflekeret Biibbala ja giela ja kultuvrra oktavuoda birra
- lohkat Boares testamentta guovddáš mitalusaid patriárrkaid historjjá rájes gitta profehtaid rádjái
- lohkat Ođđa testamentta guovddáš mitalusaid Jesusa rájes Bávlosa rádjái
- mitalit risttalašvuoda historjjá guovddáš dáhpáhusaid ja olbmuid birra álgogirku rájes reformašuvnna rádjái
- mitalit sámi risttalašvuoda historjjá guovddáš dáhpáhusaid ja olbmuid birra reformašuvnna rádjái
- Hátkat dieđuid ja mitalit Sámi dálá girkoallima birra earenoamážit Suomas sámiguovllus (omd. ortodoksa osku, morihanlihkadusat)
- ságastallat muhtin lávlla- ja sálbmateavsttaid birra ja oahpásnuvvat sámi oskkodatlaš musihkkaárbevieruide
- ságastallat risttalašvuoda, risttalaš eallindulkoma ja etihka birra deattuhettiin ipmilgova, olmmošoainnu, áigequovdilis ehtalaš hástalusaid ja válljejuvvon risttalaš teavsttaid
- ságastallat logi báhkoma, Áhččáminrohka ja apostolalaš oskkudovddastusa sisdoalu birra
- čilget risttalaš áigerehkega ja girkojagi, válddahit risttalaš allabasiid ja guovddáš rituálaid
- válddahit girkovistti ja eará risttalaš rohkosviesuid ja reflekeret daid mearkkašumi ja geavahusa birra ja atnit digitála reaidduid
- bargat ovttas iežas searvegottiin, sámi guovllu girkolaš doaimmiiguin (omd. girku sámibargu)

Dan lassin oahppi galgá oahppat ja máhttit

- stuora oskkoldagaid birra (islam, juvdalašvuoha, hinduisma)
- eará eamiálbmogiid oskkoldagain, omd. Sirkumpolára álbmogiid oskkoldagat

- filosofalaš gažaldagain
- ehtalaš gažaldagain

S1 Gaskavuohta iežas oskkoldahkii: Oahpahusa sisdoallun leat oskkoldaga ruohttasat (omd. sámi dološ osku) ja oskkoldaga vuogáiduvvan áigái, gáldut, oahppa ja oahpahus sihke symbolat, leavvan ja váikkuhus sierra guovlluin sámiid orrunguovlluin. Guovddáš sisdoallun leat sámi morihanlihkadusat, omd. lestadianisma ja dan váikkuhusat sámi servošii ja oskkoldahkii.

S2 Oskkoldagaid máilbmi: Oahpahus gieđahallá iežas oskkoldaga lassin eará eamiálbmogiid oskkoldagaid ja máilmmi válde-oskkoldagaid vai oahppi oažžu viiddes gova oskkoldagain oassin kultuvrralaš almmolaš čuvgehusas. Guovddáš temán leat oskkoldaga ja kultuvrra gulahallan ja oskkoldagaid váikkuhusat servodagaide ja kultuvrraide. Sisdoalut galget doarjut oahppi ipmárdusa oskkoldagaid váikkuhusain.

S3 Buorre eallin: Oahpahus gieđahallá eallingažaldagaid sihke iešgovvii laktáseaddji temáid. Oahpahus gieđahallá áigeovuodilis ja servodatlaš ehtalaš gažaldagaid. Sisdoalus galget boahit ovdan sihke iežas ja eará oskkoldagaid etihkka ja ON:a Olmmošrivttiid julggaštuš. Ovdamearkan sáhttet leat olmmošvuoigatvuođaid rihkkumat dego omd. sápmelaččaid nállledutkamušat ja dáhpáhusat Guovdageainnus 1852.

Oskkoldaga oahppanbirrasiid ja bargovugiide laktáseaddji ulbmilat jahkeluohkái 7-9

Ulbmilin lea oahpahas čájehit mánggabealat oskkoldagaide ja eallinoainnuide gudnejahttima ja árvvus atnima. Vásáhuslašvuohta, doaimvuohta ja oktagaslaš oahppan leat bargovuogit. Guovddášis leat čiekŋuteaddji gieđahallan ja doahpágiid oktasaš suokkardallan. Oskkoldaga oahpahas geavahuvvojit oahppama ovdditeaddji diehtoteknihkalaš heivehusat na, ahte ohppiid iežaset aktiivvalášvuohta ja gulahallan deattuhuvvojit. Ságastallan lea dehálaš oassi oahpahas. Oahpahusa sáhttet dievasmahttit guossit ja guossástallamat birrasis. Oahpahus sáhtta ordnejuvvot ovttaskas- dahje joavkobargguid bakte sihke ávdnasiid rasttilteaddji oahpahas.

Bagadeapmi, sierranahttin ja doarjja jahkeluohkái 7-9

Oahpahas váldá vuhtii ohppiid iešguđetlágan oskkodatlaš ja eallinoinnolaš duogážat. Oahpahas duddjo oassálastima sihke dialoga- ja gulahallama ovdditeaddji dilálašvuođaid. Oahpahas nanne

oahppi oahppanmáhtuid ja -aktiivvalašvuoda. Oahpahus nanne maiddái sámi identitehta ja kulturárbbi.

Oahppi árvvoštallan jahkeluohkain 7-9

Árvvoštallan vuoduštuvvá bargama áicamii, ságastallamiidda sihke oahppi mánggabealat oahppanbuktagiid guorahallamii. Buktaga sisdoalu lassin árvvoštallojit oahppanproseassa ja barggu sierra muttut. Árvvoštallan lea mánggabealat ja oahppái addon máhcahat geahččala bagadallat ja movttiidahttit. Oahppis lea riekti oažžut dieđu oahppama ovdáneamis ásahuvvon ulbmiliid ektui. Ohppiid iešárvvoštallan ja earáid árvvoštallan geavahuvvojit oahppama veahkkin.

Loahppaárvvoštallan dahkko dan jahkeluohkás, go oahppoávnas nohká buohkaide oktasaš oahppoávnasin. Loahppaárvvoštallan meroštallá, mot oahppi lea oahppama loahpas joksán oskkoldaga oahppomeari ulbmiliid. Loahppaárvvoštallan šaddá go veardiduvvo oahppi oahppandási stáhta loahppaárvvoštallama kriteraidde. Oahppoávdnasis oahppan dáhpáhuvvá oktavuodas jurddašanmáhtu ovdáneamiin.

Oahppi oažžu árvosáni gávccii (8), jus son čájeha gaskamearalaččat kriterá mearrideaddji máhttima.

Loahppaárvvoštallama kriterá árvosátnái 8

T1 Oahpahit oahppi áicat oskkoldaga ja kultuvrra gulahallama sihke dovddiidit oskkoldagaid mánggabealatvuohta	S1,S2 Oskkoldagaid mearkašumiid hábmen kultuvrras ja servodagas/birrasis Oahppi dovddiida ja máhtta nammadit oskkoldahkii laktáseaddji sárgosiid iežas kultuvrras, oskkoldatkulturhistorjjá dáhpáhusat
T2 Oahpahit oahppi čiekŋudit dáidduid oskkoldagas ja dan váikkuhusain	S1 Oskkoldaga guoski dieđu hálldašeapmi Oahppi máhtta govvidit risttalašvuoda šaddanhistorjjá ja váikkuhusaid ovttaskas olbmo, servoša ja servodaga oktavuodas. Oahppi dovda biibbala ja eará oskkoldaga vuodđooahpa ja máhtta máinnašit deháleamos gálduid.

<p>T3 Oahpahit oahppi čiekŋudit oskkoldagaide ja eallinoainnuide eandalit sámiid ja muhtun eamiálbmogiid buohta muhto maiddá máilmmi válđooskkoldagaid buohta.</p>	<p>S2 Máilmmioskkoldagaid ja sierra oainnuid dovdan</p> <p>Oahppi čájeha iežas máhttit vuodđodieđuid máilmmi válđooskkoldagaid birra. Son máhttá govahallat oskkoldagaid mánggahámátvuođa.</p>
<p>T4 Oahpahit oahppi dovdat sierra oskkoldagaid dábiid ja symbolaid sihke dovddiidit oskkodatlaš ávdnasiid medias, máilmmipolitihkas, dáidagis ja kultuvrras.</p>	<p>S1-S3 Oskkoldaga ja kultuvrra lohkanmáhttu</p> <p>Oahppi máhttá nammadit sierra oskkoldatárbevieruid dábiid ja symbolaid. Son máhttá addit oskkoldahkii laktáseaddji ovdamearkkaid ovdamearkka dihte kultuvrras, medias ja dáidagis ja almmolaččat olbmo árgabeaivvi eallimis ja birrasis, gos son eallá.</p>
<p>T5 oahpahit oahppi áicat ja árvoštallat sierra argumentašuvnavugiid sihke oskkoldaga ja dieđagiela gaskasaš erohusaid.</p>	<p>S1, S3 Jurddašeami ja gulahallama dáiddut</p> <p>Oahppi dovddiida ja máhttá addit ovdamearkkaid sierra árgumentašuvnavugiid birra sihke muhtin oskkoldaga ja dieđagiela gaskasaš erohusain.</p>
<p>T6 oahpahit oahppi čiekŋudit ehtalaš jurddašeami guovddáš doahpágiidda, olmmošrivttiide sihke iežas ja earáid oskkoldaga ja oainnuid ehtalaš prinsihpaide.</p>	<p>S3 Etihka guoski diehtu ja olmmošriekteetihkka</p> <p>Oahppi dovdá ja máhttá namuhit etihka guovddáš doahpágiid. Oahppi máhttá namuhit deháleamoš olmmošriektesoahpamušaid almmolaččat ja eandalit eamiálbmot geahččastagas ja mitalit dain sisdoalus. Oahppi dovdá iežas oskkoldaga ja earáid oskkoldagaid ja oainnuid ehtalaš prinsihpaid.</p>
<p>T7 veahkeha oahppi suokkardallat oskkoldagaid</p>	<p>S1, S3</p>

ja oainnuid máilmmiviidosas mearkkašumi olbmuid válljemiid vuodusteaddjin ja stivrejeaddjin.	Oskkoldagaid ja oainnuid mearkkašupmi máilmmiviidosáččat Oahppi máhtta govvidit ja árvoštallat oskkoldagaid ja oainnuid máilmmiviidosas mearkkašumi olbuid válljemiid ja stivrejeaddjin.
T8 Movttiidahttit oahppi guorahallat olmmošlašvuhtii laktáseaddji eallingažaldagaid, áigequovdilis gažaldagaid ja iežas árvvuid gaskavuoda daidda.	S2, S3 Ehtalaš jurddašepmi Oahppi suokkardallá olmmošvuhtii gulli eallingažaldagaid ja máhtta mitalit áigequovdilis ehtalaš gažaldagaid birra.
T9 movttiidahttit oahppi dutkat iežas válljemiid ehtalaš oliid ja daid váikkusaid buresbirgejupmái ja movttiidahttit bissovaš eallinvuohkái.	
T10 roahkkasmahttit oahppi gulahallat sierralágan olbmuiquin ja oahppat árvvus atnit sin oainnuid.	S1-S3 li váikkut árvosáni hápmašuvvamii. Oahppi árvoštallá iežas vásáhusaid oassin iešárvoštallamis.

Oskkoldaga sierra oahppomearit jahkeluohkái 7-9

Vuoddo-oahpahusa 11§:a mielde vuoddo-oahpahusa oahppoávnnsin lea oskkoldat dahje eallinoaidnu. Oskkoldat oahpahuvo seamma lága 13§:a mielde oahppi oskkoldaga mielde sierra oahppomeriid mielde. Sápmelaš ohppiid oahpahas earenoamáš ulbmilin lea doarjut ohppiid bajásšaddama giellaseaset, kultuvrraset ja servošaset. Sámi oahpahas gieđahallá risttalašvuoda sisdoalu, mat dárkileappot bohtet ovdan sisdoaluin.

Eanodaga ja Ohcejoga sámiguovlluid oktasaš plána gieđahallá buot sámiide oktasaš sisdoaluid. Báikkálaš oahppoplána gieđahallá oskkoldaga iešguđet guvlui mihtilmas sárgosiid, historjjá ja kultuvrra vuodul. Oahpahas deattuhuvvojit báikkálaš ja servoša máhttu, diehtu ja ipmárdus oskkodatlaš eallimis. Dárkilit sisdoaluid sáhtta mearridit oahpahusa ordnejeaddji.

Vuoddo-oahpahusa oahppoplána vuodustusat

S1 Gaskavuoha iežas oskkoldahkii: Sámeielat oahpahas guorahallojuvvojit áigodagat ja dáhpáhusat ovdal risttalašvuoda leavvama sámiid gaskii ja dološ oskku sajádaga kulturhistorjjálaččat. Oahpahas guorahallá sámiid gaskavuoda risttalaš oskku ja dološ oskku gaskkas. Oahpahusa sisdoaluid válljemis guovddáži lea risttalašoskku riegádeapmi ja Biibbala riegádanhistorjá, oahppa ja juohkáseapmi girkogottiide sihke risttalašvuoha sámi guovllus ja morihanlihkadusaid váikkuheapmi.

S2 Oskkoldagaid máilbmi: Oahpahus guorahallá stuora máilmmioskkoldagaid leavvama, vuodđoahpa ja kultuvrralaš váikkuhusaid iešguđet guovllus máilmmis. Sámioahpahasas sáhtá vejolašvuodaid mielde dutkat eará eamiálbmogiid oskkoldagaid. Dan lassin oahpahus gieđahallá oskkoldatlaš lihkadusaid ja ii-oskkoldatlašvuoda eallinoaidnun. Sisdoaluid válljemis sáhtá dutkat oskku ja diehtaga oktavuoda, oskkoldatlaš ja dieđalaš giela euruheami, oskkoldatkritihka sihke oskkoldagaid váikkuheami kultuvrra oassesurggiin dego medias, politihkas, populárákultuvrras, dáidagis ja dábiid guoski kultuvrras. Čieknuduvvo ipmirdit ekumeniija sihke oskkoldagaid ja eallinoainnuid gaskasaš ságastallama, mat leat oassin oskkoldagaid gaskasaš doaimmas ja máilmmiráfis.

S3 Buorre eallin: Oahpahasas guovddážiis lea etihka vuodđodoahpágiid dovdan ja ipmirdeapmi. Guorahallojit dárkileappot risttalašosku ja eará oskkoldagaid ehtalaš oahppa ja sierra risttalaš girkuid ehtalaš oahppa sihke Biibbala ja etihka gaskavuoda. Sámegielat oahpahasas earenoamáš deaddu lea sámi eallinoainnus ja filosofijias.

Dan lassin oahpásnuvvat ON:a almmolaš olmmošrivttiid julggaštusaide ja olmmošriekteetihkkii. Oahpahusa sisdoallun sáhttet leat áigequovdilis ovdamearkkat eallingažaldagain, sápmelaš- ja suomelaš servodagas, globála ovddasvástádus sihke birrasii ja ealliide laktáseaddji ehtalaš gažaldagat. Medias ja servodatlaš ságastallamiin sáhtá váldit áigequovdilis ovdamearkkaid oahpahussii. Guorahallojit iežas ehtalaš válljejuvit ja daid váikkuhusat iežas ja earáid buresveadjimii.

2.2. Historja / Historia

2.2.4 Oppiaine vuosiluokilla 4-6

Oppiaineen yhteiskunnallinen tehtävä

Historian opetuksen tehtävänä on kehittää oppilaiden historiatietoisuutta ja kulttuurien tuntemusta sekä kannustaa heitä omaksumaan vastuullisen kansalaisuuden periaatteet.

Menneisyyttä koskevan tiedon avulla oppilaita ohjataan ymmärtämään nykyisyyteen johtanutta kehitystä, henkisen ja aineellisen työn arvoa sekä pohtimaan tulevaisuuden valintoja.

Oppilaita ohjataan näkemään yksilön merkitys historiallisena toimijana sekä oivaltamaan toiminnan taustalla esiintyviä tekijöitä ja ihmisten motiiveja. Saamelaiset ovat Euroopan ainoa alkuperäiskansa, jolla on oma historiansa. Oppiaineen tarkoituksena on tukea oppilaiden identiteetin rakentumista ja yleisen historian lisäksi perehtymistä saamelaisten historiaan. Sen lisäksi tavoitteena on edistää heidän kasvuun aktiivisiksi ja erilaisuutta ymmärtäviksi yhteiskunnan jäseniksi.

Historianopetuksessa oppilaat paneutuvat erilaisten toimijoiden tuottaman tiedon kriittiseen käsittelyyn ja historiallisen lähdeaineiston ulottuvuuksiin. Opetuksessa syvennyttään historiantutkimuksen lähtökohtaan, jonka mukaan menneestä pyritään muodostamaan mahdollisimman luotettava kuva saatavilla olevan todistusaineiston perusteella. Todistusaineistoksi määritellään sekä kirjallinen että suullinen tieto

Opetuksen tavoitteena on kehittää historian tulkintataitoja: taitoa lukea, kuunnella ja analysoida menneisyyden toimijoiden tuottamia lähteitä sekä tehdä tulkintoja niiden tarkoituksesta ja merkityksestä.

Oppilaita ohjataan ymmärtämään historiatiedon tulkinnallisuutta ja lähestymistapaa monesta eri perspektiivistä sekä selittämään historiallisessa kehityksessä ilmenevää muutosta ja jatkuvuutta. Historianopetus auttaa oppilaita tunnistamaan yhteiskunnassa olevia arvoja, arvojännitteitä ja niissä tapahtuneita muutoksia eri aikoina.

Vuosiluokilla 4 - 6 historianopetuksen tehtävänä on perehdyttää oppilaat historiallisen tiedon luonteeseen, tiedon hankkimiseen sekä historian peruskäsitteisiin. Pyrkimyksenä on herättää oppilaiden kiinnostus menneestä ajasta, ihmisen toimintaa, sen merkitystä ja ymmärtämistä kohtaan. Perusteissa määriteltyjen sisältöjen opetuksessa korostetaan toiminnallisia ja elämyksellisiä työtapoja.

Laaja-alainen osaaminen

Ajattelu ja oppimaan oppiminen (L1)
Kaikkien taitojen perustana on ajattelu ja oppimaan oppiminen. Nämä taidot kehittyvät, kun oppilas suunnittelee omaa työtään ja arvioi sitä, tutkii, luo, toimii vuorovaikutuksessa muiden kanssa tai syventyy työskentelemään itsenäisesti.
Kulttuurinen osaaminen, vuorovaikutus ja ilmaisu (L2)
Laajaan osaamiseen kuuluvat myös kulttuurinen osaaminen, vuorovaikutus ja ilmaisu, joista muodostuu kyky toimia kulttuurisesti moninaisessa maailmassa. Erityisesti oppilas paneutuu saamelaisen kulttuurin osaamiseen ja sen esille tuomiseen.
Itsestä huolehtiminen ja arjen taidot (L3) ja monilukutaito (L4)
Erilaisia viestejä tulviva tietoyhteiskunta vaatii oppilailta kykyä lukea ja tulkita eri kanavista välittyvää tietoa. Tärkeää on myös osata itse tuottaa ja esittää tietoa erilaisten välineiden avulla. Tiedonhankkimisessa opetus hyödyntää yhteisön osaamista ja saamelaisen yhteisön tuottamaa ja välittämää tietotaitoa. Opettajan tehtävä on harjaannuttaa monilukutaitoa tarjoamalla runsaasti erilaisia tiedonlähteitä, tekstilajeja, ohjaamalla kuvien tutkimiseen ja tiedon etsimiseen internetistä. Monilukutaitoa voi harjoitella käyttämällä sähköisiä materiaaleja ja em. suullista tietoa.
Tieto- ja viestintäteknologinen osaaminen (L5)
Monilukutaidon kehittämisen osana oppilaita kannustetaan etsimään tietoa hakukoneiden

avulla erilaisista internetlähteistä, arvioimaan tietoa kriittisesti ja hyödyntämään löydettyä tietoa omassa tuotoksissa. Lisäksi oppilas oppii toimimaan verkossa asiallisesti ja turvallisesti.
Työelämätaidot ja yrittäjyys (L6)
Työelämätaidoille ja yrittäjyydelle luodaan pohja oppimistilanteissa, joissa oppilasta kannustetaan kehittämään yhteistyötaitojaan, kantamaan vastuuta omasta työstään, yrittämään sisukkaasti ja kiinnittämään huomio onnistumisen kokemuksiin.
Osallistuminen, vaikuttaminen ja kestävän tulevaisuuden rakentaminen (L7)
Osallistuminen, vaikuttaminen ja kestävän tulevaisuuden rakentaminen ovat taitoja, joiden kehittymistä historian opetus tukee vahvasti. Monimuotoiset työtavat kannustavat oppilasta osallisuuteen yhteiskunnassa. Historian henkilöt ja tarinat nostavat keskusteltavaksi historianopetuksen keskeiset arvot, joita ovat osallisuuden ja yhteisöllisyyden lisäksi yhdenvertaisuus, monikulttuurisuus sekä ympäristön suojeleminen.
Yhteiskunnallisen vaikuttamisen ja kestävän tulevaisuuden teemat nousevat esille erityisesti kuudennen luokan opetuksessa.

Historian opetuksen tavoitteet vuosiluokilla 4-6

Merkitys, arvot ja asenteet

Historian opetuksen tavoitteena on tukea oppilaan kiinnostusta historiaan liittyviin kysymyksiin ja ilmiöihin sekä oppilaan omaan historiaan osana hänen identiteettiään.

Tavoitteena on historian tieteellisen luonteen ja lähteiden monitulkintaisuuden ymmärtäminen: ilmiöitä ymmärretään ja arvioidaan kriittisesti, koska historia on aina **tulkintaa** menneisyyden tapahtumista ja ilmiöistä.

Historian ilmiöiden ymmärtäminen.

Aikajanat auttavat historian aikakausien hahmottamisessa ja niihin liittyvien käsitteiden käytössä. Monipuolisilla työtavoilla ohjataan ymmärtämään ihmisen toiminnan motiiveja esittämällä historialliset tapahtumat ja ilmiöt erilaisten toimijoiden näkökulmasta.

Historian taitojen harjoittelu ja omien tulkintojen tekeminen ohjaavat oppilasta näkemään erilaisia motiiveja historiallisten henkilöiden toiminnan taustalla. Rohkaistaan oppilaita tekemään lähteiden avulla omia perusteltuja tulkintoja historiallisista tapahtumista.

Historiallisen tiedon käyttäminen

Tehtävissä oppilasta haastetaan pohtimaan erilaisia syitä historiallisille tapahtumille ja hahmottamaan syy–seurausketjuja. Opetuksessa ohjataan oppilasta selittämään ihmisen

toimintaa sekä selittämään, miten tulkinnat saattavat muuttua uusien lähteiden tai tarkastelutapojen myötä.

Oppimisympäristöt ja työtavat

Oppiaineen tavoitteiden kannalta keskeistä on korostaa osallistavia, elämyksellisiä ja tutkivia työtapoja, esimerkiksi erilaisten lähteiden tutkimista. Tavoitteena on vahvistaa oppilaiden kohdalla historiallisten tekstien ja ympäristöjen lukutaitoa sekä harjoitella tulkintojen tekemistä. Opiskelussa korostuu tiedon hankkiminen ja käyttäminen yksin ja yhdessä toisten kanssa, joka on opettajan valitsemien työtapojen keskiössä. Historia oppiaineena sopii hyvin integroitavaksi muiden oppiaineiden kanssa.

Ohjaus ja eriyttämisen tuki

Historianopetus ottaa huomioon erilaiset ja eritasoiset oppilaat monipuolisten työtapojen ja tehtävien avulla. Oppilaita ohjataan tutkivaan opiskelutapaan ja heitä rohkaistaan tekemään tulkintoja, vertailemaan, tekemään johtopäätöksiä ja soveltamaan hankittua tietoa sekä suullisesti että kirjallisesti. Tekstien ymmärtämiseen ohjataan avaamalla teksteissä käytettyjä käsitteitä.

Historian tavoitteisiin liittyvät keskeiset sisältöalueet

VUOSILUOKKA 5

S1 Esihistoriallinen aika ja sivilisaation synty: Perehdytään ihmisen elämiseen pienissä populaatioissa ja metsästyskulttuurin sekä maanviljelykulttuurin murrokseen ja sivilisaation syntyyn.

- Mitä on historia?
- esihistoriaa etsimässä
- Suomen esihistoria ja saamelaiskulttuurin historia
- Oman suvun historia kahden polven takaa
- lähiympäristön historian tuntemus: erityisesti alueen porosaamelaisten historia

S2 Vanha aika ja antiikin perintö: ihmisen elämä antiikin maailmassa: Paneudutaan demokratian orastukseen Kreikassa ja roomalaisen maailman perintöön. Rautakautta tarkastellaan Pohjolan asuttamisen ja esinelöytöjen näkökulmasta.

- korkeakulttuurit
- antiikin Kreikka
- antiikin Rooma
- Suomen esihistoria ja saamelaiskulttuurin historia
- viikingit

VUOSILUOKKA 6

S3 Keskiäika: Perehdytään keskiaikaisen ihmisen maailmankuvaan sekä idän ja lännen kulttuuriin yhtäläisyyksiin ja eroavaisuuksiin sekä niiden vaikutuksiin eri ihmisryhmille. Österlandin (Suomen) siirtyminen historialliseen aikaan ja Ruotsin vallan alaiseksi.

- Suomen keskiaika
- kaukaiset kulttuurit vrt. saamelaiskulttuuri
- Ruotsin suurvallan nousu ja mureneminen, saamelaiset pohjolassa

S4 Uuden ajan murrosvaihe: Tutustutaan tieteessä, taiteessa ja ihmisten uskomuksissa tapahtuneisiin muutoksiin.

- Suurten löytöretkien ja keksintöjen aika.
- Vapauden aika

S5 Suomalaisen vs. saamelaisten elämäntapa 1600–1700-luvuilla.

- Suomi Ruotsin vallan alaisena, merkitys saamelaiskulttuurille
- saamelaisia koskevat rajasopimukset ja niiden merkitys saamelaiskulttuurille
- saamelaisten koulunkäynti
- pyyntikulttuurin muutos
- Siidajärjestelmän historia

Oppilaan oppimisen arviointi historiassa vuosiluokilla 4-6

Historian opetuksessa oppimisen arviointi on oppilaita ohjaavaa ja kannustavaa. Palautteella pyritään rohkaisemaan oppilaita tutkimaan erilaisia historiallisia lähteitä ja tekemään niistä omia tulkintojaan. Arvioinnissa otetaan huomioon monimuotoiset kirjalliset ja suullisen tuottamisen tavat sekä muun tekemisen ja ilmaisumuotojen kautta osoitettu osaaminen. Sisältöjen muistamisen sijasta arvioinnissa kiinnitetään erityisesti huomiota tiedon soveltamiseen ja historiallisen ajattelun kehittymiseen.

Historian sanallista arviota tai arvosanaa antaessaan opettaja arvioi kunkin oppilaan osaamista suhteessa paikallisessa opetussuunnitelmassa asetettuihin tavoitteisiin. Määritellään osaamisen taso 6. vuosiluokan lukuvuositodistusta varten opettaja käyttää historian valtakunnallisia arviointikriteereitä. Opintojen edistymisen kannalta keskeistä on tutkimisen, toimimisen ja menneisyyteen eläytymisen ohella ankkuroituminen kulttuuriympäristöön, aikaperspektiivin hahmottaminen, ihmisen toimijuuden sekä historian merkityksen oivaltaminen ihmiskunnan ja oman elämän kannalta nyt ja tulevaisuudessa.

Historian arviointikriteerit 6. vuosiluokan päätteeksi hyvää osaamista kuvaavaa sanallista arviota/arvosanaa kahdeksan varten

Opetuksen tavoite	Arvioinnin kohteet	Arvosanan kahdeksan osaaminen
-------------------	--------------------	-------------------------------

Merkitys, arvot ja asenteet		
T1 ohjata oppilasta kiinnostumaan historiasta tiedonalana ja identiteettiä rakentavana oppiaineena		Motivaation kehittymistä ei käytetä arvosanan muodostamisen perusteena. Oppilaita ohjataan pohtimaan kokemuksiaan osana itsearviointia.
Tiedon hankkiminen menneisyydestä		
T2 johdattaa oppilasta tunnistamaan erilaisia historian lähteitä	Historian tietolähteiden tunnistaminen	Oppilas osaa ohjatusti etsiä historiatietoa erilaisista tietolähteistä.
T3 ohjata oppilasta havaitsemaan historiatiedon tulkinnallisuuden	Historian tiedon tulkinnallisuuden havaitseminen	Oppilas osaa erottaa toisistaan faktan ja tulkinnan: osaa myös arvioida tiedon valtasuhteita
Historian ilmiöiden ymmärtäminen		
T4 auttaa oppilasta ymmärtämään erilaisia tapoja jakaa historia aikakausiin sekä käyttämään niihin liittyviä historiallisia käsitteitä	Kronologian ymmärrys	Oppilas tunnistaa keskeiset historiaan liittyvät ajan jäsentämismuodot ja osaa antaa esimerkkejä eri aikojen yhteiskunnille ja aikakausille ominaisista piirteistä.
T5 ohjata oppilasta ymmärtämään ihmisen toiminnan motiiveja	Historiallinen empatia	Oppilas pystyy eläytymään menneen ajan ihmisen asemaan ja nimeämään tämän toiminnan motiiveja.
T6 johdattaa oppilasta hahmottamaan erilaisia syitä ja seurauksia historian tapahtumille ja ilmiöille	Syy- ja seuraussuhteiden hahmottaminen historiassa	Oppilas tunnistaa ja osaa antaa esimerkkejä historian ilmiöiden syy- ja seuraussuhteista.
T7 auttaa oppilasta tunnistamaan muutoksia oman perheen/suvun ja/tai yhteisön historiassa sekä ymmärtämään, miten samat muutokset ovat voineet tarkoittaa eri asioita eri ihmisille	Muutoksen hahmottaminen	Oppilas osaa kuvata muutoksia ja kertoa, miksi muutos ei ole sama kuin edistys. Oppilas osaa kuvata joidenkin esimerkkien avulla, miten muutos ei ole merkinnyt samaa eri ihmisten ja ryhmien näkökulmasta.
T8 harjaannuttaa oppilasta hahmottamaan jatkuvuuksia	Jatkuvuuden tunnistaminen	Oppilas osaa antaa esimerkkejä ilmiöiden jatkuvuudesta eri

historiassa		aikakaudesta toiseen.
Historiallisen tiedon käyttäminen		
T9 ohjata oppilasta esittämääseen muutoksille syitä	Syy- ja seuraus-suhteen kuvaileminen	Oppilas osaa kuvailla pääpiirteissään joidenkin historian ilmiöiden syy- ja seuraussuhteita.
T10 ohjata oppilasta selittämään, miten tulkinnat saattavat muuttua uusien lähteiden tai tarkastelutapojen myötä	Tulkintojen selittäminen	Oppilas osaa selittää joidenkin esimerkkien avulla, miksi sama tapahtuma tai ilmiö voidaan tulkita eri tavoin.
T11 ohjata oppilasta selittämään ihmisen toimintaa	Ihmisen toiminnan selittäminen	Oppilas osaa esittää käsiteltävästä asiasta kertomuksen siten, että hän selittää tapahtuman tai ilmiön eri toimijoiden kannalta.

2.2.5 Oppiaine vuosiluokilla 7-9

Oppiaineen yhteiskunnallinen tehtävä

Historian opetuksen tehtävänä on kehittää oppilaiden historiatietoisuutta ja kulttuurien tuntemusta sekä kannustaa heitä omaksumaan vastuullisen kansalaisuuden periaatteet.

Menneisyyttä koskevan tiedon avulla oppilaita ohjataan ymmärtämään nykyisyyteen johtanutta kehitystä, henkisen ja aineellisen työn arvoa sekä pohtimaan tulevaisuuden valintoja.

Oppilaita ohjataan näkemään yksilön merkitys historiallisena toimijana sekä oivaltamaan toiminnan taustalla esiintyviä tekijöitä ja ihmisten motiiveja. Saamelaiset ovat Euroopan ainoa alkuperäiskansa, jolla on oma historiansa. Oppiaineen tarkoituksena on tukea oppilaiden identiteetin rakentumista ja yleisen historian lisäksi perehtymistä saamelaisten historiaan. Tarkoituksena on tukea oppilaiden identiteetin rakentumista. Sen lisäksi tavoitteena on edistää heidän kasvuaan aktiivisiksi ja erilaisuutta ymmärtäviksi yhteiskunnan jäseniksi.

Historianopetuksessa oppilaat paneutuvat erilaisten toimijoiden tuottaman tiedon kriittiseen käsittelyyn ja historiallisen lähdeaineiston ulottuvuuksiin. Opetuksessa syvennyttään historiantutkimuksen lähtökohtaan, jonka mukaan menneestä pyritään muodostamaan mahdollisimman luotettava kuva saatavilla olevan todistusaineiston perusteella. Todistusaineistoksi määritellään sekä kirjallinen että suullinen tieto.

Opetuksen tavoitteena on kehittää historian tekstitaitoja: Taitoa lukea ja analysoida menneisyyden toimijoiden tuottamia lähteitä sekä tehdä tulkintoja niiden tarkoituksesta ja merkityksestä.

Oppilaita ohjataan ymmärtämään historiatiedon tulkinnallisuutta ja lähestymistapaa monesta eri perspektiivistä sekä selittämään historiallisessa kehityksessä ilmenevää muutosta ja jatkuvuutta. Historianopetus auttaa oppilaita tunnistamaan yhteiskunnassa olevia arvoja, arvojännitteitä ja niissä tapahtuneita muutoksia eri aikoina.

Historian oppimisympäristöihin ja työtapoihin liittyvät tavoitteet vuosiluokilla 7-9

Ajankohtaisten tapahtumien historiallisia juuria tarkastelemalla liitetään opiskeltavat sisällöt yhteiskuntaopin keskeisiin käsitteisiin. Oppiaineiden tavoitteiden kannalta keskeistä on korostaa tutkimuksellisia työtapoja, esimerkiksi erilaisten ikätasolle sopivien ensi- ja toisen käden lähteiden tutkimista sekä avoimien oppimisympäristöjen käyttöä historiallisissa tutkimustehtävissä. Tavoitteena on kannustaa oppilaita omien tulkintojen tekemiseen ja eriävien tulkintojen arvioimiseen.

Oppilaita innostetaan hankkimaan tietoa yhteisönsä ja kulttuurinsa kautta ja niiden avulla. Myös muusta historiakulttuurista kuten peleistä, elokuvista ja kirjallisuudesta voidaan hankkia tietoa. Edellä mainittujen työtapojen avulla oppilas kehittää historiallisen ajattelun taitojaan sekä kriittistä ajattelukykyään.

Ohjaus, eriyttäminen ja tuki historiassa vuosiluokilla 7-9

Historian opiskelussa rohkaistaan monipuoliseen havainnointiin, kommunikointiin, tekstin ja puheen tuottamiseen ja tulkintaan sekä draaman ja kuvallisen ilmaisun käyttöön. Tarvittaessa erilaisten tekstien ymmärtämiseen ohjataan yksinkertaistamalla tekstejä ja avaamalla tekstissä käytettyjä käsitteitä.

Jotkut historianopetuksessa käytetyt käsitteet (esimerkiksi yhteiskunta ja demokratia) ovat sellaisia, joiden ymmärtämistä syvennetään koko peruskoulun ajan oppilaan siirtyessä konkreettisesta ajattelusta käsitteelliseen ajatteluun.

Historian opetuksen tavoitteet vuosiluokilla 7-9

Opetuksen tavoitteet
Merkitys, arvot ja asenteet
T1 vahvistaa oppilaan kiinnostusta historiasta tiedonalana ja identiteettiä rakentavana

oppiaineena. Oppiaineen tulee edistää ymmärrystä saamelaisista ja heidän toimistaan saamelaisalueella, sekä niistä prosesseista, jotka ovat vaikuttaneet saamelaisten asemaan nyky-yhteiskunnassa.
Tiedon hankkiminen menneisyydestä
T2 aktivoida oppilasta hankkimaan historiallista tietoa erilaisista ikätasolle sopivista lähteistä sekä arvioimaan niiden luotettavuutta
T3 auttaa oppilasta ymmärtämään, että historiallista tietoa voidaan tulkita eri tavoin
Historian ilmiöiden ymmärtäminen
T4 vahvistaa oppilaan kykyä ymmärtää historiallista aikaa ja siihen liittyviä käsitteitä
T5 ohjata oppilasta ymmärtämään ihmisen toimintaan ja päätöksentekoon vaikuttaneita tekijöitä erilaisissa historiallisissa tilanteissa
T6 auttaa oppilasta arvioimaan erilaisia syitä historiallisille tapahtumille ja ilmiöille
T7 ohjata oppilasta analysoimaan historiallista muutosta ja jatkuvuutta
Historiallisen tiedon käyttäminen
T8 kannustaa oppilasta tulkintojen tekemiseen
T9 ohjata oppilasta selittämään ihmisen toiminnan tarkoituksiperiä
T10 ohjata oppilasta selittämään, miksi historiallista tietoa voidaan tulkita ja käyttää eri tavoin eri tilanteissa ja arvioimaan kriittisesti tulkintojen luotettavuutta
T11 harjaannuttaa oppilasta käyttämään erilaisia lähteitä, vertailemaan niitä ja muodostamaan oman perustellun tulkintansa niiden pohjalta
T12 ohjata oppilasta arvioimaan tulevaisuuden vaihtoehtoja historiatietämyksensä avulla

Laaja-alainen osaaminen

Ajattelu ja oppimaan oppiminen (L1)
Kaikkien taitojen perustana on ajattelu ja oppimaan oppiminen. Nämä taidot kehittyvät, kun oppilas suunnittelee omaa työtään ja arvioi sitä, tutkii, luo, toimii vuorovaikutuksessa muiden kanssa tai syventyy työskentelemään itsenäisesti.
Kulttuurinen osaaminen, vuorovaikutus ja ilmaisu (L2)
Laajaan osaamiseen kuuluvat myös kulttuurinen osaaminen, vuorovaikutus ja ilmaisu, joista muodostuu kyky toimia kulttuurisesti moninaisessa maailmassa.
Itsestä huolehtiminen ja arjen taidot (L3) ja monilukutaito (L4)
Erilaisia viestejä tulviva tietoyhteiskunta vaatii oppilailta kykyä lukea ja tulkita eri kanavista välittyvää tietoa. Tärkeää on myös osata itse tuottaa ja esittää tietoa erilaisten välineiden avulla. Opettajan tehtävä on harjaannuttaa monilukutaitoa tarjoamalla runsaasti erilaisia tekstilajeja, ohjaamalla kuvien tutkimiseen ja tiedon etsimiseen internetistä. Monilukutaitoa voi harjoitella käyttämällä sähköisiä materiaaleja.
Tieto- ja viestintäteknologinen osaaminen (L5)
Monilukutaidon kehittämisen osana oppilaita kannustetaan etsimään tietoa hakukoneiden avulla erilaisista internetlähteistä, arvioimaan tietoa kriittisesti ja hyödyntämään löydettyä

tietoa omissa tuotoksissa. Lisäksi oppilas oppii toimimaan verkossa asiallisesti ja turvallisesti.
Työelämätaidot ja yrittäjyys (L6)
Työelämätaidoille ja yrittäjyydelle luodaan pohja oppimistilanteissa, joissa oppilasta kannustetaan kehittämään yhteistyötaitojaan, kantamaan vastuuta omasta työstään, yrittämään sisukkaasti ja kiinnittämään huomio onnistumisen kokemuksiin.
Osallistuminen, vaikuttaminen ja kestävän tulevaisuuden rakentaminen (L7)
Osallistuminen, vaikuttaminen ja kestävän tulevaisuuden rakentaminen ovat taitoja, joiden kehittymistä historian opetus tukee vahvasti. Monimuotoiset työtavat kannustavat oppilasta osallisuuteen suomalaisessa yhteiskunnassa. Historian henkilöt ja tarinat nostavat keskusteltavaksi historianopetuksen keskeiset arvot, joita ovat osallisuuden ja yhteisöllisyyden lisäksi yhdenvertaisuus, monikulttuurisuus sekä ympäristön suojeleminen

Historian tavoitteisiin liittyvät keskeiset sisältöalueet

Sisällöt valitaan siten, että ne tukevat tavoitteiden saavuttamista. Keskeisissä sisältöalueissa kiinnitetään huomio oman perheen/suvun, paikkakunnan ja lähialueen historiaan soveltuvissa kohdissa. Sisältöalueet voidaan käsitellä joko kronologisesti tai temaattisesti tai alkuperäiskansojen filosofian mukaisesti spiraalikehänä.

VUOSILUOKKA 7

S1 Teollisuusyhteiskunnan synty ja kehitys: Perehdytään ilmiöön, joka on muuttanut ihmisen elämää, ihmisen ja luonnon suhdetta sekä maailmaa.

- Teollistumisen vaikutukset
- Oman lähiseudun teollistumisen alkuvaiheet ja vaikutukset paikallisiin elinkeinoihin
- Uuden vuosisadan alku
  - Suomen sota ja autonomian aika
  - Ranskan suuri vallankumous ja Napoleonin sodat
  - Napoleonin vallan murentuminen ja Wienin kongressi
  - Suomen rajojen muotoutumisen vaikutus saamelaisalueella, jutaava elämäntapa
  - saamelaisten asettuminen alueilleen pohjolassa valtioiden vedettyä valtiorajaa
- Teollinen vallankumous
  - teollistuminen ja vaikutukset ihmisten elämään
  - kaupungistuminen
  - liikenteen kehittyminen
- Valtiopäivätyön käynnistyminen uudelleen ja yhteiskunnan uudistuminen
  - kunnallishallinto
  - kansakoulu
  - kansalaisjärjestöt - saamelaisten koulunkäynti ja asuntola-ajat

S2 Ihmiset muuttavat maailmaa: Tutustutaan yhteiskunnallisiin aatteisiin, niiden merkitykseen ja seurauksiin sekä siihen, miten ihmiset ovat pystyneet vaikuttamaan omana aikanaan.

- Nationalismi, liberalismi, konservatismi, sosialismi
- Kansat liikkeellä
- Kolonialismi ja imperialismi

- Saamelaisten aseman muuttuminen, kirkon ja valtion vaikutukset, mm. noitavainot, saamen kielten kehittyminen/taantuminen
- syrjinnän historia
- Elämää 1800-luvulla ja kansallisuusaate (nationalismi) - Suomen kansallinen herääminen, 1800-luvun kansalliset herättäjät
  - elämää maaseudulla ja kaupungissa, elämää Enontekiöllä • keskeiset valtiolliset muutokset 1800-luvun alussa ja
  - kansallisuusaatteen vaikutuksia Suomessa ja Euroopassa • rotuoppi: saamelaisen kehonrakenteen tutkiminen, haudanryöstöt • elinkeinot
- Suurvaltojen kilpailu
  - imperialismi ja sen vaikutukset Euroopan suurvalloille ja siirtomaille o Afrikan jako o siirtomaiden hyväksikäyttö Aasiassa • Yhdysvallat Pohjois-Amerikan kansojen historiaa, erityisesti Amerikan alkuperäiskansojen historia

S3 Suomea luodaan, rakennetaan ja puolustetaan: Johdattaa oppilaan kulttuurin merkitykseen identiteetin rakentamisessa autonomian ajalla ja itsenäisen Suomen alkutaipaleeseen.

- Murrosten aika Suomessa
  - sääty-yhteiskunnan mureneminen • valtiopäivä uudistus • Suomen venäläistäminen ja sen vastustus
  - muutto maalta kaupunkeihin ja ulkomaille sekä Lapin muuttovirrat
- Ensimmäinen maailmansota, sen syitä ja seurauksia
- Venäjän keisarikunnan luhistuminen ja sen syitä sekä vuoden 1917 vallankumoukset
- Porosaamelaisten asettuminen saamenmaalla (Pohjoismaissa)
- Autonomian synty ja autonomian ajan alku
- Autonomisen Suomen uudistuminen 1860-luvulta alkaen - muuttovirrat Lapissa
  - Alueen oma historia – kuntien synty
- Suomen autonomia uhattuna

VUOSILUOKKA 8

S4 Suurten sotien aika: Perehdytään maailmansotiin, kylmään sotaan ja sodista selviytymiseen erityisesti tavallisten ihmisten ja ihmisoikeuskysymysten näkökulmasta. Paneudutaan ihmisoikeusrikoksiin kuten holokaustiin ja muihin kansanvainoihin sekä ihmisoikeuksien edistämiseen.

- Suomen itsenäistymisprosessi ensimmäisen maailmansodan seurauksena.
- Suomen valtion ensi askeleet
  - Suomen itsenäistyminen
    - saamen kielen ja kulttuurin asema itsenäistyneessä Suomessa: ”Taistelu Lapista”
  - Petsamon kysymys
    - perinteisen kolttakulttuurialueen jakava rajanveto

- sisällissota
- kuningaskunta vai tasavalta?
- Toinen maailmansota
  - syitä ja seurauksia
  - Suomi toisessa maailmansodassa ja sodasta selviäminen
  - sota-ajan vaikutus elämään Lapissa: evakko aika, porojen pakkoluovutus, siidojen asema sodan pyörteissä (esim. toimiminen rintamalinjojen takana)
  - saamelaisen paikalliskulttuurin ja ympäristösuhteen muutos sodan seurauksena ja jälleenrakennusaikana
  - uudet vaikutteet asutukseen, pukeutumiseen, kieleen ja koulunkäyntiin
- Suomi sotien jälkeen
  - vaaran vuodet
- Idän ja lännen ristiriidoista etelän ja pohjoisen vastakkainasetteluun
  - kylmä sota
  - maailman jakautuminen köyhiin ja rikkaisiin valtioihin ja siitä aiheutuvat ongelmat

S5 Hyvinvointiyhteiskunnan rakentaminen: Tarkastellaan arkielämän historiaa ja tämän päivän juuria. Kehityksen yksilölle tuomien saavutusten ohella perehdytään elinkeinorakenteen muutokseen ja palveluammattien yleistymiseen sekä kaupungistumiseen.

- suomalaiset ja saamelaiset talvisodan, jatkosodan ja Lapin sodan keskellä.
- kohti hyvinvoivaa Suomea U.K.K:n aikana.
- jälkiteollistunut suomalainen hyvinvointiyhteiskunta
- Laman ja totalitarismin aika
  - maailmantalouden romahtaminen ja sen vaikutukset
  - elämää demokratioissa ja diktatuureissa
- fasismin nousu
- kansojen vainot
- Elämää 1900-luvun lopussa ja 2000-luvun alussa
  - tiedonvälityksen kehitys
  - länsimaisen kulutusyhteiskunnan synty ja vaikutukset ihmisten elämään ja ympäristöön
  - kunnan elinkeinojen perustuminen poronhoidolle ja matkailulle
  - saamelaiset matkailupalvelujen tuottajina
  - saamelainen identiteetti
- Suomen asema maailmanpolitiikassa toisen maailmansodan jälkeen
- Suomen kehittyminen nykyaikaiseksi hyvinvointivaltioksi
- Elinkeinorakenteen muutos ja vaikutus ihmisten elämään
  - o luontaistalouden rinnalle markkinatalous
  - o poro- ja hevoskyydeistä moottoriajoneuvoihin

- o paliskuntien synty
  - suomalaisen hyvinvointiyhteiskunnan rakentaminen
- o Samii Litto: saamelaisten järjestäytyminen
  - paikalliset saamelaisyhdistykset
- o vanhan rakennuskannan tuhoutuminen, jälleenrakentaminen

S6 Nykyisen maailmanpolitiikan juuret: Perehdyttää oppilaan kehittyneiden ja kehittyvien maiden ristiriitojen taustoihin ja uudenlaisten poliittisten jännitteiden syntyyn sekä ratkaisuihin.

- Siirtomaiden itsenäistyminen
- Kiinan kansantasavallan synty, kommunistinen diktatuurihallinto ja nouseminen taloudelliseksi maailmanmahdiksi.
- Neuvostoliiton romahdus, Venäjän laajeneminen ja avaruuden valloitus.
- Kylmän sodan ajan jälkeinen maailma
- Maailmanpolitiikan kriisejä
- Saamelaiset kansainvälisessä yhteisössä (YK, Pohjoismaat, Venäjä)

Oppilaan oppimisen arviointi historiassa vuosiluokilla 7-9

Historian opetuksessa palautteella pyritään rohkaisemaan oppilaita omiin tulkintoihin ja näkemystensä argumentointiin. Kirjallisten tehtävien ohella arvioinnissa on otettava huomioon oppilaiden monimuotoiset työskentelyn ja tuottamisen tavat. Sisältöjen muistamisen sijasta arvioinnissa kiinnitetään huomiota tiedon soveltamiseen ja historiallisen ajattelun hallintaan.

Päätösarviointi sijoittuu siihen lukuvuoteen, jona historian opiskelu päättyy kaikille yhteisenä oppiaineena. Päätösarvioinnilla määritellään, miten kukin oppilas on opiskelun päättyessä saavuttanut historian oppimäärän tavoitteet. Päätösarvosana muodostetaan suhteuttamalla jokaisen oppilaan osaamisen taso historian valtakunnallisiin päätösarvioinnin kriteereihin. Historian osaamisen kehittyminen on kumulatiivinen prosessi, jossa opiskeltavia sisältöjä käytetään oppilaiden historiallisen ajattelun vahvistamiseen. Päätösarvosanan muodostamisessa otetaan huomioon kaikki valtakunnalliset päätösarvioinnin kriteerit riippumatta siitä, mille vuosiluokalle vastaava tavoite on asetettu paikallisessa opetussuunnitelmassa. Oppilas saa arvosanan kahdeksan (8), mikäli hän osoittaa keskimäärin kriteerien määrittämää osaamista. Arvosanan kahdeksan tason ylittäminen joidenkin tavoitteiden osalta voi kompensoida tasoa heikomman suoriutumisen joidenkin muiden tavoitteiden osalta.

Historian päätösarvioinnin kriteerit hyvälle osaamiselle (arvosanalle 8) oppimäärän päättyessä

Historian opetuksen tavoitteena on	Arvioinnin kohteet	Arvosanan kahdeksan osaaminen
Merkitys, arvot ja asenteet		
T1 ohjata oppilasta kiinnostumaan		Ei käytetä arvosanan

syvällisemmin historiasta tiedonalana ja identiteettiä rakentavana oppiaineena		muodostumisen periaatteena. Oppilasta ohjataan pohtimaan kokemuksiaan osana itsearviointia.
Tiedon hankkiminen menneisyydestä		
T2 aktivoida oppilasta hankkimaan historiallista tietoa sekä arvioimaan tiedonlähteiden luotettavuutta	Historiatiedon hankkiminen	Oppilas osaa etsiä tietoa erilaisista historian tiedonlähteistä ja havaitsee niiden luotettavuudessa eroja.
T3 auttaa oppilasta ymmärtämään, että historiallista tietoa voidaan tulkita eri tavoin	Lähteiden tulkitseminen	Oppilas osaa lukea ja tulkita erilaisia lähteitä.
Historian ilmiöiden ymmärtäminen		
T4 vahvistaa oppilaan kykyä ymmärtää historiallista aikaa ja siihen liittyviä käsitteitä	Kronologian–ymmärtäminen	Oppilas osaa sijoittaa opiskelemansa asiat ajallisiin yhteyksiinsä ja niiden avulla aikajärjestykseen.
T5 ohjata oppilasta ymmärtämään ihmisen toimintaan ja päätöksentekoon vaikuttaneita tekijöitä erilaisissa historiallisissa tilanteissa	Historiallinen empatia	Oppilas pystyy asettautumaan menneen ajan ihmisen asemaan ja kuvailemaan tämän toiminnan motiiveja.
T6 auttaa oppilasta arvioimaan erilaisia syitä historiallisille tapahtumille ja ilmiöille	Syy- ja seuraus-suhteiden ymmärtäminen historiassa	Oppilas osaa erotella historiallisia tapahtumia tai ilmiöitä selittävät tekijät vähemmän tärkeistä.
T7 ohjata oppilasta analysoimaan historiallista muutosta ja jatkuvuutta	Muutoksen ja jatkuvuuden ymmärtäminen	Oppilas osaa selittää, miksi joillain elämänalueilla toimittiin ennen samoin tai toisin kuin nykyään.
Historiallisen tiedon käyttäminen		
T8 kannustaa oppilasta tulkintojen tekemiseen	Historian tulkitseminen	Oppilas osaa muodostaa historian tapahtumista ja ilmiöistä omia perusteltuja tulkintoja.
T9 ohjata oppilasta selittämään	Ihmisen toiminnan	Oppilas osaa kuvailla

ihmisen toiminnan tarkoitusperiä	selittäminen	ihmisen toiminnan tarkoitusperiä.
T10 ohjata oppilasta selittämään, miksi historiallista tietoa voidaan tulkita ja käyttää eri tavoin eri tilanteissa ja arvioimaan kriittisesti tulkintojen luotettavuutta	Historiallisten tulkintojen selittäminen ja arvioiminen	Oppilas osaa arvioida historian tapahtumista tai ilmiöistä tehtyjen tulkintojen luotettavuutta.
T11 harjaannuttaa oppilasta käyttämään erilaisia lähteitä, vertailemaan niitä ja muodostamaan oman perustellun tulkintansa niiden pohjalta	Historiatiedon tuottaminen	Oppilas osaa vastata menneisyyttä koskeviin kysymyksiin käyttämällä eri lähteistä saamaansa informaatiota.
T12 ohjata oppilasta arvioimaan tulevaisuuden vaihtoehtoja historiatietämyksensä avulla	Historiatietoisuus	Oppilas osaa kuvailla, miten menneisyyden tulkinnoilla perustellaan tulevaisuuden valintoja

2.3 Servodatoahppu / Yhteiskuntaoppi

2.3.1 Oppiaine vuosiluokilla 4-6

Yhteiskuntaopin opetuksen tehtävänä on tukea oppilaan kasvua aktiiviseksi, vastuuntuntoiseksi ja yritteliäiseksi toimijaksi. Oppilasta ohjataan toimimaan erilaisuutta ymmärtävässä, ihmisoikeuksia ja tasa-arvoa kunnioittavassa moniarvoisessa yhteiskunnassa demokratian arvojen ja periaatteiden mukaan. Oppiaineen tehtävänä on antaa yhteiskunnan toiminnasta ja kansalaisen vaikutusmahdollisuuksista tiedollinen perusta sekä rohkaista oppilasta kehittymään oma-aloitteiseksi ja päämäärätietoiseksi yhteiskunnalliseksi ja taloudelliseksi toimijaksi.

Yhteiskuntaopin opetuksessa tasa-arvon ja yhdenvertaisuuden ymmärtäminen on tärkeää. Siihen kuuluu tietoisuus saamelaiskulttuurista ja saamelaisista alkuperäiskansana. Tietoisuus muista alkuperäiskansoista ja vähemmistöistä on myös tärkeää. Oppiaineen tulee vaikuttaa tietoisesti oppilaiden identiteetin rakentumiseen ja monikulttuuriseen kelpoisuuteen, vahvistaa saamelaisten oppilaiden identiteettiä ja luoda turvallisen kuuluvaisuuden omaan yhteisöön ja kulttuuriin.

Yhteiskuntaopin opetuksessa oppilaita ohjataan seuraamaan ajankohtaisia kysymyksiä ja tapahtumia sekä toimimaan yhteistyössä erilaisten järjestöjen, työelämän sekä muiden kansalaisyhteiskunnan toimijoiden kanssa. Heitä harjaannutetaan hankkimaan ja arvioimaan kriittisesti erityyppisten toimijoiden tuottamaa tietoa sekä soveltamaan sitä kohtaamisissaan tilanteissa. Oppilasta kannustetaan osallistumaan sekä toimimaan aktiivisesti ja rakentavasti erilaisissa tilanteissa ja yhteisöissä. Oppilasta ohjataan ymmärtämään, että yhteiskunnallinen päätöksenteko perustuu valintoihin, joita tehdään vaihtoehtoisten mahdollisuuksien välillä pyrkimyksenä löytää yhteisymmärrys.

Vuosiluokilla 4-6 yhteiskuntaopin opetuksen painopisteenä on perehtyminen yhteisölliseen elämään ja rakentavaan vuorovaikutukseen. Yhteiskuntaoppi kasvattaa lapsia aktiivisiksi, vastuuntuntoisiksi ja yritteliäiksi yhteiskunnallisiksi ja taloudellisiksi toimijoiksi, jotka ovat omaaloitteisia ja päämäärätietoisia.

Opiskeltuaan oppilas osaa antaa esimerkkejä, arvioida, etsiä, ymmärtää ja soveltaa tietoa, hahmottaa, hankkia ja arvioida kriittisesti tietoa, muodostaa ja ilmaista mielipiteensä, keskustella, kuunnella, kuvailla, käyttää, nähdä, osallistua, perustella näkemyksiään ja valintojaan, selittää, seurata ajankohtaisia asioita, soveltaa periaatteita, tietoja ja taitoja, toimia aktiivisesti ja rakentavasti sekä yhteistyössä ja ymmärtää erilaisuutta. Oppimisesta kiinnostunut oppilas löytää omat vahvuutensa.

Valtakunnallisten tavoitteiden lisäksi oppilaat oppivat tuntemaan saamelaisen päätöksenteon historiaa ja periaatteita. Oppilaat tutustuvat historialliseen siidajärjestelmään päätöksenteon perspektiivistä ja siihen, miten ja milloin saamelaisten päätöksenteko on alkanut perustua nykyaikaiseen demokratiaan. Oppilaat oppivat tietämään miten valtioiden ja kuntien muodostuminen on muuttanut saamelaista yhteisöä ja miten Suomen itsenäistyminen on mahdollisesti muuttanut saamelaista päätöksentekoa. Oppilaat tutustuvat esimerkiksi paliskuntajärjestelmän päätöksentekoon.

Yhteiskuntaopin paikallisena tehtävänä on opettaa oppilasta tuntemaan kotikuntansa ja kasvamaan kotiseutuaan tuntevaksi ja arvostavaksi jäseneksi. Erityisesti oppilas oppii tuntemaan Enontekiön alueen yhdistyksiä ja seuroja ja perehtyy erityisesti saamelaisten yhdistysten ja seurojen toimintaan ja asemaan. Vierailut saamelaisalueen eri kouluihin ovat tärkeitä.

Yhteiskuntaopin opetuksen tavoitteet vuosiluokilla 4-6

Merkitys, arvot ja asenteet

Opetuksen tavoitteet
Merkitys, arvot ja asenteet
T1 ohjata oppilasta kiinnostumaan ympäröivästä yhteiskunnasta ja yhteiskuntaopista tiedonalana
T2 tukea oppilasta harjaannuttamaan eettistä arviointikykyään liittyen erilaisiin inhimillisiin, yhteiskunnallisiin ja taloudellisiin kysymyksiin sekä tukea oppilaan saamelaista identiteettiä suomalaisessa yhteiskunnassa.
Yhteiskunnassa tarvittavien tietojen ja taitojen omaksuminen sekä yhteiskunnallinen ymmärrys
T3 ohjata oppilasta hahmottamaan itsensä yksilönä ja erilaisten yhteisöjen jäsenenä, ymmärtämään ihmisoikeuksien ja tasa-arvon merkityksen sekä hahmottamaan yhteiskunnan oikeudellisia periaatteita
T4 ohjata oppilasta tarkastelemaan median roolia ja merkitystä omassa arjessa ja yhteiskunnassa
T5 ohjata oppilasta oivaltamaan työnteon ja yrittäjyyden ja saamelaisten elinkeinojen merkityksen lähiyhteisössään

T6 tukea oppilasta ymmärtämään, että eri toimijoiden tuottamaan yhteiskunnalliseen tietoon liittyy erilaisia arvoja, näkökulmia ja tarkoitusperiä
Yhteiskunnallisen tiedon käyttäminen ja soveltaminen
T7 kannustaa oppilasta harjoittelemaan demokraattisen vaikuttamisen perustaitoja sekä keskustelemaan rakentavasti eri mielipiteistä
T8 tukea oppilasta ymmärtämään oman rahankäytön ja kulutusvalintojen perusteita sekä harjoittelemaan niihin liittyviä taitoja
T9 kannustaa oppilasta erilaisten yhteisöjen toimintaan ja harjoittelemaan median käyttöä turvallisella ja yhteiskunnallisesti tiedostavalla tavalla

Oppimisympäristöt ja työtavat

Oppiaineen tavoitteiden kannalta keskeistä on korostaa vuorovaikutuksellisia, elämyksellisiä ja tutkivia työtapoja, esimerkiksi erilaisten lähteiden tutkimista. Yhteiskuntaopin oppimisympäristöihin ja työtapoihin liittyvissä tavoitteissa keskeistä on korostaa elämyksellisiä, toiminnallisia, tutkivia, vuorovaikutuksellisia työtapoja esimerkiksi draamaa, erilaisten lähteiden tutkimista, kerrontaa, leikkiä, pelejä sekä omaa arkea. Niiden kautta harjoitellaan yhteistoimintaa, osallistumista ja vaikuttamista lähiyhteisössä. Oppilaiden arki harrastuksineen ja elinkeinoineen ja omat kokemukset sekä oma luokka, koulu ja oppilaskunta sekä muut lähiyhteisön toimijat ovat osallistumisen harjoittamisen kannalta erityisen tärkeitä. Tieto- ja viestintäteknologian käyttö tarjoaa luontevan keinon yhteiskuntaa koskevan tiedon etsimiseen ja osallistumiseen yksin ja yhdessä toisten kanssa.

Tavoitteena on vahvistaa oppilaiden kohdalla yhteiskunnallisten tekstien ja ympäristöjen lukutaitoa sekä harjoitella tulkintojen tekemistä. Yhteiskuntaoppi oppiaineena sopii hyvin integroitavaksi muiden oppiaineiden kanssa.

Tieto- ja viestintäteknologinen osaaminen on erityisen tärkeitä yhteiskuntaopin opiskelussa. Monilukutaidon kehittämisen osana oppilaita kannustetaan etsimään tietoa hakukoneiden avulla erilaisista internetlähteistä, arvioimaan tietoa kriittisesti ja hyödyntämään löydettyä tietoa omissa tuotoksissa. Lisäksi oppilas oppii nettikäyttäytymistä turvallisessa ympäristössä.

Ohjaus ja eriyttämisen tuki

Yhteiskuntaopin opetus ottaa huomioon erilaiset ja eritasoiset oppilaat monipuolisten työtapojen ja tehtävien avulla.

Oppiaineen tavoitteiden ja luonteen kannalta keskeistä on ohjata oppilaat näkemään itsensä yhteiskunnan jäsenenä, joilla on oikeuksia ja velvollisuuksia sekä tukea heidän kasvuaan yhteistyökykyisiksi erilaisten yhteisöjen jäseniksi. Oppilaita tuetaan erityisesti yhteiskuntaa ja taloutta koskevan tiedon etsimisessä, ymmärtämisessä ja soveltamisessa, jolla on merkitystä heidän oman elämänsä ja tulevaisuutensa kannalta. Oppilaita kannustetaan osallisuuteen ja

keskusteluun. Oppiaineen käsitteellinen luonne otetaan huomioon avaamalla ja konkretisoimalla siinä käytettäviä keskeisiä käsitteitä.

Yhteiskuntaopin tavoitteisiin liittyvät keskeiset sisältöalueet vuosiluokilla 4-6

S1 Arkielämä ja oman elämän hallinta: Tutustutaan yhteiskunnan toimintaan yksilön, perheen ja muiden lähiyhteisöjen näkökulmasta. Pohditaan, kuinka jokainen voi itse vaikuttaa lähiyhteisön turvallisuuteen ja viihtyisyyteen. Lisäksi perehdytään työntekoon, ammatteihin, omaan rahan käyttöön ja talouden hoitoon sekä vastuulliseen kuluttamiseen arjen tilanteissa.

- saamelainen käsitys perheestä/yhteisöstä/suvusta, nimen periytyminen
- vaikuttaminen, ammatit, työelämä, raha
- saamelaiset ammatit ja elinkeinoelämä

S2 Demokraattinen yhteiskunta: Perehdytään erilaisiin oppilasta lähellä oleviin yhteisöihin, niiden jäsenten oikeuksiin ja velvollisuuksiin, sekä harjoitellaan yhteistä päätöksentekoa. Opetuksessa tarkastellaan demokraattisen toiminnan arvoja ja perusperiaatteita kuten ihmisoikeuksia, tasa-arvoa sekä yhdenvertaisuutta. Tutustutaan eri kulttuureihin Suomessa ja vähemmistöryhmiin.

- Päätöksenteko, demokratia ja monikulttuurisuus
- Saamelaiset alkuperäiskansana Suomessa, Ruotsissa, Norjassa ja Venäjällä
- Minä esim. paliskunnan osakkaana/saamelaisen yhteiskunnan jäsenenä
- Naisen ja miehen asema saamelaisessa yhteiskunnassa esim. porotaloudessa

S3 Aktiivinen kansalaisuus ja vaikuttaminen: Tarkastellaan ja harjoitellaan käytännössä demokraattisen vaikuttamisen ja yhteiskunnassa toimimisen taitoja, joita tarvitaan erilaisten yhteisöjen vastuullisena ja osallistuvana jäsenenä esimerkiksi luokassa, koulussa, erilaisissa harrastuksissa ja järjestöissä, mediassa sekä taloudellisessa toiminnassa. Harjoitellaan yhteistyötä lähiyhteisön toimijoiden kanssa.

- yhteisöllinen toiminta esim. porotaloudessa (siiddastallan): neuvottelu ja sopiminen mm. erotuskäytänteistä ja laidunmaista ja/tai vastaava yhteisöllinen toiminta

S4 Taloudellinen toiminta: Tarkastellaan taloudellista toimintaa ja sen merkitystä. Perehdytään rahankäyttöön ja ansaitsemiseen, sekä säästämiseen ja kestäväan kuluttamiseen. Lisäksi tutustutaan käytännön tilanteiden kautta paikallisen talouden toimintaan, kuten lähiympäristön yrityksiin, työpaikkoihin ja palveluiden tuottajiin. Erityisesti paneudutaan saamelaisen ajattelutavan mukaiseen luontosuhteeseen ja miten se vaikuuttaa esim. alkutuotannon ja luonnosta saatavien materiaalien taloudelliseen hyödyntämiseen

- Raha ja säästäminen, talouteen ja kuluttamiseen sekä lähiympäristön yrityksiin ja muihin palveluiden tuottajiin
- alkutuotannon ja esim. saamelaisen porotalouden tulot ja menot

- oman kunnan tulonlähteet
- yrittäminen omassa kunnassa

OPPIMISYMPÄRISTÖT JA TYÖTAVAT

Sisällöt valitaan siten, että ne tukevat tavoitteiden saavuttamista. Sisältöalueet voidaan käsitellä joko kronologisesti tai temaattisesti huomioiden kuitenkin saamelaisen pedagogiikan mukaisen aika- ja vaikutusyhteyden. Opiskelussa korostuu tietojen hankkiminen ja käyttäminen yksin ja yhdessä toisten kanssa tieto- ja viestintätekniikkaa käyttäen.

Vuosiluokilla 4-6 erityisesti

Korostetaan vuorovaikutuksellisia, elämyksellisiä, toiminnallisia ja tutkivia työtapoja, esimerkiksi kerrontaa, draamaa, leikkiä, pelejä sekä erilaisten lähteiden tutkimista.

Vahvistetaan oppilaiden yhteiskunnallisten tekstien ja ympäristön lukutaitoa sekä harjoitella tulkintojen tekemistä.

OHJAUS JA TUKI

Oppilasta ohjataan tutkivaan opiskelutapaan ja häntä rohkaistaan tekemään tulkintoja, vertailemaan, tekemään johtopäätöksiä ja soveltamaan hankittua tietoa sekä suullisesti että kirjallisesti. Tekstien ymmärtämiseen ohjataan avaamalla teksteissä käytettyjä käsitteitä.

Oppilaan oppimisen arviointi yhteiskuntaopissa vuosiluokilla 4-6

Pyritään rohkaisemaan oppilaita tutkimaan erilaisia yhteiskunnallisia lähteitä ja tekemään niistä omia tulkintojaan. Arvioinnissa otetaan huomioon monimuotoiset kirjalliset ja suullisen tuottamisen tavat sekä muun tekemisen ja ilmaisumuotojen kautta osoitettu osaaminen.

Sisältöjen muistamisen sijasta arvioinnissa kiinnitetään huomiota tiedon soveltamiseen ja historiallisen ajattelun kehittymiseen. Yhteiskuntaopin sanallista arviota tai arvosanaa lukuvuositodistukseen antaessaan opettaja arvioi oppilaan osaamista suhteessa paikallisessa opetussuunnitelmassa asetettuihin tavoitteisiin.

Määritellessään osaamisen tasoa 6. vuosiluokan lukuvuositodistusta varten opettaja käyttää yhteiskuntaopin valtakunnallisia arviointikriteereitä, joita voidaan hyödyntää alempienkin vuosiluokkien arvioinnissa. Opintojen edistymisen kannalta keskeistä on yhteisöllisyys sekä yhteiskunnalliseen toimintaan eläytyminen sekä ankkuroituminen kulttuuriympäristöön sekä aikaperspektiivin hahmottaminen sekä ihmisen toimijuuden sekä kansalaisen yhteiskunnallisen aktiivisuuden ja osallistumisen merkityksen oivaltaminen ihmiskunnan ja oman elämän kannalta nyt ja tulevaisuudessa.

Yhteiskuntaopin arviointikriteerit 6. vuosiluokan päätteeksi hyvää osaamista kuvaavaa sanallista arviota/ arvosanaa kahdeksan varten

Opetuksen tavoite	Arvioinnin kohteet	Hyvä/arvosanan kahdeksan osaaminen
Merkitys, arvot ja asenteet		
T1 ohjata oppilasta kiinnostumaan ympäröivästä yhteiskunnasta ja yhteiskuntaopista tiedonalana		Motivaation kehittymistä ei käytetä arvosanan muodostamisessa. Oppilaita ohjataan pohtimaan kokemuksiaan osana itsearviointia.
T2 tukea oppilasta harjaannuttamaan eettistä arviointikykyään liittyen erilaisiin inhimillisiin, yhteiskunnallisiin ja taloudellisiin kysymyksiin		Eettistä arviointikykyä ei käytetä arvosanan muodostamisen periaatteena. Oppilaita ohjataan pohtimaan kokemuksiaan osana itsearviointia.
Yhteiskunnassa tarvittavien tietojen ja taitojen omaksuminen sekä yhteiskunnallinen ymmärrys		
T3 ohjata oppilasta hahmottamaan itsensä yksilönä ja erilaisten yhteisöjen jäsenenä, ymmärtämään ihmisoikeuksien ja tasa-arvon merkityksen sekä hahmottamaan yhteiskunnan oikeudellisia periaatteita	Yhteisten sääntöjen ja tasa-arvon periaatteiden tarkastelu	Oppilas osaa selittää yhteisten sääntöjen merkityksen ja toimia niiden mukaisesti. Oppilas osaa perustella, miksi ihmisoikeudet ovat tärkeitä ja mihin oikeusjärjestelmää tarvitaan. Oppilas tiedostaa saamelaisten oikeudellisen aseman
T4 ohjata oppilasta tarkastelemaan median roolia ja merkitystä omassa arjessa ja yhteiskunnassa	Median roolin tarkastelu	Oppilas osaa kuvailla, millainen merkitys medialla on hänen omassa elämässään ja miten erilaisia medioita voidaan käyttää vaikuttamisen välineenä.
T5 ohjata oppilasta oivaltamaan työnteon ja yrittäjyyden merkityksen lähiyhteisössään	Työnteon ja yrittäjyyden merkityksen tarkastelu	Oppilas osaa antaa esimerkkejä työnteon ja yrittäjyyden merkityksestä perheen toimeentulon lähteenä ja yhteiskunnan toimivuuden

		perustana.
T6 tukea oppilasta ymmärtämään, että eri toimijoiden tuottamaan yhteiskunnalliseen tietoon liittyy erilaisia arvoja, näkökulmia ja tarkoitusperiä	Erilaisten arvojen, näkökulmien ja tarkoitusperien hahmottaminen	Oppilas osaa selittää esimerkkien avulla, että eri toimijoiden tuottamaan yhteiskunnalliseen tietoon liittyy erilaisia arvoja, näkökulmia ja tarkoitusperiä.
Yhteiskunnallisen tiedon käyttäminen ja soveltaminen		
T7 kannustaa oppilasta harjoittelemaan demokraattisen vaikuttamisen perustaitoja sekä keskustelemaan rakentavasti eri mielipiteistä	Demokraattisen vaikuttamisen perustaitojen sekä yhteisössä toimimisen tietojen ja taitojen soveltaminen käytännössä	Oppilas osaa soveltaa demokraattisessa yhteisössä toimimisen periaatteita ja taitoja, kuten kuuntelemista, kantaa ottamista, sopeutumista enemmistöpäätöksiin sekä vaikuttamista lähiyhteisössä.
T8 tukea oppilasta ymmärtämään oman rahankäytön ja kulutusvalintojen perusteita sekä harjoittelemaan niihin liittyviä taitoja	Rahankäytön ja kulutusvalintojen perusteiden soveltaminen	Oppilas osaa perustella omaan rahankäyttöönnsä sekä kuluttamiseen liittyviä ratkaisuja sekä pystyy kertomaan, millaisia muihin ihmisiin sekä ympäristöön ulottuvia vaikutuksia hänen kuluttamispäätöksillään on.
T9 kannustaa oppilasta osallistumaan erilaisten yhteisöjen toimintaan ja harjoittelemaan median käyttöä turvallisella ja yhteiskunnallisesti tiedostavalla tavalla	Mediataidot	Oppilas osaa käyttää mediaa yhteiskunnallisen ajattelun ja toiminnan välineenä sekä pohtia sen käyttämiseen liittyviä turvallisuusnäkökulmia.

2.3.2 Oppiaine vuosiluokilla 7-9

Oppiaineen tehtävä

Yhteiskuntaopin opetuksen tehtävänä on tukea oppilaiden kasvua aktiivisiksi, vastuuntuntoisiksi ja yritteliäiksi kansalaisiksi. Oppilaita ohjataan toimimaan erilaisuutta ymmärtävässä, ihmisoikeuksia ja tasa-arvoa kunnioittavassa moniarvoisessa yhteiskunnassa demokratian arvojen ja periaatteiden mukaan. Oppiaineen tehtävänä on antaa yhteiskunnan toiminnasta ja kansalaisen vaikutusmahdollisuuksista tiedollinen perusta sekä rohkaista oppilaita kehittymään oma-aloitteisiksi yhteiskunnallisiksi ja taloudellisiksi toimijoiksi.

Yhteiskuntaopin opetuksessa oppilaita ohjataan seuraamaan ajankohtaisia kysymyksiä ja tapahtumia sekä ymmärtämään niiden yhteyksiä omaan elämään. Heitä harjaannutetaan hankkimaan ja arvioimaan kriittisesti erityyppisten toimijoiden tuottamaa tietoa sekä soveltamaan sitä kohtaamisissaan tilanteissa.

Oppilaita kannustetaan osallistumaan sekä toimimaan aktiivisesti ja rakentavasti erilaisissa tilanteissa ja yhteisöissä. Heitä ohjataan ymmärtämään, että yhteiskunnallinen päätöksenteko perustuu valintoihin, joita tehdään vaihtoehtoisten mahdollisuuksien välillä pyrkimyksenä löytää yhteisymmärrys.

Vuosiluokkien 7-9 opetuksessa korostetaan oppilaiden vaikuttamismahdollisuuksia ja -taitoja demokratiassa sekä vastuuta omaan elämään liittyvien valintojen tekemisessä. Päätöksentekoa ja vaikuttamista harjoitellaan kouluyhteisössä ja muiden lähiyhteisön toimijoiden kanssa.

Opetuksessa kiinnitetään huomiota yhteiskunnan ja yhteisöllisen elämän rakenteisiin sekä niihin liittyviin käsitteisiin. Oppilaita ohjataan arvioimaan yhteiskunnan ja talouden kysymyksiä sekä vertailemaan niihin liittyviä erilaisia mielipiteitä ja toimintavaihtoehtoja erilaisten ihmisryhmien ja arvopäämäärien kannalta. Yhteiskunnallisten asioiden opiskelussa näkökulma laajenee kattamaan myös globaalit kysymykset.

Valtakunnallisten tavoitteiden lisäksi oppilaat oppivat tuntemaan saamelaisen päätöksenteon historiaa ja periaatteita. Oppilaat tutustuvat historialliseen siidajärjestelmään päätöksenteon perspektiivistä ja siihen, miten ja milloin saamelaisten päätöksenteko on alkanut perustua nykyaikaiseen demokratiaan. Oppilaat oppivat tietämään miten valtioiden ja kuntien muodostuminen on muuttanut saamelaista yhteisöä ja miten Suomen itsenäistyminen on mahdollisesti muuttanut saamelaista päätöksentekoa. Oppilaat tutustuvat mm. paliskuntajärjestelmän päätöksentekoon.

Yhteiskuntaopin paikallisena tehtävänä on opettaa oppilasta tuntemaan kotikuntansa ja kasvamaan kotiseutuaan tuntevaksi ja arvostavaksi jäseneksi. Erityisesti oppilas oppii tuntemaan Enontekiön kunnan ja sen saamelaisia seuroja. Vierailut saamelaisalueen eri kouluihin ovat tärkeitä.

Yhteiskuntaopin opetuksen tavoitteet vuosiluokilla 7-9

Opetuksen tavoitteet
Merkitys, arvot ja asenteet
T1 ohjata oppilasta syventämään kiinnostustaan ympäröivään yhteiskuntaan ja yhteiskuntaoppiin tiedonalana
T2 ohjata oppilasta harjaannuttamaan eettistä arviointikykyään liittyen erilaisiin inhimillisiin,

yhteiskunnallisiin ja taloudellisiin kysymyksiin sekä tukea oppilaan saamelaista identiteettiä suomalaisessa yhteiskunnassa.
Yhteiskunnassa tarvittavien tietojen ja taitojen omaksuminen sekä yhteiskunnallinen ymmärrys
T3 ohjata oppilasta hahmottamaan oikeusvaltion periaatteita, ihmisoikeuksien yleismaailmallista merkitystä sekä syventämään tietojaan suomalaisen oikeusjärjestelmän toiminnasta
T4 ohjata oppilasta syventämään ja pitämään ajan tasalla yhteiskuntaa, talouden toimintaa ja yksityistä taloudenpitoa koskevia tietojaan ja taitojaan sekä arvioimaan kriittisesti median roolia ja merkitystä
Yhteiskunnallisen tiedon käyttäminen ja soveltaminen
T5 rohkaista oppilasta kehittymään yritteliääksi ja vastuulliseksi taloudelliseksi toimijaksi, joka tuntee yrittäjäyyttä ja työelämää sekä niiden tarjoamia mahdollisuuksia ja osaa suunnitella omaa tulevaisuuttaan
T6 ohjata oppilasta tarkastelemaan yhteiskunnallista toimintaa sekä eri yhteisöjä, vähemmistöryhmiä ja alkuperäiskansoja monipuolisesti ja avarakatseisesti.
T7 ohjata oppilasta ymmärtämään yhteiskunnallisen päätöksenteon periaatteita ja demokraattisia toimintatapoja paikallisella, kansallisella ja Euroopan unionin tasolla sekä globaalisti ja toimimaan aktiivisena, omaa lähiyhteisöä kehittävänä kansalaisena
T8 ohjata oppilasta talouden perusteiden ymmärtämiseen, oman talouden hallintaan ja vastuulliseen kuluttamiseen kestävän kehityksen periaatteiden mukaisesti
T9 ohjata oppilasta laajentamaan yhteiskunnallisia näkemyksiään, osallistumaan yhteiskunnalliseen toimintaan ja keskusteluun sekä käyttämään mediataitojaan ja tietojaan yhteiskunnasta omien käsitystensä muodostamisessa ja kansalaisena toimimisessa

Yhteiskuntaopin tavoitteisiin liittyvät keskeiset sisältöalueet vuosiluokilla 7-9

Sisällöt valitaan siten, että ne tukevat tavoitteiden saavuttamista. Saamelaisia ja saamelaisuutta koskevien sisältöjen lisäksi opetukseen sisällytetään valtakunnalliset tavoitteet.

S1 Arkielämä ja oman elämän hallinta: Perehdytään yksilön vastuisiin, velvollisuuksiin, oikeuksiin sekä oman elämän ja talouden hallintaan. Paneudutaan erilaisiin mahdollisuuksiin oman tulevaisuuden suunnittelussa tutustumalla työelämään ja elinkeinoihin. Käsitellään sekä oman että lähiyhteisöjen, kuten perheiden, hyvinvoinnin ja turvallisuuden edistämistä.

- Yksilö yhteisön jäsenenä; saamelainen perhekäsitys, nimi
- Saamelaisuus ja suomalaisuus Pohjoismaissa, Suomessa ja oppilaan lähiympäristössä/kunnassa.
- Yksilön hyvinvointi
- Kotikunnassa asuminen, sosiaali- ja terveyspalvelut, hyvinvointivaltio
- kunnan elinkeinorakenne, perinteiset elinkeinot
- Saamelaiset elinkeinot mm. poronhoito

S2 Demokraattinen yhteiskunta: Paneudutaan demokraattisen yhteiskunnan ja oikeusvaltion periaatteisiin ja toimintatapoihin. Opetuksessa perehdytään ihmisoikeuksiin ja niihin liittyviin kansainvälisiin sopimuksiin. Opetuksen sisältönä ovat yhteiskunnan rakenteet ja vallankäyttö. Tarkastellaan lisäksi mielipiteiden kanavoitumista yksilön, järjestöjen, median ja julkisen vallan toiminnaksi ja päätöksenteoksi Suomessa ja kansainvälisesti.

- kunnallinen ja alueellinen hallinto: Saamelaiskäräjät
- Saamelaisjärjestöjen toiminta omassa kunnassa ja muualla saamelaisalueella; yhteisöllisyyden korostaminen
- Oman kunnan palvelut, saamelaisten kielelliset oikeudet, kunnan poliittinen vaikuttaminen, puolueet, päätöksenteko.
- Saamelaisten omat paikalliset vaikuttamisen kanavat ja -tavat,
- Saamelaisten pohjoismainen vaikuttaminen ja autonomia
- Saamelaisia koskevat lait ja sopimukset
- Saamelaiset ja muut alkuperäiskansat

S3 Aktiivinen kansalaisuus ja vaikuttaminen: Tutustutaan erilaisiin yhteiskunnallisen vaikuttamisen kanaviin ja keinoihin. Harjoitellaan yhteiskunnallisessa osallistumisessa, työelämässä ja taloudellisessa toiminnassa tarvittavia taitoja luomalla aitoja tilaisuuksia koulun arjessa aktiiviselle, vastuulliselle ja rakentavalle yhteistyölle ja vaikuttamiselle myös yhteistyössä koulun ulkopuolisten tahojen kanssa. -

- Kansalaisen turvallisuus
- YK:n merkitys saamelaisille ja muille alkuperäiskansoille
- Paikalliset turvaverkostot, oikeustaju, erityisesti vähemmistöjen ihmisoikeudet ja turvallisuus
- Saamelaisneuvosto
- SSN, Suomen saamelaisnuoret ry.
- Johti sápmelaččat rs

S4 Taloudellinen toiminta: Perehdytään talouden peruskäsitteisiin, ilmiöihin ja keskeisiin toimijoihin sekä tarkastellaan taloutta myös kestävä kehityksen ja erilaisten taloudellisten toimijoiden näkökulmasta. Lisäksi perehdytään talouden ja hyvinvoinnin kysymyksiin muun muassa työn, ammattien ja yrittäjyyden kautta. Talouden ilmiöiden tarkastelussa huomioidaan paikalliset ja globaalit näkökulmat.

- Taloudenpito
- porotalouden taloudenpito
- Kotikunnan talous
- saamelaisten perinteiset ansaitsemismahdollisuudet ennen ja nyt
- Kotikunnan työmahdollisuudet ja yritykset, työskentely ja opiskelu yli rajojen
- Kansantalous
- Kuluttajansuoja ja kuluttajaneuvonta kotikunnassa

- Globalisaation vaikutukset kotikuntaan/-kunnassa,
  - EU:n vaikutus saamelaisiin, EU:ssa vaikuttaminen.
  - Opitaan tuntemaan saamelaisten asema niin pohjoismaisella kuin globaalitasolla. Alkuperäiskansojen yhteistyö ja alkuperäiskansaoikeudet, joita YK on ehdottanut/vahvistanut.

Oppilaat tutustuvat Saamelaiskäräjiin, Saamelaiskäräjien vaalisysteemiin ja päätöksentekoon sekä historiaan. Oppilaat oppivat tuntemaan myöskin muita saamelaisseuroja sekä niiden toimintaa. Oppilaat oppivat tuntemaan mahdollisia saamelaisille kuuluvia erityisoikeuksia, sekä tietämään miten saamelaisasioista päätetään valtakunnan tasolla. He oppivat seuraamaan saamelaisia koskevia ajankohtaisia asioita ja niiden käsittelyä niin paikallisella kuin valtakunnan tasolla. Oppilaat oppivat vertailemaan suomalaisia ja saamelaisia tapoja ja ajatusmalleja elämän eri vaiheissa, kuten avioliiton solmimisen yhteydessä, kuoleman, lapsen saamisen ja nimenannon yhteydessä.

OPPIMISYMPÄRISTÖT JA TYÖTAVAT

Sisällöt valitaan siten, että ne tukevat tavoitteiden saavuttamista. Sisältöalueet voidaan käsitellä joko kronologisesti tai temaattisesti huomioiden kuitenkin saamelaisen pedagogiikan mukaisen aika- ja vaikutusyhteyden.

Opiskelussa korostuu tietojen hankkiminen ja käyttäminen yksin ja yhdessä toisten kanssa tieto- ja viestintätekniikkaa käyttäen.

Vuosiluokilla 7-9 erityisesti

Ajankohtaisten tapahtumien historiallisia juuria tarkastelemalla liitetään opiskeltavat sisällöt yhteiskuntaopin keskeisiin käsitteisiin.

Korostetaan tutkimuksellisia työtapoja, esimerkiksi erilaisten ensi- ja toisen käden lähteiden tutkimista, ja avoimien oppimisympäristöjen käyttöä yhteiskunnallisissa tutkimustehtävissä. Tavoitteena on kannustaa oppilaita omien tulkintojen tekemiseen ja eriävien tulkintojen arvioimiseen.

Oppilas ohjataan hankkimaan taustatietoa populaarikulttuurin eri muodoista, kuten tietokonepelit, elokuvat ja kirjallisuus, sekä kehittämään historiallisen ja yhteiskunnallisen ajattelun taitoaan ja kriittistä arviointikykyään niiden avulla.

OHJAUS JA TUKI

Rohkaistaan monipuoliseen kommunikointiin, tekstin ja puheen tuottamiseen ja tulkintaan sekä draaman ja kuvallisen ilmaisun käyttöön. Tarvittaessa erilaisten tekstien ymmärtämiseen ohjataan yksinkertaistamalla tekstejä ja avaamalla tekstissä käytettyjä käsitteitä.

Jotkut yhteiskuntaopinopetuksessa käytetyt käsitteet (esimerkiksi **yhteiskunta** ja **demokratia**) ovat sellaisia, joiden ymmärtämistä syvennetään koko peruskoulun ajan oppilaan siirtyessä konkreettisesta ajattelusta käsitteelliseen ajatteluun.

Yhteiskuntaopin oppimisympäristöihin ja työtapoihin liittyvät tavoitteet vuosiluokalla 7-9

Tavoitteena on tukea oppilaan kasvua aktiiviseksi kansalaiseksi käyttämällä monipuolisia toiminnallisia työtapoja. Jatkuva ajankohtaisten asioiden ja tapahtumien seuraaminen, analysoiminen ja niistä keskusteleminen on keskeistä. Vuorovaikutus yhteiskunnan eri toimijoiden kanssa on niin ikään tärkeää. Opetuksessa voidaan käyttää myös oppiainerajat ylittäviä lähestymistapoja esimerkiksi erilaisten projektien yhteydessä. Yhteistoiminnallisten työtapojen lisäksi tutkiva oppiminen korostuu. Median tarkastelulla ja hyödyntämisellä on keskeinen osa opiskelussa.

Ohjaus ja tuki oppiaineessa vuosiluokilla 7-9

Oppiaineen tavoitteiden ja luonteen kannalta keskeistä on ohjata oppilas näkemään itsensä kansalaisyhteiskunnan jäsenenä sekä tukea hänen kasvuaan erilaisten yhteisöjen aktiiviseksi jäseneksi. Oppilaiden monipuolista kommunikointia, osallisuutta ja yhteistoimintaa tuetaan käytännön harjoitteilla. Oppilasta harjaannutetaan etsimään, ymmärtämään ja soveltamaan yhteiskuntaa ja taloutta koskevaa tietoa, jonka merkitystä hän arvioi paitsi omasta myös yleisestä näkökulmasta.

Oppiaineen käsitteellinen luonne ja esimerkiksi kuvien, graafisten esitysten ja tilastojen avaaminen otetaan huomioon opetusjärjestelyissä ja työtavoissa.

Oppilaan oppimisen arviointi oppiaineessa vuosiluokilla 7-9

Yhteiskuntaopin opetuksessa palautteella pyritään kannustamaan oppilasta toimimaan aktiivisesti omassa lähiyhteisössään ja soveltamaan käytännön arjessa yhteiskunnallista ja taloudellista osaamistaan. Arvioinnissa otetaan huomioon monimuotoisia toiminnan ja tuottamisen tapoja. Huomiota kiinnitetään yhteiskunnallisten tietojen ja taitojen soveltamiseen sekä siihen, miten monipuolisesti ja näkemyksiään perustellen oppilas on oppinut rakentamaan omaa käsitystään yhteiskunnasta.

Päättöarviointi sijoittuu 9. lukuvuoteen, jona yhteiskuntaopin opiskelu päättyy kaikille yhteisenä oppiaineena. Päättöarvioinnilla määritellään, miten oppilas on opiskelun päättyessä saavuttanut yhteiskuntaopin oppimäärän tavoitteet. Päättöarvosana muodostetaan suhteuttamalla oppilaan osaamisen taso yhteiskuntaopin valtakunnallisiin päättöarvioinnin kriteereihin. Sisältöalueiden sijoittaminen vuosiluokille 4-6 ja niiden syveneminen vuosiluokilla 7-9 vaikuttaa tavoitteiden painottumiseen vuosiluokille 7-9 ja siten päättöarvioinnin kriteerien käyttöön.

Päättöarvosanan muodostamisessa otetaan huomioon kaikki valtakunnalliset päättöarvioinnin kriteerit riippumatta siitä, mille vuosiluokalle vastaava tavoite on asetettu paikallisessa opetussuunnitelmassa.

Oppilas saa **arvosanan kahdeksan (8)**, mikäli hän osoittaa keskimäärin kriteerien määrittämää osaamista. Arvosanan kahdeksan tason ylittäminen joillakin osaamisen alueilla voi kompensoida tasoa heikomman suoriutumisen joillakin muilla osa-alueilla.

Yhteiskuntaopin päättöarvioinnin kriteerit hyvälle osaamiselle (arvosanalle 8) oppimäärän päättyessä

Opetuksen tavoite	Arvioinnin kohteet	Arvosanan kahdeksan osaaminen
Merkitys, arvot ja asenteet		
T1 ohjata oppilasta syventämään kiinnostustaan ympäröivään yhteiskuntaan ja vahvistaa oppilaan kiinnostusta yhteiskuntaoppiin tiedonalana		Ei käytetä arvosanan muodostumisen periaatteena. Oppilasta ohjataan pohtimaan kokemuksiaan osana itsearviointia.
T2 ohjata oppilasta harjaannuttamaan eettistä arviointikykyään liittyen erilaisiin inhimillisiin, yhteiskunnallisiin ja taloudellisiin kysymyksiin		Ei käytetä arvosanan muodostumisen periaatteena. Oppilasta ohjataan pohtimaan kokemuksiaan osana itsearviointia.
Yhteiskunnassa tarvittavien tietojen ja taitojen omaksuminen sekä yhteiskunnallinen ymmärrys		
T3 ohjata oppilasta ymmärtämään oikeusvaltion periaatteita, ihmis-oikeuksien yleismaailmallista merkitystä sekä syventämään tietojaan suomalaisen oikeusjärjestelmän toiminnasta	Oikeusvaltion periaatteiden ja toiminnan hahmottaminen. Saamelaisia koskevien lakien tiedostaminen.	Oppilas osaa kuvailla ja selittää ihmisoikeusperiaatteita, oikeusvaltion keskeisiä periaatteita sekä suomalaisen oikeusjärjestelmän rakennetta ja toimintaa. Oppilas tiedostaa myös kansainvälisten sopimusten velvoitteet.
T4 ohjata oppilasta syventämään ja pitämään ajan tasalla yhteiskuntaa, talouden toimintaa ja yksityistä taloudenpitoa koskevia tietojaan ja	Yhteiskuntaa, mediaa, taloutta ja taloudenpitoa koskevat tiedot ja taidot	Oppilas osaa kuvailla yhteiskunnan, talouden ja median toimintaa sekä tarkastella niihin liittyvää julkista keskustelua.

taitojaan sekä arvioimaan kriittisesti median roolia ja merkitystä		
Yhteiskunnallisen tiedon käyttäminen ja soveltaminen		
T5 rohkaista oppilasta kehittymään yritteliäksi ja vastuulliseksi taloudelliseksi toimijaksi, joka hahmottaa yrittäjyyttä ja työelämää, tuntee niiden tarjoamia mahdollisuuksia ja osaa suunnitella omaa tulevaisuuttaan	Yrittäjyys- ja työelämätaidot. Porotalouden ja muiden elinkeinojen/elämäntavan merkitys saamelaisessa yhteisössä.	Oppilas osaa kuvailla työelämän ja yrittäjyyden yhteiskunnallista merkitystä ja arvioida niiden tarjoamia mahdollisuuksia myös oman tulevaisuutensa kannalta
T6 ohjata oppilasta tarkastelemaan yhteiskunnallista toimintaa sekä eri yhteisöjä ja vähemmistöryhmiä monipuolisesti ja avarakatseisesti	Eri yhteisöjen, vähemmistöjen ja alkuperäiskansojen tarkastelu. Saamelaisten pohjoismainen yhteistyö	Oppilas pystyy tarkastelemaan ja keskustelemaan erilaisista yhteisöistä, vähemmistöistä ja alkuperäiskansoista rakentavasti ja jäsenytyneesti.
T7 ohjata oppilasta ymmärtämään yhteiskunnallisen päätöksenteon periaatteita ja demokraattisia toimintatapoja paikallisella, kansallisella ja Euroopan unionin tasolla sekä globaalisti ja toimimaan aktiivisena, omaa lähiyhteisöä kehittävänä kansalaisena	Yhteiskunnallisen päätöksenteon periaatteiden hahmottaminen sekä demokraattisten pelisääntöjen ja toimintatapojen tunteminen	Oppilas osaa antaa esimerkkejä poliittisesta päätöksenteosta, vallankäytöstä, yhteiskunnan rakenteista ja toiminnasta sekä paikallisella, kansallisella ja Euroopan unionin tasolla että globaalisti sekä toimia omaa lähiyhteisöä kehittäen demokraattisten pelisääntöjen ja toimintaperiaatteiden mukaisesti.
T8 ohjata oppilasta talouden perusteiden ymmärtämiseen, oman talouden hallintaan ja vastuulliseen kuluttamiseen kestävän kehityksen periaatteiden mukaisesti	Talouden perusteiden hahmottaminen	Oppilas osaa perustella säästämisen, sijoittamisen ja kuluttamisen merkityksen sekä omassa elämässään että kansantaloudessa.

<p>T9 ohjata oppilasta laajentamaan näkemyksiään, osallistumaan yhteiskunnalliseen toimintaan ja keskusteluun sekä käyttämään mediataitojaan ja tietojaan yhteiskunnasta omien käsitystensä muodostamisessa ja kansalaisena toimimisessa</p>	<p>Yhteiskunnallinen ajattelu, osallistumis- ja vaikuttamistaidot</p>	<p>Oppilas osaa ilmaista perustellun mielipiteensä tarkoituksenmukaisin keinoin, käyttää erilaisia vaikuttamistaitoja ja toimia rakentavasti osallistuvana kansalaisena lähiyhteisössä.</p>
--	---	---

2.4 Ruoktodoallu / Kotitalous 7. lk

Oppiaineen tehtävä

Kotitalouden opetuksen tehtävänä on kehittää niitä oppilaan taitoja, joilla edistetään arjen hallintaa ja hyvinvointia. Opetus antaa valmiuksia vuorovaikutukseen ja yhdessä elämiseen. Kotitalousopetuksessa luodaan perusta kestäväan asumiseen, kotitalousosaamiseen erityisesti saamelaisesta näkökulmasta ja kuluttajuuteen. Kotitalouden tehtävänä on vahvistaa valmiuksia pitkäjänteiseen työskentelyyn, yhdessä toimimiseen ja kriittiseen tiedonhallintaan ja -ajatteluun. Oppiaine kasvattaa toiminnallisuuteen ja yritteliäisyyteen sekä vastuullisuuteen ja taloudellisuuteen.

Oppiaine soveltaa käytäntöön eri alojen tietoja yhteistyössä muiden oppiaineiden kanssa. Opetus tukee kodin arkeen liittyvien käsitteiden ja ilmiöiden syy-seuraussuhteiden ymmärtämistä. Opetus ohjaa ongelmanratkaisuun, tiedon ja taidon soveltamiseen sekä luovuuteen. Oppitunneilla opittua sovelletaan ja syvennetään kotitehtävien avulla. Enontekiön kunnassa kotitaloutta opetetaan yhteisenä oppiaineena kolme vuosiviikkotuntia 7. vuosiluokalla.

Saamelaisen ruoanlaitto- ja kotitalousperinteisiin liittyvät toimintatavat vaativat erityisjärjestelyitä raaka-aineiden hankintaan ja valmistamiseen liittyen. Keräily, kalastaminen, metsästäminen ja pyynti voivat olla osana opetuksessa mahdollisuuksien mukaan ja lain puitteissa. Korkeatasoinen opetus tulee taata tarvittaessa yhteisöä apuna käyttäen ja vuodenaikoja hyödyntäen ja myös ne huomioonottaen.

Kotitalouden opetuksen tavoitteet 7. vuosiluokalla

Käytännön toimintataidot
T1 ohjata oppilasta suunnittelemaan, organisoimaan ja arvioimaan työtä ja toimintaa (L3)
T2 ohjata oppilasta harjoittelemaan kotitalouden hallinnassa tarvittavia kädentaitoja sekä kannustaa luovuuteen ja estetiikan huomioimiseen (L2, L3)
T3 ohjata ja rohkaista oppilasta valitsemaan ja käyttämään hyvinvointia edistävasti ja kestävän kulutuksen mukaisesti materiaaleja, työvälineitä, laitteita sekä tieto- ja viestintäteknologiaa (L3, L4, L5, L7)
T4 ohjata oppilasta suunnittelemaan ajankäyttöään ja työn etenemistä sekä ylläpitämään järjestystä oppimistehtävien aikana (L1, L3, L6)
T5 ohjata ja motivoida oppilasta toimimaan hygieenisesti, turvallisesti ja ergonomisesti sekä ohjata kiinnittämään oppilaan huomiota käytettävissä oleviin voimavaroihin (L3, L5, L7)
Yhteistyö- ja vuorovaikutustaidot
T6 ohjata oppilasta harjoittelemaan kuuntelua sekä rakentavaa keskustelua ja argumentointia oppimistehtävien suunnittelussa ja toteuttamisessa (L1, L2, L6, L7)
T7 aktivoida oppilasta tunnistamaan arjen rakentumista ja kulttuurisesti monimuotoisia toimintaympäristöjä sekä kotitalouksien perinteitä (L2, L3)
T8 ohjata oppilasta työskentelemään yksin, ryhmässä sekä sopimaan työtehtävien jakamisesta ja ajankäytöstä (L3, L6, L7)
T9 kannustaa oppilasta toimimaan hyvien tapojen mukaisesti vuorovaikutustilanteissa sekä pohtimaan oman käytöksen merkitystä ryhmän ja yhteisön toiminnassa (L2, L6, L7)
Tiedonhallintataidot
T10 kannustaa oppilasta hankkimaan ja arvioimaan kotitalouteen liittyvää tietoa sekä ohjata käyttämään luotettavaa tietoa valintojen perustana (L1, L4)
T11 harjaannuttaa oppilasta lukemaan, tulkitsemaan ja arvioimaan toimintaohjeita sekä symboleja, jotka käsittelevät kotitaloutta ja lähiympäristöä (L4)
T12 ohjata oppilasta ongelmanratkaisuun ja luovuuteen erilaisissa tilanteissa ja ympäristöissä (L1)
T13 ohjata oppilasta kestävään elämäntapaan kiinnittämällä oppilaan huomiota ympäristö- ja kustannustietoisuuteen osana arjen valintoja (L1, L7)

Kotitalouden tavoitteisiin liittyvät keskeiset sisältöalueet 7. vuosiluokalla

Sisältöjen valinnalla edistetään monipuolista kotitaloudellista osaamista. Oppimistehtävien suunnittelussa ja toteutuksessa huomioidaan saamelaiset sekä muut paikalliset, alueelliset ja globaalit aiheet. Oppimistehtävät voivat vaihdella paikallisten olosuhteiden ja koulun omien painotusten mukaisesti.

S1 Ruokaosaaminen ja ruokakulttuuri: Sisällöt valitaan siten, että ne tukevat ruoanvalmistus- ja leivontataitojen kehittymistä. Valintojen tavoitteena on kiinnittää huomio kestävään kehitykseen edistää kokonaisvaltaista hyvinvointia. Opetussisältöihin kuuluvat ruoka- ja tapakulttuuri sekä

kodin ja yhteisön juhlat. Keskeisiä ruokaosaamisen osa-alueita ovat ruoan alkuperän tunnistaminen, raaka-aineen hankinta ja jalostaminen valmiiksi ruoaksi, ravitsemussuosituksien, ruokaturvallisuus ja elintarviketuntemus. Lisäksi huomioidaan taloudellisuus, eettisyys ja ruokaan liittyvän luotettavan tiedon hankkiminen.

S2 Asuminen ja yhdessä eläminen: Sisältöjen avulla perehdytään hyviin tapoihin, tasapuoliseen voimavarojen käyttöön ja vastuunottoon perheessä; puhtaanapito, tekstiilien ja materiaalien hoito tarkoituksenmukaisilla välineillä ja työtavoilla liittyen erityisesti saamenpuvun ja sen asusteissa käytettyihin materiaaleihin ja raaka-aineisiin. Sisällöt johdattavat arvioimaan asumiseen ja kotitalouteen liittyviä palveluita.

S3 Kuluttaja- ja talousosaaminen kodissa: Sisällöt valitaan siten, että ne ohjaavat oppilaita kuluttajina tuntemaan omat oikeutensa ja vastuunsa myös luonnon käytön suhteen. Sisällöt johdattavat median- ja teknologian käyttöön arjen työvälineenä sekä harjaannuttavat tunnistamaan kotitalouksien rahankäyttöön liittyviä tilanteita ja ongelmia.

Kotitalouden sisällöt 7. vuosiluokalla

S1 Ruokaosaaminen ja ruokakulttuuri

- ruuanvalmistus- ja leivontataitojen kehittäminen
- poronlihan, metsäkanalinnun, kalan ja/tai keräilytuotteiden valmistaminen ruoaksi
- ruoan valmistaminen avotulella
- ruoantähteiden hävittäminen luonnossa
- aterioiden suunnittelu ja toteutus
- hyvinvointia tukevat valinnat
- ruokaturvallisuus ja elintarviketuntemus
- eettisyys ja ruokaan liittyvän luotettavan tiedon hankinta

S2 Asuminen ja yhdessä eläminen

- hyvät tavat ja tapakulttuuri
- vastuunotto perheessä
- tasapuolinen voimavarojen käyttö
- kodin puhtaanapito
- tekstiilien ja materiaalien hoito
- saamenpuvun ja siihen liittyvien asusteiden hoito ja säilytys

- alkutuotannosta ja erityisesti porosta saatavien materiaalien talteenotto ja työstäminen

S3 Kuluttaja- ja talousosaaminen kodissa

- vastuullinen luonnon käyttäminen luonnon raaka-aineen hankintaan liittyen
- vastuullinen kuluttajuus
- o alkutuotannosta ja luonnosta saatavien materiaalien käytännön hyödyntäminen ja perinteisten taitojen vahvistaminen
- nettiostaminen

Kotitalouden oppimisympäristöihin ja työtapoihin liittyvät tavoitteet 7. vuosiluokalla

Oppimisympäristön tulisi mahdollistaa seuraavat tekijät: vuorovaikutus, yhteisöllisen tiedon rakentaminen sekä tutkiva oppiminen ja työskentelyn arviointi. Tärkeitä ovat myös työn arvostaminen ja loppuun saattaminen turvallisessa, kiireettömässä ilmapiirissä. Opetuksessa hyödynnetään niin kouluympäristöä, luontoa kuin digitaalisia ympäristöjä ja yhteistyöverkostoja. Oppimistehtävät harjaannuttavat oppilaita soveltamaan koulussa opiskeltuja asioita omaan elämänvaiheeseensa ja arkeensa. Työtapojen ja menetelmien valinnassa on keskeistä tiedon ja taidon kietoutuminen yhteen ja soveltaminen käytäntöön.

Kotitalous oppiaineena sopii hyvin integroitavaksi muiden oppiaineiden kanssa.

Ohjaus, eriyttäminen ja tuki kotitaloudessa 7. vuosiluokalla

Kotitalouden oppiaineen tavoitteiden kannalta keskeistä ohjauksen, eriyttämisen ja tuen järjestämisessä on oppilaiden motivaation, oman toiminnan ohjauksen ja itseohjautuvuuden asteittainen lisääntyminen. Lisäksi olennaista on työskentelyn kehittyminen vuorovaikutteiseksi, pitkäjänteiseksi ja tietoperustaiseksi. Oppimistilanteen ja tietoympäristön selkeä rakenne sekä vaikeustason mielekkyys korostuvat opetuksen suunnittelussa. Oppilaan olemassaoleva tietotaito huomioidaan ja sisällytetään opetukseen osana vertaisoppimista. Eriyttämisen lähtökohtana ovat oppilaiden osaamistason mukaiset arkipäivän rakentumiseen liittyvät oppimistilanteet ja joustavat opetusjärjestelyt.

Käytännön toimintataitojen tukemisen suunnittelussa korostuu arkipäivän ilmiöiden ja kotitalouden oppimistilanteiden kietoutuminen toisiinsa. Yhteistyö- ja vuorovaikutustaitojen tukemisessa keskitytään sosiaalisten tilanteiden harjoitteluun. Tiedonhallintataitojen kehittymistä tuetaan käyttämällä yksinkertaisia ja selkeitä ohjeita ja kuvia. Oppitunnin siirtymävaiheiden tunnistaminen edellyttää ohjausta ja tukea ajanhallinnassa ja oppimistehtävän jäsentelyssä.

Kotitalous oppiaineena antaa mahdollisuuden soveltaa koulussa opittuja ja harjoiteltuja asioita oppilaiden omassa arjessa.

Ohjauksella tuetaan oppilaiden kiinnostusta syventää ja laajentaa kotitalouden oppimista sekä luodaan valmiuksia siirtyä perusopetuksen jälkeiseen koulutukseen ja sen kautta kotitaloudellista asiantuntijuutta edellyttävään työelämään.

Oppilaan oppimisen arviointi kotitaloudessa 7. vuosiluokalla

Kotitaloudessa oppimisen arviointi on monimuotoista, ohjaavaa ja kannustavaa. Oppilaat saavat palautetta taidostaan toimia eri asiayhteyksissä ja toteuttaa kotitalouden tehtäviä. Ajattelua tuetaan ohjaamalla oppilaita pohtimaan tapaansa hahmottaa ja käsitellä omaa ympäristöä. Huomiota kiinnitetään myös kotitalouden käsitteiden hahmottamiseen ja sisältöjen omaksumiseen. Opetuksessa huolehditaan siitä, että jokainen oppilas ja hänen huoltajansa ovat tietoisia tavoitteista, arviointiperusteista ja päättöarvioinnin kriteereistä. Oppilaille annetaan säännöllisesti tietoa oppimisen edistymisestä ja suoriutumisesta suhteessa asetettuihin tavoitteisiin.

Päättöarviointi sijoittuu siihen lukuvuoteen, jona oppiaineen opiskelu päättyy kaikille yhteisenä oppiaineena. Päättöarvioinnilla määritellään, miten oppilas on opiskelun päättyessä saavuttanut kotitalouden oppimäärän tavoitteet. Päättöarvosana muodostetaan suhteuttamalla oppilaan osaamisen taso kotitalous-oppiaineen valtakunnallisiin päättöarvioinnin kriteereihin. Osaaminen oppiaineessa kehittyä koko yhteisen kotitalouden opetuksen ajan vahvistuvana ja etenevänä oppimisena. Päättöarvosanan muodostamisessa otetaan huomioon kaikki valtakunnalliset päättöarvioinnin kriteerit riippumatta siitä, mille vuosiluokalle vastaava tavoite on asetettu paikallisessa opetussuunnitelmassa. Oppilas saa arvosanan kahdeksan (8), mikäli hän osoittaa keskimäärin kriteerien määrittämää osaamista. Arvosanan kahdeksan tason ylittäminen joidenkin tavoitteiden osalta voi kompensoida tasoa heikomman suoriutumisen joidenkin muiden tavoitteiden osalta.

Kotitalouden päättöarvioinnin kriteerit hyvälle osaamiselle (arvosanalle 8) oppimäärän päättyessä

Opetuksen tavoite	Sisältöalueet	Arvioinnin kohteet oppiaineessa	Arvosanan kahdeksan osaaminen
Käytännön toimintataidot			

T1 ohjata oppilasta suunnittelemaan, organisoimaan ja arvioimaan toimintaa	S1, S2, S3	Tavoitteiden asettaminen, työn toteutus, ja oppimaan oppimisen taidot	Oppilas asettaa tavoitteita toiminnalleen ja työskentelee niiden saavuttamiseksi. Oppilas arvioi itse tavoitteiden saavuttamista ja omaa työskentelyään. Oppilas tunnistaa omaa osaamistaan itsearviointiin, opettajan antaman palautteen ja vertaispalautteen perusteella.
T2 ohjata oppilasta harjoittelemaan kotitalouden hallinnassa tarvittavia kädentaitoja sekä kannustaa luovuuteen ja estetiikan huomioimiseen	S1, S2	Kädentaidot ja estetiikka	Oppilas osaa käyttää tavallisimpia työmenetelmiä ruoan valmistuksessa ja leivonnassa sekä asumiseen liittyvien perustehtävien toteuttamisessa ja ottaa huomioon esteettiset näkökulmat
T3 ohjata ja rohkaista oppilasta valitsemaan ja käyttämään nhyvinvointia edistävää ja kestäväkulutuksen mukaisesti materiaaleja, työvälineitä, laitteita sekä tieto- ja viestintäteknologiaa	S1, S2, S3	Kuluttajataidot sekä terveyden edistäminen ja teknologian käyttö	Oppilas valitsee ja käyttää taloudellisesti materiaaleja ja teknologiaa kotitalouden toiminnassaan sekä pohtii valintoja terveyden ja kestävyyskannalta.
T4 ohjata oppilasta suunnittelemaan ajankäyttöään ja työn etenemistä sekä ylläpitämään järjestystä oppimistehtävien aikana	S1, S2	Ajanhallinta ja järjestyksen ylläpitäminen	Oppilas osaa toimia annettujen ohjeiden mukaisesti vaihteittain ja järjestystä ylläpitäen sekä suunnitella ajankäyttöään sen mukaisesti.
T5 ohjata ja motivoida oppilasta toimimaan hygieenisesti, turvallisesti ja ergonomisesti sekä	S1, S2, S3	Turvallisuus ja voimavarojen kannalta kestävä toiminta	Oppilas työskentelee ohjeiden mukaan hygieenisen ja turvallisen työskentelyn periaatteita noudattaen sekä ajan, kustannusten tai

ohjata kiinnittämään oppilaan huomiota käytettävissä oleviin voimavaroihin			energiankäytön kannalta tarkoituksenmukaisesti. Oppilas pyrkii kiinnittämään huomiota ergonomiaan.
Yhteistyö- ja vuorovaikutustaidot			
T6 ohjata oppilasta harjoittelemaan kuuntelua ja rakentavaa keskustelua ja argumentointia oppimistehtävien suunnittelussa ja toteuttamisessa	S1, S2, S3	Kuuntelu, keskustelu ja argumentointi	Oppilas pyrkii kuuntelemaan eri näkökulmia ja ilmaisemaan rakentavasti omia näkemyksiään yhteisissä suunnittelu- ja työtilanteissa.
T7 aktivoida oppilasta tunnistamaan arjen rakentumista ja kulttuurisesti monimuotoisia toimintaympäristöjä sekä kotitalouksien perinteitä	S1, S2, S3	Arjen rakentumisen ja kotitalouksien erilaisuuden hahmottaminen	Oppilas osaa kuvailla kodin arkirutiineita. Oppilas osaa antaa esimerkkejä erilaisista perherakenteista ja kotitalouksien perinteistä sekä pohtia niiden vaikutusta arjen rutiineihin.
T8 ohjata oppilastatyöskentelemään yksin jaryhmässä sekä sopimaantyötehtävienjakamisesta jaajankäytöstä	S1, S2	Voimavarojen käyttäminen ja sopimuksen tekeminen	Oppilas osaa työskennellä yksin ja pyrkii toimimaan ryhmässä rakentavasti ja työtehtävistä neuvotellen. Oppilas osaa selittää, mitä tarkoittaa tasapuolinen työnjako sekä pääsee sopimukseen ajankäytöstä ja työtehtävien jakamisesta osallistumalla päätöksentekoon.
T9 kannustaa oppilasta toimimaan hyvien tapojen mukaisesti vuorovaikutustilanteissa sekä pohtimaan oman käytöksen merkitystä ryhmän ja yhteisön	S1, S2, S3		Ei käytetä oppiaineen arvosanan muodostamisen perusteena. Oppilasta ohjataan pohtimaan kokemuksiaan osana itsearviointia.

toiminnassa			
Tiedonhallintataidot			
T10 kannustaa oppilasta hankkimaan ja arvioimaan kotitalouteen liittyvää tietoa sekä ohjata käyttämään luotettavaa tietoa valintojen perustana	S1, S2, S3	Tietojen hankinta ja käyttö	Oppilas osaa etsiä kotitalouden sisältöalueisiin liittyviä tietoja eri tietolähteistä ja pohtia erilaisen tiedon luotettavuutta sekä osaa tulkita pakkausmerkintöjä. Oppilas tuntee ruoka- ja ravintoaineryhmät ja niiden ominaisuuksia.
T11 harjaannuttaa oppilasta lukemaan, tulkitsemaan ja arvioimaan toimintaohjeita sekä merkkejä ja symboleja, jotka käsittelevät kotitaloutta ja lähiympäristöä	S1, S2, S3	Toimintaohjeiden, merkkien ja symbolien käyttö ja jäsentyminen	Oppilas osaa tulkita ja käyttää kotitalouden toimintaohjeita ja osaa nimetä tyypillisiä kotitalouden merkkejä ja symboleja sekä tulkita niitä arjen ilmiöiden yhteydessä.
T12 ohjata oppilasta ongelmanratkaisuun ja luovuuteen erilaisissa tilanteissa ja ympäristöissä	S1, S2, S3	Käsitteiden omaksuminen, tietojen ja taitojen soveltaminen, luova ilmaisu sekä palveluiden tunnistaminen	Oppilas pystyy käyttämään kotitalouden käsitteitä, tietojensa ja taitojensa monialaisessa oppimiskokonaisuudessa tai tilanteessa, jossa kotitalouden osaamista sovelletaan eri ympäristöissä. Oppilas osaa kuvailla erilaisia kotitalouden palveluita ja pohtia niiden merkitystä ja mahdollisuuksia arkielämässä.
T13 ohjata oppilasta kestävään elämäntapaan kiinnittämällä oppilaan huomiota ympäristö- ja kustannustietoisuuteen osana arjen valintoja	S1, S2, S3	Mittaamisen ja laskemisen sekä kierrättämisen soveltaminen omaan toimintaan päätöksentekoon	Oppilas osaa huolehtia kodin jätteiden peruslajittelusta ja osaa selittää mittaamisen ja laskemisen sekä ympäristöä säästävän kodin arjen toiminnan yhteydet osana kustannus- ja

2.5 Biologiija / Biologia

2.5.1 Oppiaine vuosiluokilla 7-9

Biologian opetuksen tehtävänä on auttaa oppilasta ymmärtämään elämää ja sen kehittymistä. Earenoamážit viiddis oaidnu ekosystemain lea dehálaš. Biologian opetuksessa oppilasta ohjataan ymmärtämään pohjoisten ekosysteemien erityispiirteitä ja eliöiden ja ympäristön välistä vuorovaikutusta. Tieto pohjoisen luonnon hitaasta uusiutuvuudesta sisällytetään kaikkien biologian osa-alueiden opiskeluun. Oahppanproseassas lea guovddážis ipmirdit maid globála ovddasvástádusa.

Ekosysteemien – earenoamážit davvi ekosystemaid – luonnontuntemus karttuu biologian opiskelun aikana. Opetuksessa tuetaan oppilaiden ongelmanratkaisu- ja yhteistyötaitoja sekä yhteisöllisyyden kehittymistä. Maid lagasbirrasa gevaheapmi lea dehálaš nu, ahte ovttas váhnemiiguin ja fulkiiguin hukse ovttasbarggu. Oahpahusas atnet ávkin dieđuid guovllu luonddus, eallinvugiin ja luondduhistorjjás. Earenoamáš dehálas maid biologiija oahpahusas lea addit ohppiide vejolašvuoda beassat sisa biologiija guoskevaš sámegeielat sátnevurkii ja sápmelaš kulturárbaí.

Konkrehta dieđut leat guovddážis sámegeielat biologiija oahpahusas. Tutkivan oppimisen avulla tutustutaan biologiseen tiedonhankintaan. Oppitunneilla työskennellään sekä laboratoriossa että lähimaastossa. Paikalliseen lajistoon perehdytään havainnoimalla, kuvaten ja myös näytteitä keräten. Elämyksellinen ja kokemuksellinen oppiminen virittää oppimisen iloa ja herättää kiinnostusta tarkkailla elinympäristön tilaa ja siinä tapahtuvia muutoksia. Opiskelussa hyödynnetään monipuolisesti tieto- ja viestintäteknologiaa.

Biologian opetuksen aikana oppilas huomaa, että biologian tietoja ja taitoja voidaan soveltaa ja hyödyntää omassa elämässä, eettisissä pohdinnoissa, ajankohtaisten biologiaan liittyvien uutisten seurannassa ja myös siinä, kuinka alueelliseen ja yhteiskunnalliseen päätöksentekoon voidaan vaikuttaa. Opetuksessa annetaan valmiuksia biologiaa hyödyntävien alojen opiskeluun.

Biologian opetus kehittää ympäristötietoisuutta ja halua vaalia luonnon monimuotoisuutta. Oahppi ipmirda, ahte árbevirolaš sámi vuohki eallit luonddus lea maid ekologalaš. Oppilaat saavat valmiuksia vaikuttaa ja osallistua oman lähiympäristönsä säilymiseen elinvoimaisena. Esimerkiksi evoluution ja perinnöllisyyden perusteet sekä ihmisen elintoiminnat ovat yläkoulun biologian opetuksen aiheina.

Biologian opetuksen tavoitteet vuosiluokilla 7-9

T1 ohjata oppilasta ymmärtämään ekosysteemin perusrakennetta ja toimintaa sekä vertailemaan erilaisia ekosysteemejä ja tunnistamaan lajeja
T2 auttaa oppilasta kuvailemaan eliöiden rakenteita ja elintoimintoja sekä ymmärtämään eliökunnan rakennetta
T3 ohjata oppilasta tutkimaan eliöiden sopeutumista eri elinympäristöihin ja ymmärtämään erilaisten elinympäristöjen merkitys luonnon monimuotoisuudelle
T4 ohjata oppilasta ymmärtämään perinnöllisyyden ja evoluution peruseriaatteita
T5 ohjata oppilasta ymmärtämään ihmisen kehitystä ja elimistön perustoimintoja
T6 ohjata oppilasta arvioimaan luonnonympäristössä tapahtuvia muutoksia ja ihmisen vaikutusta ympäristöön sekä ymmärtämään ekosysteemipalvelujen merkitys

T7 ohjata oppilasta kehittämään luonnontieteellistä ajattelutaitoa sekä syy- ja seuraussuhteiden ymmärtämistä
T8 opastaa oppilasta käyttämään biologian tutkimusvälineistöä ja tieto- ja viestintäteknologiaa
T9 ohjata oppilasta koostamaan eliökokoelma ja kasvattamaan kasveja biologisten ilmiöiden ymmärtämiseksi
T10 ohjata oppilasta tekemään tutkimuksia sekä koulussa että koulun ulkopuolella
T11 kannustaa oppilasta soveltamaan biologian tietoja ja taitoja omassa elämässä sekä yhteiskunnallisessa keskustelussa ja päätöksenteossa
T12 innostaa oppilasta syventämään kiinnostusta luontoa ja sen ilmiöitä kohtaan sekä vahvistamaan luontosuhdetta ja ympäristötietoisuutta
T13 ohjata oppilasta tekemään eettisesti perusteltuja valintoja
T14 innostaa oppilasta vaikuttamaan ja toimimaan kestävän tulevaisuuden rakentamiseksi

Biologian tavoitteisiin liittyvät keskeiset sisältöalueet vuosiluokilla 7-9

Sisällöt tähtäävät tavoitteiden saavuttamiseen paikallisia mahdollisuuksia hyödyntämällä. Sisällöt liittyvät toisiinsa siten, että biologinen tutkimus (S1) ja tutkimusretkiä luontoon ja lähiympäristöön (S2) sisällytetään moniin muihin sisältöalueisiin. Sisältöalueista muodostetaan kokonaisuuksia eri vuosiluokille.

S1 Biologinen tutkimus

– Sisältöjä valitaan siten, että biologisen tutkimuksen vaiheet tulevat oppilaan oman toiminnan kautta tutuiksi. Jokaisella vuosiluokalla oppilaalla on mahdollisuus itsenäiseen ja ryhmässä tapahtuvaan tutkimustyöhön ja tuloksista raportoimiseen saamen kielellä.

S2 Tutkimusretkiä luontoon ja lähiympäristöön

– Sisältöjä valittaessa painotetaan vastuullista luonnossa liikkumista ja lajintuntemusta. Ekosysteemien tutkimista ja vertailua toteutetaan mahdollisuuksien mukaan. Paikallisen tunturi-, järvi-, metsä- ja suoluonnon esteettinen ja elämyksellinen kokeminen on keskeistä. Myös kaupunkiekosysteemiä tarkastellaan mahdollisuuksien mukaan.

– Maastotyöskentelyssä ja keskustelemalla havainnoidaan ja arvioidaan ympäristöä ja siinä tapahtuvia muutoksia. Havainnoidaan, mikä on ihmisen, erilaisten maankäyttömuotojen ja elinkeinojen vaikutus niihin. Tietoa voidaan hankkia myös haastattelemalla lähiyhteisön ihmisiä.

S3 Ekosysteemin perusrakenne ja toiminta

– Sisällöt painottuvat pohjoisten ekosysteemien rakenteeseen ja toimintaan sekä ihmisen toiminnan vaikutuksiin niissä globaalia näkökulmaa unohtamatta.

– Käsitellään perustietoja metsä-, tunturi-, vesi-, suo- ja kaupunkiekosysteemeistä.

– Tutustutaan lajien ekologiaan ja niiden ja ympäristön välisiin vuorovaikutussuhteisiin. Lajistoa opeteltaessa painotetaan pohjoista lajistoa ja ravintoketjuja. Esimerkiksi eliöiden sopeutuminen talveen ja ilmastonmuutokseen on tutkivan oppimisen aiheena.

– Sisältöjä valittaessa painotetaan ekosysteemien monimuotoisuuden tärkeyttä.

– Opetukseen sisältyy kasvikokoelman koostaminen. Kokoelma voidaan toteuttaa joko oppituntien aikana tai kotitehtävänä. Kokoelman laajuus sovitaan opettajan kanssa. Sen voi tehdä myös digitaalisessa muodossa.

S4 Mitä elämä on?

- Sisällöissä keskitytään tutkimaan elämän perusilmiöitä ja eliökunnan rakennetta biologialle tyypillisin tutkimusmenetelmin.
- Opetukseen sisällytetään pienimuotoista kasvien kasvatusta.
- Eliökunnan rakenteeseen ja monimuotoisuuteen perehdytään vertailemalla eliöiden rakenteita, elintoimintoja ja elinympäristöjä.
- Tutustutaan perinnöllisyyden ja evoluution perusteisiin. Tarkastellaan bioteknologian mahdollisuuksia ja haasteita.

S5 Ihminen

- Syvennetään tietämystä ihmiskehon toiminnasta, ihmisen rakenteesta, elintoiminnoista ja säätelyjärjestelmistä. Oahpahasas geavahit gáldun sámegiela anatomija oahppogirjji.
- Tarkastellaan kasvuun, kehitykseen ja terveyteen vaikuttavien biologisten tekijöiden perusteita.
- Pohditaan, millaisilla elämäntapavaihtoehdoilla saamelaisnuori voi edistää omaa terveyttään.
- Tutustutaan, miten perimä ja ympäristö vaikuttavat ihmisen eri ominaisuuksien kehittymiseen.

S6 Kohti kestävästä tulevaisuudesta

- Sisällöt liittyvät luonnon monimuotoisuuden säilyttämiseen, ilmastonmuutokseen, luonnonvarojen kestävästä käyttöön ja muutokseen lähiympäristössä.
- Pohditaan laajasti luonnonvarojen kestävästä käytön ekologisia, sosiaalisia, taloudellisia ja eettisiä periaatteita, kestävästä ravinnontuotantosta sekä eläinten hyvinvointia. Käytetään esimerkkeinä paikallisesti merkittäviä elinkeinoja kuten matkailu, porotalous, metsätalous, metsästys, kalastus ja esimerkiksi kaivostoiminta.
- Tutustutaan mahdollisuuksien mukaan esimerkiksi Enontekiön kunnan kaavoitukseen, energiantuotantoon, juomaveden ottoon, jäteveden puhdistukseen ja jätteiden lajitteluun.
- Pohditaan, millaisia valintoja saamelaisnuori voi tehdä kestävästä elämäntavan edistämiseksi omassa ympäristössään.
- Käsitellään biotalouden ja ekosysteemipalveluiden mahdollisuuksia kestävästä tulevaisuudesta kannalta.
- Tutustutaan luonnonsuojelun tavoitteisiin, keinoihin ja saavutuksiin. Selvitetään lähialueisiin liittyvää luonnonsuojelunäkökulmaa.
- Toteutetaan mahdollisuuksien mukaan kestävästä elämäntapaa edistäviä projekteja, tapahtumia ja teemapäiviä omassa koulussa, esimerkiksi projektit, kierrätyspäivä, kirpputori, roskienkeruu koulun alueelta.

Biologian sisällöt vuosiluokilla 7. – 9.

Biologinen tutkimus
<p>S1 7. lk näytteiden keruu maastossa mikroskoopin käyttö ja preparaatin teko solun rakenne ja rakenteen tutkiminen kasvin rakenne ja toiminta eläimen (omd. boazu) rakenne</p>
<p>S1 8. lk eri ekosysteemien ja eliöiden ja ekosysteemien vuorovaikutuksen vertailu metsässä tapahtuvat mittaus- ja arviointiharjoitukset näytteiden keruu ja mikroskopointi kasvien kasvuun liittyvä koejärjestely saamelaiskulttuuriin liittyvät hyöty- ja lääkekasvit, havainnointi luonnossa ja haastattelut</p>

<p>S1 9. lk solunäytteen tutkiminen ihmisen peruselintoimintojen mittaaminen (esim. pulssi, verenpaine, hengitystiheys) preparointi, esim. luun tai sisäelimen rakenne – poron luu ym. havainnointimateriaalina aistien ja refleksien tutkiminen oman tutkimuksen suunnittelu ja toteuttaminen (tiedonhaku, hypoteesi, tutkimusmenetelmät, havainnot, päätelmät ja tulosten esittäminen)</p>
--

Tutkimusretkiä luontoon ja lähiympäristöön
S2 7. lk maastoretki läheisen vesistön äärelle – mahdollisuuksien mukaan virtaava joki, järvi, meri mahdollisuuksien mukaan vesilintujen tarkkailua
S2 8. lk tutustutaan mahdollisuuksien mukaan metsä-, suo- (omd. litto balsat) ja tunturiekosysteemeihin dokumentoidaan pohjoisten ekosysteemien erityispiirteitä esim. digitaalisesti
S2 9. lk havainnoidaan mahdollisuuksien mukaan luonnonympäristön vaikutusta elintoihin ja psyykkiseen tilaan oma mielimaisema ja luonto hyvinvoinnin lähteenä šattut dákkasšaddun

S3 Ekosysteemin perusrakenne ja toiminta
S3 7. lk eliölajien sopeutuminen ympäristöönsä (kasvit, selkärangattomat, kalat, linnut ja nisäkkäät) biebmogollosat ja -fierpmat omd. meahcce- ja duottarekosystemas tearmmat: populašuvdna, eliöyhteisö, ekosysteemi ja biosfääri aineen ja energian kulku ekosysteemissä
S3 8. lk tuottajat, kuluttajat ja hajottajat lajien vuorovaikutussuhteet sopeutuminen vuodenaikojen vaihteluun – dálveekologiiija (omd. rievssat, boazu, muohtasánit) metsä-, suo-, tunturi- ja kaupunkiekosysteemien erityispiirteet eliökokoelman työstäminen
S3 9. lk ihmisen sopeutuminen pohjoisen luonnonoloihin geneettisen monimuotoisuuden biologinen merkitys

S4 Mitä elämä on?
7. lk – elämän synty ja kehittyminen – käsitteet elollinen ja eloton – eliökunnan jaottelu – solun rakenne ja toiminta
8. lk – kasvin rakenne ja elintoinnat – kasvien kasvattaminen

9. lk – ihmisen evoluutio ja paikka eliökunnan luokittelussa – ihmisen rakenne ja elintoiminnot muihin eliöihin verrattuna – perinnöllisyys ja bioteknologia
--

S5 Ihminen
7. lk – ihmisen paikka eliökunnan luokittelussa
8. lk – ihmisen rooli luonnon ekosysteemeissä ja vuorovaikutus muiden lajien kanssa
9. lk – evoluutio – rakenne ja elintoiminnot (ruoansulatus, verenkierto, hengitys, luusto, lihakset, aineenvaihdunta) – säätelyjärjestelmät (hormonit, hermosto, aistit ja puolustusmekanismit) – seksuaalisuus ja lisääntyminen – perinnöllisyys, fuolkevuolta

S6 Kohti kestävää tulevaisuutta
7. lk – vesistöjen suojelu – puhtaan veden riittävyys – luonnon monimuotoisuus ja uhanalaisten lajien suojelu – merten merkitys ja elinvoimaisuuden edellytykset, Jieknjamearra
8. lk – metsäluonnon monikäyttö ja suojelu – duottarluondu – metsien tila ja merkitys globaalilla tasolla – kestävä metsätalous – luonnon monimuotoisuus ja uhanalaisten lajien suojelu – ilmastonmuutoksen torjunta
9. lk – elämäntapavalinnat ja terveys – biotekniikan eettiset kysymykset

Biologian oppimisympäristöihin ja työtapoihin liittyvät tavoitteet vuosiluokilla 7-9

Tavoitteena on, että biologian opetuksessa oppilaille on mahdollisuus työskennellä erilaisissa tutkimuksellisuutta tukevilla oppimisympäristöissä sekä koulussa että koulun ulkopuolella. Maasto- ja laboratorio työskentelyssä oppilaita ohjataan havainnoimaan ja käyttämään biologialle ominaisia tutkimusmenetelmiä. Biologian opetuksen tavoitteiden kannalta keskeistä on, että oppilaita ohjataan käyttämään myös sähköisiä oppimisympäristöjä biologisen tiedon hankinnassa, käsittelyssä, tulkinassa ja esittämisessä. Tavoitteena on oppilaiden medialukutaidon kehittyminen ja kriittinen ilmiöiden tarkastelu.

Biologian työtapoja valittaessa painotetaan myös vuorovaikutusta saamelaisyhteisössä. Oppilaiden erilaiset lähtökohdat ja vahvuudet otetaan huomioon. Monipuolisten työtapojen avulla jokainen oppilas saa erilaisia onnistumisen kokemuksia, pystyy omaksumaan luonnontieteelle luonteenomaisia tutkimusmenetelmiä ja harjaantuu tekemään johtopäätöksiä sekä raportoimaan ja soveltamaan oppimaansa.

Elämyksellisyys, kokemuksellisuus ja toiminnallisuus oppimisprosessissa kehittävät oppilaiden taitoa pohtia omia arvovalintoja. Lisäksi oppilaille kehittyy taito tarkastella kriittisesti ilmiöitä ja erilaisia tietolähteitä.

Vuosiluokkien 7-9 keskeiset tavoitteet ja sisällöt

Vesistöt

Opetuksen tavoitteita ja keskeisiä sisältöjä:

- Laajentaa oppilaan tuntemusta erilaisten vesiekosysteemien rakenteista sekä toiminnoista, oppia tunnistamaan niihin liittyviä ilmiöitä syineen ja seurauksineen (esim. rehevöityminen). Perehdytään karun tunturijärven ekologiaan ja kasvillisuuteen maastokäyntien yhteydessä.
- Kartutetaan oppilaiden vesiekosysteemien lajintuntemusta sekä autetaan oppilasta ymmärtämään eri vesieliöiden rakenteita ja elintoimintoja. Selvitetään, mitkä ovat paikallisen esimerkkijärven kalalajit. Otetaan selvää, mikä merkitys kalastuksella on paikalliselle yhteisölle nyt, menneisyydessä ja tulevaisuudessa.
- Tavoitteena on että oppilas ymmärtää vesiensuojelun tärkeyden ja suhtautuu siihen myönteisesti sekä ymmärtää vesiekosysteemin merkityksen luonnon monimuotoisuudelle.
- Laajennetaan oppilaan tietoisuutta eettisten valintojen vaikutuksesta vesistöjen kestäväan kehitykseen sekä siten vahvistetaan oppilaan ympäristötietoisuutta sekä luontosuhdetta.
- Kurssilla perehdytään biologisiin tutkimusvälineisiin (esim. mikroskooppi).

Metsät ja suot

Opetuksen tavoitteita ja keskeisiä sisältöjä:

- Ohjata oppilasta ymmärtämään tunturiekosysteemin perusrakennetta ja toimintaa sekä siihen liittyvää käsitteistöä. Metsäekosysteemi ja sen pohjoiset erityispiirteet ovat keskeisenä oppimisen aiheena. Jeaggeekosystemain omd. balsajeakkit leat ovdamearkan.
- Vertailla metsäekosysteemiä muihin ekosysteemeihin, esimerkiksi vesiin, tuntureihin tai soihin.
- Perehtyä metsäekosysteemille tyypillisten eliöiden rakenteeseen ja toimintaan sekä lajien väliseen vuorovaikutukseen.
- Lisätä oppilaiden lajintuntemusta huomioiden myös pohjoiset lajit. Lajistoa opiskellaan erilaisilla menetelmillä, joihin kuuluu oman eliökokoelman koostaminen opettajajohtoisesti, luokkakohtaisesti tai oppilaskohtaisesti. Menetelminä käytetään perinteisen kasvikoelman koostamisen rinnalla digitaalisen kokoelman tekemistä.
- Perehtyä lajien sopeutumiseen erilaisiin ympäristöihin ja ympäristön lajeille asettamiin vaatimuksiin.
- Perehtyä biologisiin ilmiöihin myös kokeellisten menetelmien avulla, esimerkiksi kasvattamalla kasveja.
- Ohjata oppilasta ymmärtämään metsien monimuotoisuuden tärkeys ja sen vaikutukset tulevaisuudessa.
- Ohjata oppilasta havainnoimaan ihmisen vaikutusta metsäekosysteemeihin ja pohtimaan oman toiminnan merkitystä luonnolle.
- Havainnoida syy- ja seuraussuhteita ja niiden merkitystä metsäekosysteemeissä - Lisätä oppilaiden osallisuutta ja halua vaikuttaa omaan ympäristöönsä.
- Mahdollisuuksien mukaan pohtia oman alueen ajankohtaisia ympäristökysymyksiä ja vaikuttamisen mahdollisuuksia.
- Opetukseen sisällytetään retkeilyä lähiluontoon ja havainnointia maastossa. Näiden avulla pyritään myös vahvistamaan oppilaan luontosuhdetta ja ympäristötietoisuutta.

Evoluutio, elämän synty ja ihminen

Opetuksen keskeisiä tavoitteita ja sisältöjä:

- Elämän käsitettä opetellaan ymmärtämään tutkimalla elämän perusilmiöitä, jos mahdollista, kokeellisesti havainnollistaen.
- Eliökunnan järjestelmään ja monimuotoisuuteen perehdytään vertailemalla eliöiden rakenteita, elintoimintoja ja elinympäristöjä.
- Tutustutaan perinnöllisyyden ja evoluution perusteisiin.
- Tarkastellaan bioteknologian merkityksiä tulevaisuuden ihmiselle.

- Ihmisen biologian eri osa-alueisiin tutustutaan perehtymällä ihmisen rakenteisiin, elintoimintoihin, säätelyjärjestelmiin ja lisääntymiseen.
- Perehdytään ihmiskehon muutosten ja ihmisen terveyden biologiseen perustaan.
- Perehdytään vastuulliseen seksuaalisuuteen ja seksuaalitietoisuuteen.
- Opetellaan ymmärtämään perimän ja ympäristön merkitystä ihmisen eri ominaisuuksien muokkaajina.

Kestävä kehitys

Opetuksen keskeisiä tavoitteita ja sisältöjä:

- Ohjataan oppilasta ymmärtämään luonnon monimuotoisuuden säilyttämisen tärkeyttä, ilmastonmuutosta, luonnonvarojen kestävää käyttöä sekä näihin liittyviä muutoksia usealla aluetasolla myös erityisesti lähiympäristö huomioiden.
- Pohditaan luonnonvarojen kestävä käytön ekologisia, sosiaalisia, taloudellisia ja eettisiä periaatteita, kestävää ravinnontuotantoa sekä eläinten hyvinvointia.
- Tutustutaan luonnonsuojelun tavoitteisiin, keinoihin ja saavutuksiin.
- Pohditaan biotalouden ja ekosysteemipalveluiden mahdollisuuksia kestävä tulevaisuuden kannalta.
- Pyritään huomioimaan pohjoisen alueen luonnon reaktioherkkyys esim. ilmastonmuutokselle.
- Kestävä kehityksen teema tulee näkyä koko koulun toimintakulttuurissa.

Ohjaus, eriyttäminen ja tuki biologiassa vuosiluokilla 7-9

Biologian opetuksen tavoitteiden kannalta keskeistä on ohjata oppilaita omakohtaiseen havainnointiin ja tutkimiseen itsenäisesti ja ryhmissä sekä erilaisissa oppimisympäristöissä. Maasto- ja laboratoriotyöskentely toteutetaan siten, että turvallisuuskysymykset otetaan huomioon. Oppilaiden yksilöllisen tuen tarpeet huomioidaan erilaisten työmenetelmien valinnassa.

Kasvua, kehitystä sekä oppimisen iloa tukevat tutkimuksellisuus, yhdessä tekeminen, vastuullisuus omasta työskentelystä, luontosuhteen syveneminen sekä tiedon liittäminen jo ennestään opittuun. Biologian tavoitteiden kannalta on keskeistä tiedostaa oppilaiden mahdolliset vaikeudet laboratorio- ja maastotyöskentelyssä. Oppilaita tuetaan työskentelyssä kunkin omien vahvuuksien pohjalta sekä tarvittaessa vahvistamalla oppilaiden taitoja eri tukimuotoja hyödyntäen. Eriyttäminen on mahdollista yhteisissä tutkimustehtävissä, joissa oppilaat toimivat erilaisissa rooleissa ja etenevät yksilöllisesti ajattelun taitojen eri tasoille.

Oppilaan oppimisen arviointi biologiassa vuosiluokilla 7-9

Biologian opetuksessa kannustava ja rakentava palaute opintojen aikana tukee oppilaiden motivaation rakentumista, tutkimustaitojen kehittymistä sekä auttaa jokaista löytämään omat vahvuutensa. Oppilaille annetaan säännöllisesti tietoa oppimisen edistymisestä ja suoriutumisesta suhteessa asetettuihin biologian tavoitteisiin. Palautteen avulla oppilaita rohkaistaan toimimaan aktiivisesti ja vastuullisesti omassa lähiympäristössä ja soveltamaan käytännössä oppimaansa biologista tietoa. Biologian arvioinnissa oppilailla tulee olla mahdollisuus osoittaa osaamistaan monipuolisesti. Arviointi kohdistuu sekä oppilaan tiedolliseen osaamiseen että biologisiin taitoihin erilaisissa oppimistilanteissa ja -ympäristöissä. Opettaja seuraa oppilaan taitoa tehdä havainnoita, kerätä, käsitellä, tulkita, arvioida ja esittää erilaisia aineistoja. Lisäksi arvioidaan oppilaan taitoa käyttää biologialle ominaista välineistöä, tieto- ja viestintäteknologiaa sekä taitoa toteuttaa pienimuotoisia kokeita ja tutkimuksia koulussa ja sen ulkopuolella. Arvioinnin ja palautteen tehtävänä on osaltaan kehittää jokaisen oppilaan työskentelytaitoja.

Päättöarviointi sijoittuu siihen lukuvuoteen, jona biologian opiskelu päättyy kaikille yhteisenä oppiaineena. Päättöarvioinnilla määritellään, miten oppilas on opiskelun päättyessä saavuttanut biologian oppimäärän tavoitteet. Päättöarvosana muodostetaan suhteuttamalla oppilaan osaamisen taso biologian valtakunnallisiin päättöarvioinnin kriteereihin. Biologiassa oppilaan osaaminen kehittyy yleensä eri tavoitealueilla oppimäärän päättövaiheeseen saakka. Päättöarvosanan muodostamisessa otetaan huomioon kaikki valtakunnalliset päättöarvioinnin kriteerit riippumatta siitä, mille vuosiluokalle vastaava tavoite on asetettu paikallisessa opetussuunnitelmassa. Oppilas saa arvosanan kahdeksan (8), mikäli hän

osoittaa keskimäärin kriteerien määrittämää osaamista. Arvosanan kahdeksan tason ylittäminen joidenkin tavoitteiden osalta voi kompensoida tasoa heikomman suoriutumisen joidenkin muiden tavoitteiden osalta.

Biologian päättöarvioinnin kriteerit hyvälle osaamiselle (arvosanalle 8) oppimäärän päättyessä

Biologian opetuksen tavoitteena on	Sisältö-alueet	Arvioinnin kohteet oppiaineessa	Arvosanan kahdeksan osaaminen
Biologinen tieto ja ymmärrys			
T1 ohjata oppilasta ymmärtämään ekosysteemin perusrakennetta ja toimintaa sekä vertailemaan erilaisia ekosysteemejä ja tunnistamaan lajeja	S1-S4, S6	Ekosysteemin rakenteen ja toiminnan hahmottaminen	Oppilas osaa kuvata metsäekosysteemin perusrakennetta ja toimintaa sekä tunnistaa erilaisia ekosysteemejä ja niiden ravintoverkkojen lajeja. Oppilas osaa kuvata monimuotoisuuden merkitystä ekosysteemien toiminnalle sekä pohtia metsien kestävän käytön merkitystä eliöille ja ihmiselle.
T2 auttaa oppilasta kuvailemaan eliöiden rakenteita ja elintoimintoja sekä ymmärtämään eliökunnan rakennetta	S1-S5	Eliökunnan rakenteen ja eliöiden rakenteen ja elintoimintojen hahmottaminen	Oppilas osaa kuvata eliökunnan luokittelun periaatteita, osaa nimetä eliöiden rakenteita sekä osaa kuvata eliöiden elintoimintoja. Oppilas osaa vertailla eri eliöryhmien sukulaisuutta rakenteellisten ja toiminnallisten sopeutumien pohjalta sekä tunnistaa, luokittelee ja vertailee eliöryhmiä.
T3 ohjata oppilasta tutkimaan eliöiden sopeutumista eri elinympäristöihin ja ymmärtämään erilaisten elinympäristöjen merkitys luonnon monimuotoisuudelle	S1-S4, S6	Eliöiden sopeutumisen ja elinympäristöjen monimuotoisuuden hahmottaminen	Oppilas osaa tehdä havaintoja lajien esiintymisestä ja osaa kuvata lajien sopeutumista eri elinympäristöihin. Oppilas tunnistaa lähiympäristön tyypillisiä eliölajeja ja ymmärtää niiden merkityksen luonnon monimuotoisuudelle.
T4 ohjata oppilasta ymmärtämään perinnöllisyyden ja evoluution peruseriaatteita	S1, S4, S5	Perinnöllisyyden ja evoluution peruseriaatteiden hahmottaminen	Oppilas ymmärtää ja osaa kuvata perimän ja ympäristön vaikutusta eliöiden yksilönkehityksessä. Oppilas osaa kuvata miten elämä ja luonnon monimuotoisuus ovat kehittyneet maapallolla evoluution tuloksena.
T5 ohjata oppilasta ymmärtämään ihmisen kehitystä ja elimistön perustoimintoja	S5	Ihmiselimistön rakenteen ja toiminnan hahmottaminen	Oppilas osaa kuvata ihmiselimistön perusrakenteita ja elintoimintoja sekä osaa selostaa ihmisen kasvun ja kehittymisen pääperiaatteita.
T6 ohjata oppilasta arvioimaan luonnonympäristössä tapahtuvia muutoksia ja ihmisen vaikutusta ympäristöön	S6	Luonnonympäristössä tapahtuvien muutosten havainnointi	Oppilas osaa tehdä havaintoja ja pieniä tutkimuksia omassa lähiympäristössä tapahtuvista luonnollisista ja ihmisen toiminnan

sekä ymmärtämään ekosysteemipalveluiden merkitys			aiheuttamista luonnonympäristön muutoksista. Oppilas ymmärtää maapallon luonnonvarojen rajallisuuden ja ekosysteemipalveluiden merkityksen sekä tuntee kestävän elämäntavan perusteet ja jokamiehen oikeudet ja velvollisuudet.
T7 ohjata oppilasta kehittämään luonnontieteellistä ajattelutaitoa sekä syy- ja seuraussuhteiden ymmärtämistä	S1-S6	Luonnontieteellinen ajattelutaito	Oppilas osaa esittää mielekkäitä kysymyksiä luonnosta ja luonnonilmiöistä, osaa käyttää biologialle ominaisia peruskäsitteitä sekä tutkimus- ja tiedonhankintamenetelmiä. Oppilas osaa esittää perusteltuja luonnontieteellisiä käsityksiä ja päätelmiä.
T8 opastaa oppilasta käyttämään biologian tutkimusvälineistöä ja tieto- ja viestintäteknologiaa	S1-S5	Biologisen tutkimusvälineistön ja teknologian käyttö	Oppilas osaa työskennellä turvallisesti ja tavoitteellisesti laboratorioissa ja maastossa. Oppilas osaa käyttää tarkoituksenmukaisesti biologian tutkimusvälineistöä ja tieto- ja viestintäteknologiaa.
T9 ohjata oppilasta koostamaan eliökokoelma ja kasvattamaan kasveja biologisten ilmiöiden ymmärtämiseksi	S1-S4, S6	Eliökokoelman laatiminen ja kasvien kokeellinen kasvattaminen	Oppilas osaa koostaa ohjeiden mukaisesti perinteisen tai digitaalisen kasvikoelman tai muun digitaalisen eliökokoelman. Oppilas toteuttaa ohjatusti kasvatuskokeen.
T10 ohjata oppilasta tekemään tutkimuksia sekä koulussa että koulun ulkopuolella	S1-S6	Biologisen tutkimuksen tekeminen	Oppilas osaa havainnoida ja tallentaa keräämiään tietoja laboratorioissa ja maastossa. Oppilas osaa esittää hypoteeseja ja tehdä ohjatusti pienimuotoisen biologisen tutkimuksen ja osaa raportoida sen tuloksia.
T11 kannustaa oppilasta soveltamaan biologian tietoja ja taitoja omassa elämässä sekä yhteiskunnallisessa keskustelussa ja päätöksenteossa	S6	Biologisten tietojen ja taitojen soveltaminen arjessa	Oppilas osaa kuvata, miten biologisia tietoja ja taitoja voi hyödyntää omassa arjessa ja yhteiskunnassa sekä osaa perustella näkemyksiä biologisen tietämyksen pohjalta. Oppilas osallistuu lähiluonnon vaalimisprojektiin, sen toteuttamiseen ja tulosten raportointiin.
Biologian asenne- ja arvotavoitteet			
T12 innostaa oppilasta	S1-S6	Luontosuhteen ja	Oppilaan osaa perustella

syventämään kiinnostusta luontoa ja sen ilmiöitä kohtaan sekä vahvistamaan luontosuhdetta ja ympäristötietoisuutta		ympäristötietoisuuden merkityksen hahmottaminen	esimerkkien avulla miten luonnossa toimitaan kestävällä ja luonnon monimuotoisuutta säilyttävällä tavalla.
T13 ohjata oppilasta tekemään eettisesti perusteltuja valintoja	S6	Eettisten kysymysten pohdinta	Oppilas osaa hyödyntää biologian tietoja ja taitoja ihmiseen ja ympäristöön liittyvien vastuukysymysten arvioinnissa ja esittää perusteluja eettisesti kestäville valinnoille.
T14 innostaa oppilasta vaikuttamaan ja toimimaan kestävän tulevaisuuden rakentamiseksi	S6	Kestävän tulevaisuuden rakentamisen tiedot ja taidot	Oppilas osaa kuvata, miten toimitaan kestävän tulevaisuuden rakentamiseksi.

Viides oahppan

L1 Jurddašeapmi ja oahppat oahppan
L2 Kultuvrralaš máhttu, vuorrováikkuhus ja olggosbuktin
L3 Alddis fuolaheapmi ja árgadáiddut
L4 Mánnggalohkandáidu
L5 Diehto- ja gulahallanteknologalaš máhttu
L6 Bargoeallindáiddut ja fitnodatdoallu
L7 Oassálastin, váikkuheapmi ja suvdilis boahttevuoda huksen.

Ekosystemat:

omd. govvadáidu, fysihkka ja kemiija, dearvvašvuodadiehtu, eatnandiehtu, matematihkka, servodatoahppu, historjá, sámi historjá, sámegeilla

Olbmo biologiija: dearvvašvuodadiehtu, eatnandiehtu, fysihkka ja kemiija, bohcco biologiija, ruovttudoallu